

nummer 9/1978

De angst
voor
misdad

W
wetenschappelijk
O
onderzoek en
D
documentatie
C
centrum

Justitiële verkenningen

Inhoud

Blz.	
3	Voorwoord
4	dr. J.J.M. van Dijk Publieke opinie en misdaad
41	prof. dr. Jac. van Weringh De onrust over de criminaliteit
63	C. Knapen, B. Lichtenbergh en H. Gubbels Onrustgevoelens bij jonge vrouwen ten aanzien van criminaliteit en het beeld dat ze hebben van verkrachting
71	M.J. Hindelang, M.R. Gottfredson en J. Garofalo Slachtoffers van persoonlijke misdaad; <i>een empirische fundering voor een theorie over persoonlijk slachtofferschap</i>
74	Literatuuroverzicht
74	Algemeen
78	Strafrecht en strafrechtspleging
83	Criminologie
95	Reclassering
96	Gevangeniswezen
98	Politie
103	Psychiatrische zorg
104	Kinderbescherming
106	Drugs
109	Boekwerken
114	Mededelingen

ERATUM

bij Justitiële verkenningen nr. 9/1978

In het voorwoord (blz. 3) is in de één na laatste zin een storende drukfout geslopen.

Er staat: Verder is opgenomen een samenvatting van een Leidse scriptie over onrustgevoelens bij jonge vrouwen, die volgens een in 1976 door het WODC verricht onderzoek relatief sterk zouden zijn, hetgeen echter in scriptie nader wordt bestudeerd.

Dit moet zijn: Verder is opgenomen een samenvatting van een Leidse scriptie over onrustgevoelens bij jonge vrouwen, die volgens een in 1976 door het WODC verricht onderzoek relatief sterk zouden zijn, hetgeen in deze scriptie nader wordt bestudeerd.

Voorwoord

Wanneer men het heeft over onrust- of angstgevoelens ten aanzien van criminaliteit, kan dit betrekking hebben zowel op een algemene bezorgdheid over de omvang en eventueel de toename van criminaliteit in de samenleving als op de individuele angst van mensen om persoonlijk het slachtoffer te worden van een of ander misdrijf. Deze laatste betekenis stemt overeen met het begrip *fear of crime*, en op dat soort onrustgevoelens valt in dit themanummer van Justitiële verkenningen de nadruk. Deze keer geen inleidend artikel in de voor het blad gebruikelijke zin, maar een tweetal lijvige bijdragen respectievelijk van

3 dr. J.J.M. van Dijk en van prof. dr. Jac. van Weringh. De eerste is voornamelijk gebaseerd op recentelijk verrichte opinie-onderzoeken, de tweede is een hoofdstuk uit het onlangs verschenen boek 'Onrust is van alle tijden'. Verder is opgenomen een samenvatting van een Leidse scriptie over onrustgevoelens bij jonge vrouwen, die volgens een in 1976 door het WODC verricht onderzoek relatief sterk zouden zijn, hetgeen echter in scriptie nader wordt bestudeerd.

Tot slot enkele resultaten van een onderzoek dat werd verricht in acht verschillende steden in de Verenigde Staten.

Publieke opinie en misdaad*

door dr. J.J.M. van Dijk

1. Inleiding

Het overheidsbeleid t.a.v. de misdaad is niet alleen een zaak van de deskundigen. De publieke opinie bepaalt vaak de richting van het beleid en in ieder geval stelt de publieke opinie grensvoorwaarden aan het beleid. In landen waar officieren, politiefunctionarissen of rechters gekozen worden is de invloed van de publieke opinie extra groot.

De deskundigen zijn over het algemeen van mening dat een louter kwantitatieve versterking van de politie en/of het opleggen van zwaardere straffen geen rationele reactie vormen op het probleem van de criminaliteit. Grote delen van de bevolking menen echter dat de repressieve aanpak de enige juiste is. Naarmate nu het onderwerp criminaliteit meer in de aandacht komt, neemt de druk op de overheid om de criminaliteit langs repressieve weg te bestrijden toe. De bezorgdheid van het publiek over toenemende misdaad is dus vaak een factor die een rationeel overheidsbeleid t.a.v. de misdaad bemoeilijkt (Jubelius/Stein-Hilbers, 1977).

De publieke opinie over criminaliteit wordt bovendien soms gebruikt als een middel om politieke maatregelen doorgevoerd te krijgen die slechts ten dele gericht zijn op de criminaliteitsbestrijding. Zo zouden volgens Harris (1969) en Weis en Milakovich (1974) in de Verenigde Staten bepaalde politieke krachten de angst voor criminaliteit doelbewust hebben gemanipuleerd als middel om de grondwettelijke burgerrechten uit te hollen. Block (1971) wijst erop dat gevoelens van bedreiging in het algemeen de machtspositie van de gevestigde instanties versterken. In een

*) Dit artikel is een bewerking van het rapport 'The extent of public information and the nature of public attitudes towards crime', dat de auteur schreef ter voorbereiding van de dertiende conferentie over criminologisch onderzoek van de Raad van Europa, gehouden van 21-24 november 1978 te Straatsburg.

klimaat van angst en onzekerheid zoeken de burgers als het ware de bescherming van de gevestigde machten en staan zij minder open voor emancipatoire ontwikkelingen e.d. Aan de andere kant worden angstgevoelens m.b.t. criminaliteit soms ook geïnterpreteerd als een factor die een ontwikkeling naar een meer democratische samenleving kan bevorderen.

De toenemende criminaliteit is in deze visie een sprekend bewijs dat de bestaande maatschappelijke orde niet voldoet en dat structurele hervormingen zijn geboden. Tenslotte wordt nog gewezen op het belang dat de beveiligingsindustrie bij wijdverbreide gevoelens van onveiligheid heeft (Van Weringh, 1978).

5 De angst voor criminaliteit is ook los van de eventuele manifeste en latente politieke functies ervan een sociaal verschijnsel dat de aandacht verdient. Angst op zich betekent een gevaar voor het welzijn van de burgers. Aan angstgevoelens kunnen door de burgers bovendien verregaande consequenties voor hun gedrag worden verbonden. Zo durven veel vrouwen en ouden van dagen 's avonds niet meer de straat op te gaan uit angst voor criminaliteit. Dit vormt een sociaal probleem op zichzelf (Brooks, 1974; Cook en Cook, 1976).

Andere burgers schaffen zich een waakhond aan of een wapen. Al deze reacties tesamen kunnen leiden tot een verdere vervreemding van de burgers van elkaar en daarmee tot sociale desintegratie (Conklin, 1975). De toename van het particuliere wapenbezit betekent bovendien op zichzelf een rechtstreekse bedreiging van de veiligheid van de burgers. De publieke opinie over de criminaliteit bepaalt de grenzen waarbinnen een rationeel en humaan overheidsbeleid t.a.v. de criminaliteit kan worden gevoerd. De publieke opinie over misdaad vervult daarnaast nog belangrijke, andere politieke functies. Tevens zijn de gevoelens van onveiligheid van sommige burgers op zichzelf een belangrijk sociaal probleem. Er is kortom alle reden om een studie te maken van de manier waarom de publieke opinie over criminaliteit tot stand komt en van de mogelijkheden die er zijn om dit proces te beïnvloeden.

2. Structuur van het betoog

Zoals uit de inleidende opmerkingen reeds enigszins bleek moeten binnen het globale verschijnsel van de publieke opinie over criminaliteit verschillende deelverschijnselen worden onderscheiden, zoals bv. de emotionele angst voor misdrijven en de meer abstracte bezorgdheid over toenemende misdaad.

In de volgende paragraaf zullen wij daarom eerst wat meer klaarheid trachten te scheppen in het complex van opvattingen en houdingen t.a.v. de misdaad. Daarna zullen wij bezien wat de relaties zijn tussen de objectieve werkelijkheid van de misdaad en de opinies die de verschillende bevolkingsgroepen hierover hebben. Uit deze analyse zal blijken dat deze relaties op het eerste gezicht moeilijk te interpreteren zijn. De angst en de bezorgdheid over de misdaad zijn niet altijd het grootst bij de bevolkingsgroepen die objectief het meest hieronder te lijden hebben. Vervolgens zal daarom worden gepoogd een theoretisch model te ontwikkelen dat de totstandkoming van opinies over misdaad bij de verschillende bevolkingsgroepen nader kan verklaren. In de slotparagraaf volgen dan nog enkele praktische conclusies over de wegen ter beïnvloeding van de publieke opinie over de misdaad.

6

3. De publieke opinie over misdaad; verschillende componenten

3.1. Een a-priori analyse van de opinie over misdaad

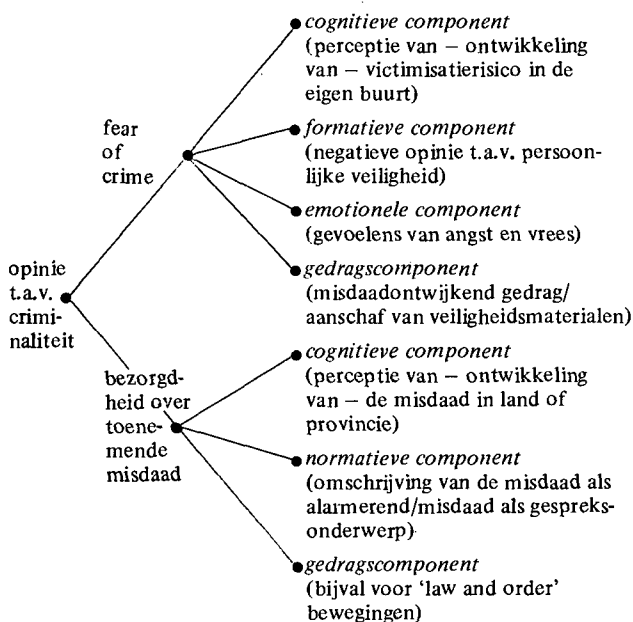
Op theoretische gronden kan worden aangenomen dat de publieke opinie over misdaad allereerst een cognitieve component heeft: de burgers vormen zich een beeld van de aard en omvang van de criminaliteit. Deze ideeën over de misdaad kunnen betrekking hebben op verschillende niveau's van de sociale werkelijkheid. Allereerst kan men een voorstelling hebben van de kans die men persoonlijk loopt slachtoffer van bepaalde delicten te worden, alsook van de ontwikkeling van deze kans. Vervolgens zullen veel mensen een opinie hebben over het criminaliteitsniveau in hun woonwijk of stad. Het meest globaal is de voorstelling die men heeft van de

omvang, aard en ontwikkeling van de criminaliteit in het gehele land.

Aan het beeld dat men van de misdaad heeft, zal in veel gevallen ook een bepaald oordeel zijn verbonden. Het beeld en het oordeel zullen vaak zelfs nauwelijks van elkaar te onderscheiden zijn. Sommige mensen zullen bv. niet precies weten hoe groot hun persoonlijke victimisatiekans is maar wel vinden dat deze kans de laatste tijd onduelbaar hoog is geworden. De belangrijkste beoordelingsdimensie van de misdaadperceptie betreft de vraag of de victimisatiekans, respectievelijk het criminaliteitsniveau van woonplaats of land, als *een persoonlijk of sociaal probleem* wordt gezien. De mate waarin men de criminaliteit als een probleem ervaart, kan sterk uiteenlopen. Omdat de belangstelling voor de publieke opinie over misdaad van de zijde van criminologen, zoals wij in de inleiding hebben aangegeven, vaak voortkomt uit ideologische bezorgdheid, wordt soms vergeten dat niet alle zogenaamde problemen even serieus worden genomen. Sommige veelbesproken 'problemen' lijken vrijwel uitsluitend een functie als gespreksonderwerp te vervullen. Men denke bv. aan de veelbesproken 'generatiekloof' uit de zestiger jaren. Ook de misdaad als probleem is voor sommigen wellicht slechts een verbaal probleem. Aan de andere kant van de schaal bevinden zich de mensen die de misdaad werkelijk het belangrijkste sociale probleem van de huidige tijd vinden of die stelselmatig nadenken over het gevaar dat zij lopen om slachtoffer te worden. Bij mensen die hun persoonlijke victimisatiekans als een voortdurende bedreiging ervaren, zal de opinie over de misdaad vaak een emotionele component hebben. In bepaalde situaties zullen zij acute angstgevoelens ervaren, terwijl zij tevens min of meer voortdurend een gevoel van spanning kunnen hebben. Tenslotte kunnen mensen die zich persoonlijk bedreigd voelen door de criminaliteit bepaalde gedragspatronen vertonen waarin hun angst zich manifesteert. Voorbeelden van dergelijke manifestaties zijn een wijziging van het uitgaansgedrag (in de avonduren) of het niet willen open doen wanneer een vreemde aanbelt. Ook de doelbewuste aankoop van

technopreventieve middelen kan als een indicatie worden opgevat dat iemand zich bedreigd voelt door de misdaad. Samenvattend veronderstellen wij dat binnen de publieke opinie over de misdaad een cognitieve, een normatieve, een emotionele en een gedragscomponent kunnen worden onderscheiden. De perceptie van de criminaliteit kan betrekking hebben op de eigen slachtofferkans alsook op het criminaliteitsniveau in de woonplaats of het land. De perceptie van de eigen slachtofferkans zal waarschijnlijk samenhangen met een bepaald oordeel en met bepaalde emotionele en gedragspatronen. De perceptie van het algemene criminaliteitsniveau zal waarschijnlijk vaak samengaan met een politiek oordeel hierover. Onze a-priori analyse van de verschillende onderdelen van de publieke opinie t.a.v. misdaad is samengevat in figuur 1.

8   **Figuur 1**

3.2. Empirische gegevens

De inventarisatie van onderzoeksuitkomsten m.b.t. de publieke opinie over misdaad kan als volgt worden samengevat: Criminaliteit in het algemeen en moorden e.d. in het bijzonder

behoren tot de meest voorkomende gespreks-
onderwerpen. Driekwart van de bevolking
meent dat de criminaliteit recentelijk sterk is
toegenomen en denkt hierbij primair aan de
gewelddadige misdrijven. Een meerderheid van de
bevolking rekent de stijging van de geweld-
dadige criminaliteit tot de belangrijkste maat-
schappelijke problemen van de huidige tijd.
Een kleine minderheid beschouwt dit zelfs als
het allerbelangrijkste probleem.

Over de ontwikkeling van de eigen slachtoffer-
kans denkt de bevolking iets minder somber.
Minder dan de helft van de bevolking denkt
dat de eigen slachtofferkans de laatste tijd
groter is geworden. De perceptie van de eigen
slachtofferkans lijkt primair bepaald te worden
door de perceptie van de vermogenscriminali-
teit. De overgrote meerderheid van de burgers
meent dat het misdaadniveau in de eigen woon-
wijk relatief laag is. Maar hoewel men de eigen
slachtofferkans vrij optimistisch taxeert,
bestaat er wel veel angst om slachtoffer van een
gewelddadig misdrijf te worden. Deze angst voor een
gewelddaad manifesteert zich bij een grote
minderheid van de bevolking in de beleving van
ernstige angstgevoelens in specifieke situaties
en in het ontwijken van vermeende gevaar-
situaties.

4. De relatie tussen de verschillende componenten van de publieke opinie t.a.v. misdaad

4.1. Het verschil tussen de bezorgdheid om misdad als sociaal verschijnsel en de individuele vrees voor misdaad (de 'fear of crime')

In het onderzoek van Fiselier (1978) werd
een groot aantal enquêtevragen met betrekking
tot de opinie over misdaad gebruikt. Uit dat
onderzoek bleek dat de opinies over de toe-
name van het geweld in de samenleving
slechts zwak correleerden met de opinies
over het persoonlijke risico om slachtoffer
te worden en de individuele angstgevoelens.
Analyses wezen uit dat het hier om twee
duidelijk te onderscheiden dimensies ging.
Deze bevinding is in overeenstemming met de
conclusie van Cozijn en Van Dijk (1976) dat
de Nederlanders die de misdaad het aller-
belangrijkste, sociale probleem vinden zelf

geen opvallend hoge angst ervoor vertonen. Ook in de Verenigde Staten is door verschillende onderzoekers vastgesteld dat de persoonlijke gevoelens van onveiligheid en de politieke bezorgdheid over stijgende criminaliteit nauwelijks met elkaar samenhangen (Fürstenberg, 1971; Rhodes, 1977). De zorg om misdaad als sociaal thema heeft kennelijk een andere achtergrond dan persoonlijke gevoelens van onveiligheid. In het onderzoek van Cozijn en Van Dijk (1975) bleek overigens dat de relatie tussen fear of crime en politieke bezorgdheid iets minder zwak was in de gebieden met relatief hoge misdaadcijfers. Wanneer de fear of crime meer is gebaseerd op persoonlijke ervaringen, wordt het kennelijk wel een factor die mede de politieke opstelling t.a.v. de misdaad bepaalt. In de rest van ons betoog zullen wij echter de beide genoemde dimensies binnen de publieke opinie over criminaliteit in principe afzonderlijk behandelen.

10

4.2. Risicotaxatie van slachtofferschap en de angst voor misdaad

In het onderzoek van Cozijn en Van Dijk (1976) bleek tussen de perceptie van de ontwikkeling van de persoonlijke slachtofferkans en de fear of crime-items geen duidelijke samenhang te bestaan. De verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de perceptie van de ontwikkeling van de persoonlijke slachtofferkans betrekking heeft op vermogensdelicten, terwijl de angstgevoelens betrekking hebben op geweldsmisdrijven. Iemand die meent dat de vermogenscriminaliteit een stabiel niveau heeft kan zich tegelijkertijd zeer angstig voelen voor geweldsmisdrijven.

In het onderzoek van Conklin (1975) is gebleken dat tussen de perceptie van het lokale criminaliteitsniveau en angstgevoelens in wijken met relatief hoge *misdadcijfers* wél een verband bestaat. De perceptie van het lokale criminaliteitsniveau wordt kennelijk pas een factor die aan fear of crime is gerelateerd wanneer deze perceptie gevoed wordt door persoonlijke ervaringen met min of meer ernstige misdrijven. Wanneer deze laatste ervaringen ontbreken heeft de perceptie van de misdaad waarschijnlijk een meer vrijblijvend en op criminaliteit in het algemeen gericht

karakter. Juist bij mensen die weinig met criminaliteit worden geconfronteerd, zal de perceptie van de misdaad bovendien vaak gekleurd zijn door berichten over maatschappelijke confrontaties (demonstraties, stakingen e.d.). Tussen de normatieve component (perceptie van de eigen veiligheid) en de emotionele component van het begrip fear of crime bestaan sterke verbanden. Mensen die bezorgd zijn om het slachtoffer van een (gewelds)misdrijf te worden zijn ook in emotioneel opzicht meer bevreesd (Cozijn en Van Dijk, 1976). De relatie tussen de normatieve component en misdaadontwijkend gedrag is eveneens duidelijk aanwezig. De beslissing om technische instrumenten en wapens te kopen ter voorkoming van misdrijven staat daarentegen betrekkelijk los van de andere fear of crime indicatoren. Boggs (1971) constateerde dat de mensen in voorsteden hun huizen beter tegen criminaliteit beveiligen dan mensen in armoedige centrumwijken, hoewel de eersten hun eigen buurten als betrekkelijk veilig percipiëren. Ook in Canada (Courtis, 1970), Frankrijk (Peyrefitte, 1977) en Nederland bleek de aanschaf van technische veiligheidsmaatregelen nauwelijks samen te hangen met fear of crime. De economische positie speelt hierbij waarschijnlijk een veel grotere rol. De fear of crime is bovendien sterk gericht op geweldsmisdrijven, terwijl technische veiligheidsmaatregelen gericht zijn op vermogenscriminaliteit.

4.3. Samenvatting

Tussen de bezorgdheid over de toenemende criminaliteit als politiek onderwerp en de individuele angst voor misdaad bestaat vrijwel geen verband. Het gaat hier kennelijk om twee geheel verschillende dimensies binnen de publieke opinie over criminaliteit. In de rest van deze publikatie zal afzonderlijk worden onderzocht welke factoren bij het ontstaan van de angstgevoelens een rol spelen en welke bij het ontstaan van de bezorgdheid over toenemende criminaliteit.

Het verband tussen de perceptie van de (ontwikkeling van de) eigen slachtofferkans en de andere indicators van fear of crime is minder sterk dan men zou verwachten. De verklaring

hiervoor lijkt te zijn dat de eigenlijke fear of crime sterk gericht is op (seksuele) geweldsmisdrijven, terwijl de percepties een wat algemener strekking hebben. Tussen de normatieve en de emotionele componenten van de fear of crime bestaat een nauwe samenhang.

De aanschaf van technische middelen lijkt meer te worden bepaald door de economische positie van de betrokkenen dan door hun angstgevoelens. De technische voorzorg betreft voornamelijk het voorkòmen van inbraak, terwijl de fear of crime hoofdzakelijk betrekking heeft op geweldsmisdrijven.

5. Onderzoek naar het ontstaan van de bezorgdheid over stijgende misdaadcijfers en van de fear of crime

5.1. De invloed van een keer slachtoffer te zijn geweest

12

Het ligt voor de hand om te veronderstellen dat de belangrijkste bron van de bezorgdheid over de stijgende criminaliteit en van de fear of crime het concrete slachtofferschap van misdrijven is.

Zo kan men veronderstellen dat mensen die zelf slachtoffer van criminaliteit zijn geweest of iemand in hun omgeving kennen die dit is geweest, zich veel meer bewust zijn van de gevaren die hier dreigen. Mensen die van nabij een verkeersongeluk hebben meegemaakt zullen zich meer bewust zijn van de gevaren van het snelverkeer; mensen die zelf het slachtoffer van een dictatuur zijn geweest, hebben over het algemeen meer oog voor ondemocratische ontwikkelingen en zijn hierover ook meer ongerust. In sommige Amerikaanse studies is gebleken dat de percepties en opinies m.b.t. de misdaad inderdaad iets somberder waren bij recente slachtoffers van criminaliteit dan bij anderen (Ennis, 1967; Kleiman en David, 1973). Met name een onderzoek onder recente slachtoffers van beroving wees uit dat de geënquêteerden een hoog niveau van fear of crime vertoonden (Conklin, 1975). In de meeste studies is echter, merkwaardigerwijze, gebleken dat er tussen de (recente) slachtoffers en de overige geënquêteerden nauwelijks enig verschil bestaat voor wat betreft

percepties t.a.v. fear of crime. McIntyre (1967) en Block en Long (1973) concluderen op grond van een landelijk onderzoek in de U.S.A. dat angst of bezorgdheid weinig te maken hebben met persoonlijke misdaadervaringen. De enige uitzondering op deze conclusie vormde de hogere fear of crime van mannelijke negers die recentelijk slachtoffer van een delict waren geweest. Het percentage van de Franse bevolking dat zelf maandelijks met geweld wordt geconfronteerd, is dermate klein dat deze confrontaties de bezorgdheid over geweld niet kunnen verklaren (Peyrefitte, 1977). In Duitsland (Stephan, 1976) en Nederland (Cozijn en Van Dijk, (1976) werden weliswaar significante verbanden gevonden tussen de mate waarin men met misdaad was geconfronteerd en de opinies over criminaliteit maar deze relaties waren uitgesproken zwak. In de Nederlandse studie verklaarde dit gegeven bijv. slechts 1,5% van de variantie in de fear of crime scores. In Engeland werd eveneens gevonden dat recente slachtoffers van criminaliteit nauwelijks meer gevoelens van onveiligheid hadden dan de niet-slachtoffers (Sparks, Genn, Dodd, 1977).

De verklaring voor de zwakte van deze verbanden moet worden gezocht in de geringe ernst van de delicten waarvan de 'slachtoffers' onder de geënquêteerden het slachtoffer waren geworden. Aangezien zowel de fear of crime als de bezorgdheid over de stijgende criminaliteit vooral gericht zijn op de geweldsmisdrijven, ligt het voor de hand dat de ervaring slachtoffer te worden van een klein vermogensdelict hierop nauwelijks van invloed is.

Aangezien de persoonlijke ervaringen met criminaliteit de variantie in de publieke opinie over misdaad slechts in zeer geringe mate kunnen verklaren, moeten er andere factoren zijn die bij het ontstaan van deze opinies een belangrijke rol spelen. Om deze andere factoren op het spoor te komen zullen wij eerst de verdeling van de bezorgdheid over misdaad als een sociaal thema en van de fear of crime over de verschillende bevolkingsgroepen bestuderen. Wanneer blijkt dat één van beide bij bepaalde bevolkingsgroepen opvallend groot is, kan vervolgens worden geanalyseerd welke kenmerken van de betreffende bevolkingsgroep hiervoor verantwoordelijk zouden kunnen zijn. Hierbij zal ook

de vraag of de betreffende bevolkingsgroep objectief een groter victimisatierisico heeft aan de orde moeten komen.

5.2. *Opsplitsingen in de publieke opinie ten aanzien van misdaad*

5.2.1. *De zorg om de misdaad als sociaal thema binnen verschillende bevolkingsgroepen*

De gedachte dat de (gewelddadige) criminaliteit toeneemt en een ernstig probleem is, is zowel in de stedelijke gebieden als op het platteland wijdverbreid (Ennis, 1967). De vraag in hoeverre de objectieve misdaad-situatie in de woonplaats de zorg om de misdaad als sociaal thema beïnvloedt, is moeilijk te beantwoorden. In Nederland lijkt zij niet in verband te staan met de urbanisatiegraad van de woonplaats: inwoners van de grote steden leggen geen grotere zorg aan de dag (Cozijn en Van Dijk, 1976; Fiselier, 1978). Volgens de resultaten van nationale slachtofferstudies evenwel, zijn de objectieve victimisatie-risico's in de grote stad veel groter. (Van Dijk en Vianen, 1977). In de Amerikaanse stad Baltimore bleken de niveau's van bezorgdheid hoger te zijn in de wijken met de laagste geregistreerde misdaadcijfers (Fürstenberg, 1971). In twee andere Amerikaanse studies werd echter wel een positieve relatie gevonden tussen de bezorgdheid over de misdaad en de plaatselijke misdaadcijfers (Gibbons e.a., 1972; Conklin, 1975).

De relatie tussen de plaatselijke misdaad-situatie en de bezorgdheid over de misdaad als sociaal thema is niet geheel duidelijk. De analyse van de relaties tussen de sociografische variabelen sekse, leeftijd en sociale klasse en de bezorgdheid over de misdaad geeft daarentegen een meer consistent beeld te zien. In de Verenigde Staten lijkt de bezorgdheid over de misdaad evenwichtig over de verschillende bevolkingsgroepen te zijn verdeeld. In Europa is dat echter niet het geval. Uit het onderzoek in Frankrijk blijkt dat de bezorgdheid het grootst is bij de oudere mensen en mensen met een laag opleidingsniveau (Peyrefitte, 1977). In de Duitse stad Stuttgart blijken oudere mensen uit de lagere klassen eveneens meer bezorgdheid te vertonen

(Stephan, 1976). Hier bleek tevens dat onder de vrouwelijke bevolking de bezorgdheid iets sterker was. Engelse onderzoeken geven identieke uitkomsten te zien (Banks e.a. 1975; Lenke, 1973). De gedachte dat het aantal moorden sterk toeneemt, leeft in Engeland het sterkst bij vrouwen, mensen met weinig opleiding en ouderen. In een Zweeds onderzoek is aan de respondenten gevraagd een schatting te geven van het aantal mensen dat jaarlijks in dit land wordt vermoord. De meeste geënquêteerden bleken dit aantal sterk te overschatten. De hoogste schattingen werden gegeven door mensen met weinig opleiding, vrouwen en provincialen (Lenke, 1973).

In Nederland tenslotte bleek uit een multivariate analyse op de samenhangen tussen een groot aantal onafhankelijke variabelen en de variabele verontrusting t.a.v. stijgende misdaad, dat de factor opleiding hierbij de belangrijkste is, gevolgd door leeftijd en sekse (Fiselier, 1978). Mensen met weinig opleiding, oudere mensen en vrouwen vertonen in Nederland een meer dan gemiddelde bezorgdheid over de ontwikkeling van de gewelddadige misdaad. De bezorgdheid over de misdaad als sociaal thema is het grootst onder mensen met weinig opleiding, oudere mensen en vrouwen. Zijn dit tevens de bevolkingsgroepen die het meeste onder de criminaliteit te lijden hebben? Met betrekking tot de oudere mensen luidt het antwoord zonder meer ontkennend. Uit slachtofferstudies in de U.S.A. (Cook, 1976). Duitsland (Stephan, 1976) en Nederland (Van Dijk en Vianen, 1977) blijkt dat voor alle vormen van misdaad geldt dat de slachtofferkans daalt naarmate men ouder wordt. In het algemeen geldt ook dat de vrouwelijke helft van de bevolking lagere slachtofferpercentages vertoont dan de mannelijke helft (McIntyre, 1967; Aromaa, 1974; Stephan, 1976; Van Dijk en Vianen, 1977). De enige uitzondering hierop vormt de hogere slachtofferkans voor verkrachting van jonge vrouwen. De relaties tussen het opleidingsniveau, annex de sociale klasse en de slachtofferpercentages zijn iets minder éénduidig. De hogere sociale klassen hebben in de U.S.A., Duitsland en Nederland duidelijk meer te lijden onder de vermogenscriminaliteit. Voor de gewelddadige

criminaliteit zijn de slachtofferpercentages van de lagere sociale klassen in Duitsland en de U.S.A. relatief hoog. In Nederland is het slachtofferschap voor de gewelddadige criminaliteit niet milieugebonden (Van Dijk en Vianen, 1977; Fiselier, 1978). In de Scandinavische landen blijken juist de hogere sociale milieu's hogere slachtofferpercentages voor geweld te vertonen (Aromaa, 1974).

Samenvattend kan worden geconcludeerd dat de bezorgdheid over de misdaad als sociaal thema het grootst is bij oudere mannen en vrouwen met weinig opleiding. De urbanisatiegraad van de woonplaats lijkt in dit opzicht weinig verschil te maken. De aldus gekenschetste groep van bezorgde burgers behoort blijkens de uitkomsten van slachtofferstudies geenszins tot het deel van de bevolking dat zelf het meest van gewelddadige criminaliteit te lijden heeft. De typische slachtoffers van gewelddadige delicten zijn jonge mannen — bv. studenten — in de grote steden. De typische slachtoffers van inbraken e.d. zijn mensen uit de hoogste sociale klasse.

16

In het volgende hoofdstuk zullen wij ons bezig houden met de vraag, welke factoren ertoe leiden dat juist mensen van middelbare leeftijd met weinig opleiding de meeste verontrusting t.a.v. geweldsmisdrijven als sociaal verschijnsel vertonen, terwijl zij zelf hier relatief weinig van te duchten hebben.

5.2.2. De 'fear of crime' van verschillende bevolkingsgroepen

De fear of crime is sterk gecorreleerd met de urbanisatiegraad van de woonplaats (Hindelang, 1974; Cozijn en Van Dijk, 1976). In het algemeen kan worden gesteld dat de fear of crime toeneemt naarmate de lokale victimisatiepercentages hoger zijn (Bloch en Long, 1973). Hieruit blijkt dat de fear of crime meer geworteld is in de dagelijkse sociale werkelijkheid van de burgers dan de bezorgdheid over de misdaad (Fürstenberg, 1971). Van de demografische kenmerken sekse, leeftijd en sociale klasse vertoont de factor sekse veruit de sterkste samenhang met de fear of crime.*

* Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat vrouwen wellicht eerder dan mannen geneigd zijn voor gevoelens van angst uit te komen. De samen-

In Duitsland, Frankrijk, de U.S.A., Canada en Nederland vertonen de vrouwen scores voor de verschillende indicatoren voor fear of crime die vaak twee keer zo hoog liggen als scores van de mannen (Stephan, 1976; Peyrefitte, 1977; Hindelang, 1974; Courtis, 1970; Cozijn en Van Dijk, 1976).

De relaties tussen de factor leeftijd en de angstgevoelens vertonen een minder duidelijk beeld. In Canada, Nederland en Duitsland vertoonden de allerjongsten een relatief hoge score op de normatieve component van de fear of crime.

Uit een nadere analyse op de Nederlandse gegevens is gebleken dat de relatief hoge score van de allerjongsten geheel voor rekening komt van de jonge vrouwen. De jonge vrouwen in de grote steden bleken de bevolkingsgroep te vormen met de sterkste angstgevoelens.

Zowel het Duitse als het Nederlandse onderzoek heeft uitgewezen dat relatie tussen de factor leeftijd en de fear of crime curvilineair verloopt.

De angstgevoelens nemen na het 50ste levensjaar weer toe. De angstgevoelens van de allereoudsten vormen, naar het lijkt, een verschijnsel van vrij recente datum. Uit Amerikaanse onderzoeken is gebleken dat in 1965 de fear of crime van de 60-plussers niet groter was dan van de overige leeftijdsklassen. In 1974 was dit heel duidelijk wel het geval (Cook en Cook, 1976).

In de U.S.A. bestaat een sterk verband tussen de factor sociale klasse en de fear of crime.

Zwarte mensen en mensen met lagere inkomens vertonen relatief veel angstgevoelens. (Hindelang, 1974). In Duitsland (Stephan, 1976) en Nederland (Cozijn en Van Dijk, 1976) zijn deze verbanden zwak of geheel afwezig.

Ook hier kan de vraag worden gesteld of de verdeling van de opinies consistent is met de verdeling van de risico's slachtoffer te worden.

Het is duidelijk dat de fear of crime veel meer dan de zorg om de misdaad als sociaal thema gebaseerd is op persoonlijke ervaring en realistische opvattingen over de plaatselijke misdaadsituatie. Het relatief hoge angstniveau van grotestadsbewoners en bewoners van slop-

hangen tussen de factoren sekse en de verschillende indicatoren voor fear of crime zijn echter dermate universeel en sterk dat dit hoogstens een partiële verklaring kan zijn.

penwijken lijkt een logisch gevolg te zijn van hoge plaatselijke misdaadcijfers. Ook lijkt het bijzonder hoge niveau van de angst bij jonge vrouwen consistent te zijn met de werkelijke risico's om verkracht of aangerand te worden. Minder gemakkelijk te begrijpen echter zijn de relatief hoge angstniveau's van vrouwen op middelbare leeftijd en van ouden van dagen. Beide laatstgenoemde groepen lopen een geringer risico dan enige andere leeftijds- of seksegroep (Cook en Cook, 1976; Van Dijk en Vianen, 1977).

Het hoge niveau van fear of crime bij mensen van middelbare leeftijd en ouden van dagen vraagt om nadere studie, daar dit verschijnsel niet kan worden verklaard op basis van victimisatierisico's.

6. Een nadere studie van de bezorgdheid over de stijgende misdaadcijfers bij de lagere sociaal-economische strata en de fear of crime van vrouwen op middelbare leeftijd en van bejaarden

18

6.1. Inleiding

In de vorige paragraaf hebben we gezien dat de bezorgdheid over de stijgende misdaad als sociaal thema slechts minimaal gerelateerd was aan de werkelijke victimisatierisico's. Veel nauwere relaties werden gevonden tussen de bezorgdheid over de misdaad en het opleidingsniveau. De bezorgdheid over de misdaad bleek het meest voor te komen bij mensen van middelbare leeftijd met een geringe opleiding. De fear of crime lijkt in grotere mate geworteld te zijn in persoonlijke ervaringen en verwachtingen, dan de bezorgdheid over de misdaad als sociaal thema. Het hoge angstniveau onder vrouwen van middelbare leeftijd en bejaarden is niet consistent met hun relatief lage victimisatierisico's. Deze bijzondere individuele angsten lijken een irrationele component te hebben.

Bij de ontwikkeling van de opinies over misdaad spelen concrete ervaringen met criminaliteit slechts een beperkte rol. Deze opinies zijn sterk gericht op geweldsmisdrijven en juist van geweldsmisdrijven wordt slechts een kleine minderheid van de bevolking wel eens het slachtoffer. Voor de overgrote meerder-

heid van de mensen geldt, dat de attitudes t.a.v. misdaad en misdaadontwikkeling kennelijk op een andere wijze gevormd worden. De publieke opinie over misdaad wordt gevormd en tot uitdrukking gebracht in de dagelijkse gesprekken thuis en op kantoor. Gegevens over deze gesprekken kunnen daarom wellicht zicht bieden op de factoren die bij de ontwikkeling van deze opinies een rol spelen.

6.2. Misdaad als gespreksonderwerp en de nieuwsmidia

Uit het WODC-onderzoek naar misdaad als gespreksonderwerp bleek dat 79% van alle conversaties recent gepleegde misdrijven betreffen (Van Dijk en Coenen, 1978).

Degenen die over een feitelijk misdrijf hadden gesproken werd gevraagd uit welke bron ze erover gehoord hadden. Van degenen die zich dit nog konden herinneren, zei 66% de krant, 13% radio of t.v., en 13% een andere persoon. Deze resultaten zijn in overeenstemming met de bevinding van McIntyre (1967) dat 45% van de bevolking van de U.S.A. de krant als haar voornaamste informatiebron m.b.t. misdaadnieuws beschouwt. Persoonlijke waarneming leek vrijwel nooit tot een gesprek over misdadigheid te leiden.

Informatie uit de krant lijkt bijna een voorwaarde te zijn voor het voeren van gesprekken over criminaliteit. De mogelijke invloed van misdaadverslaggeving in de dagbladders zal daarom in het nu volgende wat nader onderzocht worden. Na een korte discussie over omvang en inhoud van misdaadverslaggeving in de krant zullen we de relaties onderzoeken tussen het aanbod van misdaadberichten en de publieke opinie, met speciale aandacht voor die bevolkingsgroepen wier attitudes t.a.v. criminaliteit moeilijk te begrijpen zijn op basis van de eigen kans om slachtoffer te worden.

6.3. De centrale rol van kranten in misdaadverslaggeving

De berichtgeving over criminaliteit zou in principe door de drie massamedia krant, radio en televisie in gelijke mate kunnen geschieden. In de nieuwsuitzendingen van de

nationale televisienetten in Nederland wordt echter slechts zelden melding gemaakt van een recent gepleegde misdaad. Op het Nederlandse televisienieuws wordt in feite alleen aan gijzelingen of kapingen met een politieke achtergrond aandacht besteed. Ook de actualiteitenrubrieken besteden nimmer aandacht aan gewone misdrijven. Moord, gewapende overvallen en verkrachtingen voldoen kennelijk niet aan de criteria voor belangrijk nieuws op televisie. De reden hiervoor zou kunnen zijn dat dergelijke gebeurtenissen alleen op het lokale niveau nieuwswaarde hebben en dus voor nationale nieuwsuitzendingen minder relevant zijn. De terughoudende opstelling jegens misdaadnieuws van de bureaus die de televisieuitzendingen samenstellen, zou ook kunnen samenhangen met hun niet-commerciële karakter. Educatieve overwegingen spelen bij de selectie van nieuws-items voor de uitzendingen van de televisie wellicht een grotere rol dan bij het redactionele beleid van sommige massakranten.

De nieuwsuitzendingen op de radio maken aan het slot vaak melding van één of meer dodelijke verkeersongevallen of ernstige misdrijven. Deze meldingen zijn echter uiterst summier. Aangezien de televisie aan deze nieuwscategorie vrijwel geheel voorbijgaat, is de misdaadverslaggeving in ons land nog steeds een exclusief terrein van de dagbladjournalist. De misdaadverslaggeving is één van de weinige onderdelen van de nieuwsvoorziening ten aanzien waarvan de kranten hun traditionele monopoliepositie hebben behouden. Op dit gebied hebben vooral de ochtendkranten nog steeds alle gelegenheid om met primeurs te komen.

'Marketing research' onder (potentiële) lezers van de dagelijkse pers heeft een duidelijke bevestiging opgeleverd van de veronderstelling dat misdaadverslaggeving één van de meest attractieve onderdelen, zo niet het meest attractieve onderdeel, van de tegenwoordige krant is (Van Weringh, 1978). Aangezien misdaadverslagen door beide geslachten in gelijke mate worden gelezen, overtreffen zij qua populariteit zelfs de sportverslagen. Ook volgens ons eigen onderzoek zijn misdaad-

verslaggeving samen met berichten over verkeersongelukken de meest frequent gelezen en besproken onderwerpen van de krant (Coenen en Van Dijk, 1978).

Tegen de hierboven geschetste achtergrond kan worden verwacht dat veel kranten de laatste tijd meer redactionele ruimte zullen zijn gaan besteden aan misdaadverslaggeving. Uit een onderzoek over misdaadverslaggeving in de nummers van tien representatieve kranten die verschenen in de periode 1966 tot 1974 kwam naar voren dat in deze periode het percentage kolommen dat door de redactie voor misdaadartikelen werd ingeruimd, was toegenomen met 30 procent (Coenen en Van Dijk, 1976). Deze statistisch significante stijging werd zowel veroorzaakt door een groter aantal artikelen als door een toename van de gemiddelde lengte (inclusief de illustraties).¹ De accentuering van de misdaadverslaggeving in de kranten lijkt een logische aanpassing te zijn aan de vraag- en aanbodsituatie op de massamedia-markt.²

21

6.4. De inhoud van misdaadverslaggeving in de dagbladen

Binnen het geheel van de misdaadverslaggeving in de krant moet allereerst een onderscheid worden gemaakt tussen het binnenlandse en het buitenlandse misdaadnieuws. Het buitenlandse handelt grotendeels over politiek gemotiveerde gewelddaden en politieke rechts-

¹ In 1974 werd 3,44% van de voor de redactie beschikbare ruimte besteed aan berichten over misdrijven, die in Nederland gepleegd waren. Volgens een klein onderzoek dat later werd uitgevoerd, besteden de Nederlandse kranten ongeveer evenveel ruimte aan politieke misdaden en rechtszaken in het buitenland (Coenen en Van Dijk, 1978). Dit betekent dat Nederlandse kranten per saldo ongeveer een even groot percentage van de beschikbare ruimte aan misdaadverslaggeving besteden als de kranten in de andere West-Europese landen (Lenke, 1973).

² De toename van de misdaadverslaggeving kan niet uitgelegd worden door de toename van de geregistreerde criminaliteit. Het is reeds lang bekend dat de ruimte die voor misdaadberichtgeving wordt gebruikt onafhankelijk is van misdaadcijfers (Davis, 1952; Rock, 1973). Ook uit de zeer grote verschillen die er wat dit betreft tussen de verschillende kranten bestaan, blijkt dat aan het percentage misdaadnieuws een beleid ten grondslag ligt (Coenen en Van Dijk, 1976).

zaken. Het gaat hierbij dus in feite om een onderdeel van het buitenlandse *politieke* nieuws. In de verslaggeving van politiek gemotiveerde gewelddaden is de aandacht echter vaak sterk gericht op de gewelddaden zelf, en niet op de achterliggende motieven of omstandigheden, zoals is vastgesteld door Knopf (1970). De berichten geven dikwijls alleen het laatste nieuws zonder achtergrondinformatie (Stuart Hall, 1973). Door buitenlandse journalisten is de betreffende achtergrond vaak ook niet gemakkelijk te begrijpen. De inperking van het aantal buitenlandse correspondenten waartoe veel Europese kranten hebben moeten besluiten, heeft dit probleem nog groter gemaakt.

22

Oppervlakkige verslagen over politiek gemotiveerde misdaden in het buitenland kunnen voedsel geven aan een algemeen gevoel van te leven in een wereld vol zinloze gewelds-uitbarstingen. Daar de slachtoffers van terrorisme vaak willekeurig gekozen mensen zijn kunnen dergelijke berichten bij uitstek angstaanjagend zijn voor zekere groepen van lezers.

De berichten over de criminaliteit in het eigen land zijn voor een belangrijk deel gewijd aan de ernstige geweldsmisdrijven. Volgens Lenke (1973) heeft gemiddeld 45 procent van de misdaadberichten in West-Europese dagbladen betrekking op geweldsmisdrijven. Uit een onderzoek naar de ontwikkeling van de misdaadverslaggeving in de Zweedse pers tussen 1951 en 1970 bleek, dat de verslaggeving van de geweldsmisdrijven veel meer op de voorgrond staat dan vroeger (Lenke, 1973). In ons eigen onderzoek was 31 procent van alle misdaadberichten en 37 procent van alle rechtbankverslagen gewijd aan geweldsdelicten (vnl. moord), die minder dan 5 procent van de geregistreerde criminaliteit in Nederland uitmaken.*

De zware accentuering van de geweldsmisdrijven blijkt niet alleen uit het disproportioneel grote aantal artikelen hierover maar ook uit de situering en lay-out van deze artikelen. De

* De percentages geven het aandeel weer in de totale kolomruimte die werd besteed aan respectievelijk verslaggeving over misdaden en rechtbankverslagen.

artikelen over geweldsmisdrijven en over openbare ordeverstoringen staan aanzienlijk vaker op de voorpagina dan de artikelen over andere delicten en zij hebben gemiddeld tevens grotere en dikkere koppen (Coenen en Van Dijk, 1976). Uit ons onderzoek bleek tevens dat van de artikelen over misdaad ongeveer tweederde in de categorie nieuwsberichten valt. Ongeveer één-vijfde van alle misdaad-artikelen betreffen rechtbankverslagen. Dertien procent van alle artikelen over misdaad kunnen gekenschetst worden als artikelen die betrekking hebben op zekere aspecten van criminaliteit in het algemeen (bijv. artikelen over criminaliteitsontwikkeling of over de oorzaken van bepaalde misdaadcategorieën).

Een uitgebreide poging is gedaan om nadere kenmerken vast te stellen van de inhoud van de verschillende misdaadartikelen. Deze meer verfijnde inhoudsanalyse heeft echter bijna uitsluitend negatieve resultaten opgeleverd. Zo bleken slechts in 4% van de verslagen over specifieke misdrijven of rechtszaken opmerkingen (van welke aard dan ook) voor te komen over bepaalde categorieën misdaden of misdadigers.*

Ook over het optreden van de politie, de officier of de rechter werd slechts bij hoge uitzondering een opinie geuit. Net als Roshier (1973) vonden we dat zelfs informatie over de sociale en psychologische omstandigheden van de dader in de meeste artikelen ontbrak. De uitkomsten vormen een aanwijzing dat de meeste artikelen over gepleegde misdrijven of rechtszaken weinig feitelijke informatie verschaffen, terwijl evenmin expliciete opinies over de misdaad of misdaadbestrijding worden gegeven.

De verschillen tussen de dagbladen voor wat betreft de misdaadverslaggeving zijn kwantitatief gezien zeer groot. Dagbladen die zich richten op het massapubliek besteden in Nederland bijna twee keer zoveel aandacht aan misdaadverslaggeving als de zogenaamde

* Wanneer er in misdaadartikelen speciale opmerkingen staan over de ontwikkeling van de criminaliteit of de fear of crime gaat het in 9 van de 10 keer om de constatering dat de misdaadcijfers en/of de gevoelens van onveiligheid groeien.

kwaliteitskranten. Kwalitatieve verschillen zijn minder gemakkelijk aan te wijzen.*

Volgens Angenent (1976) evenwel zouden enkele kleine studies hebben uitgewezen dat juist de kranten die zich richten op de grote massa relatief weinig achtergrondinformatie geven. Deze kranten zouden tevens een grotere neiging vertonen om hun verslaggeving in een sensationele sfeer te trekken. Soortgelijke resultaten van een Duits onderzoek worden door Schneider besproken.**

Samenvattend kan worden vastgesteld dat de misdaadverslaggeving in de kranten selectief gericht is op geweldsmisdrijven. Aan verkeersmisdrijven of economische misdrijven wordt zelden aandacht besteed. Dit geldt zowel voor de berichtgeving over criminaliteit in het buitenland als voor de berichtgeving over criminaliteit in het eigen land. Voor beide vormen van berichtgeving lijkt bovendien te gelden dat zij de lezer nieuws zonder achtergrondinformatie bieden. Artikelen waarin een overzicht wordt gegeven van de omvang, de aard en de achtergronden van de (verschillende vormen van) criminaliteit zijn veruit in de minderheid.

6.5. De invloed van misdaadverslaggeving op de publieke opinie t.a.v. criminaliteit

Door de kranten wordt disproportioneel veel aandacht besteed aan zware geweldsmisdrijven. Het ligt dus voor de hand om te veronderstellen dat de lezing van kranten ertoe kan leiden dat men een overdreven voorstelling krijgt van de omvang en stijging van de gewelddadige misdaad, terwijl men de ernst van andere

* Op grond van een onderzoek naar misdaadverslaggeving in 2 kranten in de U.S.A. heeft Meyer (1976) de veronderstelling geuit dat kranten die voor conservatief doorgaan geneigd zouden zijn om meer te rapporteren over wat er gebeurd na het plegen van een misdrijf. Deze veronderstelling werd in ons onderzoek niet bevestigd. Wat de verslaggeving over criminaliteit in het buitenland betreft lijkt zelfs het omgekeerde het geval te zijn. Liberale dagbladen neigen ertoe meer artikelen te publiceren over politieke rechtszaken in het buitenland (Coenen en Van Dijk, 1978).

** H. J. Schneider, *The Influence of mass communication media on public opinion on crime and criminal justice*, Strasbourg 1978 (paper).

vormen van criminaliteit onderschat. Omdat in de berichten over geweldsmisdrijven het afschuwelijke incident vaak geïsoleerd wordt van de sociale en psychologische context, kunnen deze berichten heel wel de indruk wekken dat wie dan ook morgen eveneens het slachtoffer van zo'n ernstig delict kan zijn (Lenke, 1973).

Volgens Noelle-Neumann (1977) is de invloed van de massamedia op de meningsvorming het grootst wanneer een bepaalde stereotype opvatting met grote regelmaat door zowel de televisie als de krant wordt uitgedragen. De burgers kunnen zich dan namelijk niet meer door middel van selectieve waarneming voor deze boodschap afsluiten. Tegelijkertijd wordt hierdoor bewerkstelligd dat de alternatieve opvatting het karakter krijgt van een afwijkend standpunt van een minderheid. Aangezien de meeste mensen om psychologische redenen ongaarne een minderheidsstandpunt verkondigen, ontstaat aldus na enige tijd een 'openbare mening', d.w.z. een mening die men in het openbaar zonder gevaar voor sancties kan uitspreken. De tegengestelde meningen raken in de 'zwijgspiraal'. De boodschap dat in de huidige samenleving op zeer grote schaal zinloze geweldsmisdrijven worden gepleegd, wordt met grote regelmaat door zowel de televisie als de kranten uitgedragen. Zoals het rapport van Schneider aantoonde lijkt de invloed van t.v. programma's over misdaad in dit opzicht erg veel op de inhoud van misdaadverslagen in de pers. Volgens de theorie over de werking van de massamedia van Noelle-Neumann mag men dus verwachten dat de meningsvorming over misdaad en geweld mede door de massamedia zal zijn tot stand gekomen en ook in stand wordt gehouden.

De massamedia hebben wellicht bepaalde overtrokken opvattingen over geweldscriminaliteit gemaakt tot '*des opinions chic*'.

Binnen het onderzoek naar de invloed van de misdaadverslaggeving op attitudevorming kunnen twee typen van onderzoek worden onderscheiden. In het eerste type onderzoek wordt de perceptie van misdaadcijfers of criminaliteitsontwikkeling vergeleken met zowel de werkelijke misdaadcijfers als met

de inhoud van misdaadverslaggeving. De hypothese is daarbij, dat de percepties van de misdaad meer gelijkenis vertonen met de inhoud van de misdaadverslaggeving dan met de gegevens van de misdaadstatistieken. In het tweede soort onderzoek wordt de hypothese getoetst dat fear of crime of bezorgdheid over de stijgende misdaad binnen een groep van individuele personen positief gecorreleerd is aan het lezen van misdaadverslagen in de dagbladers.

Het eerste type onderzoek heeft tegenstrijdige uitkomsten opgeleverd. Davis (1952) vond een bevestiging van zijn hypothese voorzover het de perceptie van geweldscriminaliteit betreft.

Enkele van zijn bevindingen waren evenwel in strijd met zijn hypothese. Roshier (1973) vond dat de percepties van misdaad nauwer aansloten op de gegevens der misdaadstatistieken dan op de inhoud van kranteberichten. De zwakte van dit soort onderzoek lijkt ons te zijn dat de perceptie van de criminaliteit te weinig *en detail* wordt onderzocht.

26

Het onderzoek naar de relatie tussen de consumptie van misdaadverslagen en opvattingen over misdaad heeft eveneens tegenstrijdige uitkomsten opgeleverd. Conklin (1975) vond geen relatie tussen het aanbod vanuit de massamedia in het algemeen en de fear of crime. Zowel Cozijn en Van Dijk (1976) als Fiselier (1978) vonden een significante positieve correlatie tussen de frequentie waarmee misdaadartikelen werden gelezen en fear of crime, nadat rekening was gehouden met verschillende externe factoren. Een onderzoek van Coenen en Van Dijk (1978) leverde ook op dat mensen die beweerden nooit enige krant te lezen significant minder pessimistisch waren over hun persoonlijke victimisatierisico's, dan vergelijkbare anderen. De mate waarin in de laatstgenoemde studies de variabelen met elkaar samenhangen, was echter gering. Er werd ook een correlatie gevonden tussen het aanbod van misdaadverslagen en bezorgdheid over de stijgende criminaliteit (Fiselier 1978).

Een mogelijke oorzaak voor de afwezigheid van sterke relaties tussen het aanbod van misdaadverslagen en meningen over misdaad zou kunnen zijn dat de variabele 'aanbod van misdaadverslagen' niet erg differentieert tussen individuen.

Vooral wanneer men rekening houdt met de tweestaps-informatiestroom – lezers die de inhoud van misdaadverslagen weer doorvertellen aan anderen – wordt het aannemelijk dat vrijwel alle burgers op de één of andere manier wel met misdaadverslagen te maken krijgen. Volgens Noelle-Newmann (1973) is dit methodologische probleem eigen veel onderzoek op het gebied van de massamedia. Vergelijkbaar onderzoek in landen met minder misdaadberichten in de dagbladders, zoals Joegoslavië, zou daarom van grote waarde zijn.* Ook Spanje lijkt een zeer geschikte kandidaat voor een vergelijkende studie. In Spanje leest slechts 10% van de bevolking geregeld een dagblad, terwijl de televisie vrijwel nooit over gewone misdrijven bericht. Uit een recente studie is gebleken dat in Spanje, anders dan in de andere West-Europese landen, de gevoelens van onveiligheid het sterkste zijn onder de bevolkingsgroepen die het vaakste slachtoffer worden (jonge mensen met een hoog opleidingsniveau). Vrouwen en ouden van dagen voelen zich in Spanje betrekkelijk veilig (De Espinoza, 1978). De geringe invloed die in Spanje de massamedia uitoefenen op de meningsvorming omtrent de misdaad, leidt er waarschijnlijk toe dat deze veel sterker wordt bepaald door de (schaarse) persoonlijke ervaringen die men met de misdaad heeft. Het ‘realiteitsgehalte’ van de percepties is hierdoor wellicht hoger.

6.6. Het selectieve gebruik van nieuwsmedia door de verschillende bevolkingsgroepen

In de vorige paragraaf hebben we zowel theoretische als empirische argumenten aangevoerd voor de stelling dat de overdreven ideeën van het publiek t.a.v. geweldsmisdrijven ten dele gevormd en gehandhaafd worden door het beeld dat de massamedia van misdaad geven. Tegen deze achtergrond zullen wij ons nu afvragen of er verschillen bestaan in *het gebruik* dat bepaalde relevante bevolkingsgroepen van de misdaadverslaggeving in de massamedia maken.

* In dit verband is de bevinding in het Franse rapport van Peyrefitte interessant, dat in een stad waarin opvallend weinig bezorgdheid om de misdaad bestond, de lokale dagbladders relatief weinig misdaadnieuws publiceerde.

Van studies in de U.S.A. is bekend dat mensen met weinig opleiding een relatief grote belangstelling hebben voor geweldfilms op de televisie, terwijl zij iets minder vaak naar nieuwsprogramma's op de televisie kijken. (Israel, Simmons en Robinson, 1970). In een Nederlands onderzoek werd vastgesteld dat mensen met een laag opleidingsniveau een relatief grote belangstelling hebben voor artikelen over moorden en verkeersongelukken, terwijl ze minder vaak opiniebladen lezen of documentaires op de televisie bekijken (Mokken en Bergsma, 1971). Wade en Schramm (1969) concluderen op grond van Amerikaans onderzoek dat mensen met een lagere opleiding in het algemeen minder gebruik maken van opiniebladen e.d.

Aangezien de meningsvorming over de misdaad vaak geschiedt op basis van informatie die men aan de krant ontleent, is in het onderzoek van Coenen en Van Dijk (1978) vooral aandacht besteed aan de frequentie waarmee men de verschillende onderwerpen in de krant leest. De misdaadartikelen waren met de verkeersongelukken de meest gelezen onderwerpen. Uit een uitgevoerde factoranalyse bleek dat binnen de leesgewoonten twee dimensies duidelijk te onderscheiden zijn. De ene dimensie wordt gevormd door de frequenties waarmee men artikelen leest met een hoog informatiegehalte, d.w.z. artikelen over financiën, politie, wetenschap, kunst etc. De andere dimensie wordt gevormd door de leesgewoonten m.b.t. onderwerpen als amusement, sport, misdaad en familie-aangelegenheden.

De mate waarin men informatieve artikelen leest bleek duidelijk te correleren met de sekse van de respondent en met zijn sociale klasse. Vrouwen en mensen uit de lagere sociale klasse lezen dit soort artikelen minder vaak. Ditzelfde geldt, in iets mindere mate, ook voor de ouderen.

Tussen de factoren sekse, sociaal milieu en leeftijd enerzijds en de leesfrequenties van de meer recreatieve artikelen, waaronder misdaadartikelen, anderzijds bleek geen samenhang te bestaan. De conclusie van deze analyse luidt derhalve dat vrouwen, mensen met weinig opleiding en ouderen van dagen even vaak mis-

daadartikelen lezen als de rest van de bevolking maar aanzienlijk minder vaak artikelen over het financieel-economische nieuws, de politiek, de wetenschap etc. Vrouwen, ongeschoolden en ouderen 'consumeren' niet meer artikelen over geweldsmisdrijven. Zij consumeren dagelijks evenwel aanzienlijk minder artikelen over financieel, politiek, en wetenschappelijk nieuws. Een consequentie daarvan is dat hun dagelijkse nieuws-'menu' voor een relatief groot gedeelte uit misdaadnieuws bestaat. Het is te verwachten dat bij vrouwen, ongeschoolden en ouderen de gesprekken over misdaad een relatief belangrijk onderwerp is. Dit onderwerp wordt niet gekozen uit een speciale interesse voor de misdaad. Misdaad is vaak een onderwerp dat gekozen wordt als vervanging voor meer ingewikkelde en moeilijke nieuws-onderwerpen. Aan respondenten die op de dag voorafgaande aan de enquêtedag een krant hadden gelezen, is gevraagd of zij naar aanleiding hiervan nog gesprekken hadden gevoerd. Uit de verdeling van deze media-gesprekken bleek dat 17% ervan over misdaad ging. Bij de groep vrouwen was dit percentage 21% en bij de groep ouder dan 50 jaar 19%. Bij lezers van alle provinciale bladen lag het percentage boven de 17% terwijl het bij lezers van kwaliteitskranten steeds beneden de 12% lag (Coenen en Van Dijk, 1978). Deze uitkomsten wijzen uit dat de aandacht van veel vrouwen, ouderen van dagen en mensen met weinig opleiding door de krant wordt gevestigd op moorden e.d. omdat veel andere delen van de krant voor hen relatief ontoegankelijk zijn. Ook in Denemarken is onderzoek gedaan naar de aanleidingen die men heeft om over misdaad te praten of na te denken (Balvig, 1978). Dit onderzoek heeft uitgewezen dat vooral bij oudere vrouwen de aanleiding hiertoe veelal een krantebericht is. Bij jongeren en mannen van middelbare leeftijd spelen gebeurtenissen die men zelf heeft meegemaakt of waarover men heeft horen vertellen een grotere rol. Ook deze onderzoeksuitkomst wijst er op dat vooral oudere vrouwen bij hun meningsvorming over misdaad de invloed van de krant ondergaan.

6.7. De verwerking van misdaadnieuws door de verschillende bevolkingsgroepen

Eerder is opgemerkt dat niet ieder gesprek

over criminaliteit een ernstige betekenis heeft te hebben voor de gesprekspartners. Dit geldt ook voor de gesprekken over kranterberichten aangaande moordzaken. Er zijn echter, zoals we hebben gezien, aanwijzingen dat de perceptie die men van de criminaliteit heeft, wordt beïnvloedt door het extreme beeld dat de kranten geven. Deze door de media teweeggebrachte percepties kunnen op hun beurt weer de attitude t.a.v. misdaad beïnvloeden. De richting waarin deze beïnvloeding gaat, zal sterk afhangen van de percepties die de ontvanger van het mediabericht reeds over de criminaliteit heeft. De intensieve 'consumptie' van misdaadnieuws zal hierdoor op vrouwen en ouderen van dagen een andere uitwerking hebben dan op mannen met weinig opleiding. Vrouwen en ouderen van dagen zullen ten gevolge van hun geringere fysieke weerbaarheid vaak geneigd zijn om op het beeld van toenemende (seksuele) gewelddadigheid te reageren met gevoelens van angst. Ook het sociale isolement waarin veel vrouwen en vooral bejaarden verkeren, zal de ontwikkeling van een defensieve houding ten aanzien van het geweld bevorderen. De sensationele verslagen over moorden in de kranten kunnen op deze manier de ontwikkeling van de fear of crime in de hand werken bij vrouwen en ouderen van dagen, die zelf nooit slachtoffer van een geweldsdelict zijn geweest en wier victimisatierisico extreem laag is. Eén van de indicaties voor fear of crime in de studie van Cozijn en Van Dijk (1976) was het positieve antwoord op de vraag of men zich wel eens zorgen maakte over de mogelijkheid van eigen slachtofferschap. De groep respondenten die deze vraag met ja beantwoordde bestond voor 60% uit vrouwen. Op de vraag, wat de aanleiding tot dergelijke gedachten meestal was, noemde 40% spontaan de krant. Vrouwen en ouderen zijn in het bijzonder snel geneigd aan de angstgevoelens consequenties te verbinden voor wat betreft hun uitgaansgewoonten. Dit betekent in laatste instantie dat vrouwen en ouderen niet meer 's avonds de straat op durven te gaan, uit angst voor misdrijven waarover zij in de krant sensationele verhalen hebben gelezen maar waar zij in feite nauwelijks bang voor hoeven te zijn. De relatief grote belangstelling voor misdaad-

nieuws — als substituuft voor ander nieuws over de maatschappij — van mensen met een laag opleidingsniveau ligt ons inziens aan de basis van de grotere bezorgdheid m.b.t. geweldsmisdrijven in de lagere sociale strata. Mensen van middelbare leeftijd met een laag opleidingsniveau zijn in het algemeen voorstanders van een harde, repressieve bestrijding van de misdaad (Banks e.a., 1975; Erskin, 1974). In de oorzaken hiervan zullen we ons hier niet verder verdiepen (zie bijv. Jubelius en Hilbers, 1977). De relatief grote aandacht voor misdaadnieuws van mensen met een laag opleidingsniveau heeft als consequentie dat een vermeende toeneming van de gewelddadige criminaliteit snel kan leiden tot een roep om repressieve maatregelen. Voor toeneming van het geweld bestaat immers het meeste belangstelling bij het deel van de bevolking dat in het algemeen een repressieve aanpak voorstaat. Bijgevolg is de bezorgdheid over de misdaad als sociaal thema dikwijls gekoppeld aan een repressieve visie terzake van misdaadbestrijding (Fürstenberg, 1974; Fiselier, 1978). De roep om 'orde en gezag' komt slechts ten dele voort uit persoonlijke ervaringen met criminaliteit of persoonlijke gevoelens van bedreiging. Dikwijls zal het een reactie zijn op het beeld dat de media schilderen. Arzt (1976) heeft erop gewezen dat law and order-bewegingen vaak reacties zijn op politieke spanningen maar dat deze bewegingen pas een virulent karakter krijgen wanneer zij worden gevoed door persoonlijke ervaringen met reële criminaliteit (en de angst hiervoor). Naar onze mening kunnen de persoonlijke ervaringen met 'kleine delicten' als vandalisme en eenvoudige diefstal inderdaad als een bekrachtiger werken, van zowel de fear of crime als de bezorgdheid om stijgende criminaliteit. Wanneer men bijv. slachtoffer wordt van vandalisme kan deze ervaring worden opgevat als een indirecte bevestiging dat de gewelddadige misdaad een grote bedreiging vormt. Dit soort persoonlijke ervaringen leidt in combinatie met de lectuur van moordverhalen in de krant tot gesprekken over 'de toenemende gewelddadigheid'. Hierbij moet echter wel aangetekend worden dat de ervaring slachtoffer te worden van een misdrijf ook kan bijdragen aan de ontwikkeling van een

meer realistische kijk op de criminaliteit en de delinquent. In het onderzoek van Cozijn en Van Dijk (1976) bleek namelijk dat recente slachtoffers bepaalde negatieve stereotypen ten aanzien van delinquenten iets minder onderschreven dan de niet-slachtoffers.

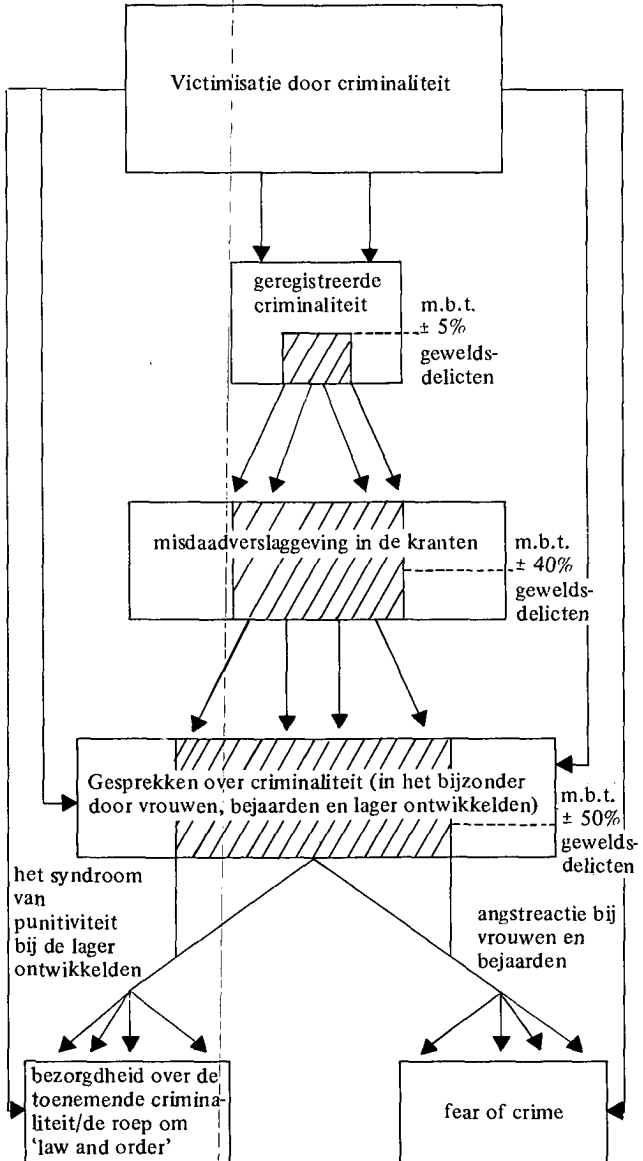
Het hier ontwikkelde, tentatieve theoretische model ter verklaring van de angstgevoelens van vrouwen van middelbare leeftijd en bejaarden en de bezorgdheid over de stijgende misdaadcijfers van de minder ontwikkelden kan als volgt worden samengevat. De dagbladers in Noord-Amerika en West-Europa in het algemeen en de kranten die de niet-intellectuele delen van de bevolking als doelgroep hebben in het bijzonder, besteden veel aandacht aan recent gepleegde ernstige geweldsmisdrijven. De artikelen over moorden behoren tot het meest gelezen en meest besproken onderdeel van de krant. Deze artikelen maken vooral een belangrijk deel uit van het nieuws dat vrouwen, ouden van dagen en mensen met weinig opleiding tot zich nemen. Deze drie groepen leggen niet een opvallend grote belangstelling voor misdaadnieuws aan de dag. Hun opnamecapaciteit van meer ingewikkelde nieuwsitems (over de financieel-economische situatie of de wereldpolitiek) is echter dermate beperkt dat het misdaadnieuws voor hen vaak het enige nieuws is waarover zij kunnen converseren. Vrouwen en ouderen hebben een relatief lage drempel voor wat betreft angstreacties. Sommigen van hen betrekken de verhalen over moorden (die dikwijls een seksuele component hebben) sterk op zichzelf. De sterk door levensmisdrijven bepaalde percepties van de criminaliteit kunnen leiden tot fear of crime en kunnen in laatste instantie bijdragen aan de ontwikkeling van een schuwe en teruggetrokken levenswijze van de betrokkenen. Mensen met een laag opleidingsniveau neigen ertoe, op een vermeende golf van ernstig geweld te reageren met een roep om repressieve maatregelen. Zowel de fear of crime van vrouwen en bejaarden als de algemene bezorgdheid om de misdaad van de lager ontwikkelden worden versterkt door persoonlijke ervaringen met lichte misdrijven. Zulke kleinere victimisaties zullen dikwijls worden opgevat als bewijzen dat de samenleving inderdaad onveilig is.

Het hierboven geschetste model hebben wij in figuur 2 nog eens grafisch weergegeven.

Figuur 2

Een grafische voorstelling van een theoretisch model ter verklaring van de totstandkoming van attitudes t.a.v. misdaad bij het publiek.

De verschillende inhouden van de blokken moet *niet* worden geïnterpreteerd als representatief voor de exacte verhouding tussen de verschijnselen. Feedback-lijnen zijn achterwege gelaten.

7. Enkele aanbevelingen

De fear of crime van vrouwen en ouden van dagen betekent een aantasting van hun welzijn en vormt dus een ernstig sociaal probleem. De bezorgdheid over de stijgende misdadigheid in de lagere sociaal-economische strata en de daarmee gepaard gaande roep om orde en gezag kan een belemmering zijn voor een rationele en humane strafrechtspleging. De roep om orde en gezag vormt bovendien een bedreiging voor de culturele verworvenheid van de democratische rechtsstaat.

Het hoeft niet gezegd te worden dat een sterke reductie van de gewelddadige criminaliteit uiteindelijk ook de fear of crime en de bezorgdheid over de misdaad zou wegnemen. Er is echter geen uitzicht op belangrijke successen in de strijd tegen de geweldscriminaliteit op de korte termijn. Bedacht moet worden dat ook landen met relatief lage misdaadcijfers het verschijnsel van de fear of crime en de bezorgdheid over de misdaad kennen.

34

De inzet van de politiemensen kan worden gehanteerd als middel om de fear of crime zelf te bestrijden. De aanwezigheid van patrouillerende agenten kan immers op zichzelf een gevoel van veiligheid geven, ook wanneer dit niet leidt tot een reële reductie van de criminaliteit. Binnen de politie-organisaties wordt tegenwoordig door sommigen de opvatting verdedigd dat de preventie van de fear of crime naast de criminaliteitsbestrijding de primaire doelstelling van de politie zou moeten zijn. (Souchon, 1978; Alderson, 1978). De aanvaarding van deze opvatting vergt een herbezinning op de taken en methoden van de surveillance-politie.

Los van de vraag of de bestrijding van fear of crime de hoofddoelstelling van de politie moet zijn, kan worden vastgesteld dat het optreden van de politie in ieder geval zo min mogelijk moet leiden tot een bevordering van de fear of crime en de bezorgdheid over de stijgende criminaliteit (gewelddelicten). In onderzoeken die gericht zijn op de evaluatie van het politiewerk zal daarom aan dit aspect aandacht moeten worden besteed. Dit laatste geldt in het bijzonder voor voorlichtingscampagnes onder het publiek die erop zijn gericht het nemen van preventiemaatregelen door de burgers zelf te

stimuleren. Reclamedeskundigen hebben uit hoofde van hun specifieke deskundigheid de neiging het voorlichtingsmateriaal te laten aansluiten op bestaande stereotype voorstellingen van misdaad en misdadigers. Juist het gebruik van dergelijke stereotype beelden kan leiden tot een versterking, althans bevestiging van de *fear of crime*. Dit gevaar is *a fortiori* aanwezig bij de vaak wat 'agressievere' reclamecampagnes van de beveiligingsindustrie. Uit het door ons geschetste verklaringsschema volgt dat naar ons oordeel de massamedia in het algemeen en de dagelijkse kranten in het bijzonder een heel belangrijke rol vervullen bij de totstandkoming van de publieke opinie over de criminaliteit. In theorie liggen op dit vlak goede mogelijkheden om de irrationele elementen in de *fear of crime* en de bezorgdheid over de toenemende misdaad te verkleinen. In de praktijk zijn de mogelijkheden van de overheid heel beperkt. Het beleid van de krantenindustrie m.b.t. de misdaadverslaggeving wordt in belangrijke mate bepaald door commerciële motieven. Vooral de kranten die het grote publiek als doelgroep hebben zijn economisch gedwongen om op sensationele wijze over moorden e.d. te schrijven. Aansporingen van de zijde van de overheid hierbij meer terughoudendheid te betrachten zullen vermoedelijk weinig effect hebben. Het principe van de vrije pers — een der hoekstenen van de democratische staat — laat echter niet toe dat de overheid in dit vlak zelf regulerend optreedt. Bedacht moet ook worden dat de dagbladpers naar onze mening de belangstelling voor geweldsmisdrijven niet creëert maar dat zij hier slechts op inspeelt. De grote belangstelling voor berichten over dodelijke verkeersongelukken en moorden onder vrouwen, ouden van dagen en mensen met weinig opleiding is een gevolg van de omstandigheid dat het werkelijk belangrijke nieuws over de samenleving voor deze groepen onvoldoende toegankelijk is. De journalisten hebben als ideële opdracht het belangrijke nieuws te vertalen voor een zo breed mogelijk publiek. Het is echter duidelijk dat de politieke en culturele emancipatie van vrouwen, ouden van dagen en mensen met weinig opleiding primair de opdracht van de overheid is. De *fear of crime* en de bezorgd-

heid over de toenemende misdaad zijn een symptoom van de culturele en sociale achterstandsituatie waarin grote delen van de bevolking verkeren. Dit alles wil niet zeggen dat voor de overheid in het geheel geen mogelijkheden openstaan om de communicatieprocessen die leiden tot een irreële publieke opinie over criminaliteit te beïnvloeden. Ten eerste kan de overheid er voor zorgen dat zijzelf de massamedia voorziet van zoveel mogelijk objectieve informatie over de omvang en ontwikkeling van de criminaliteit. Met name de uitkomsten van landelijke slachtofferstudies zijn voor dit doel waardevol. Uit deze studies blijkt immers hoe groot het reële victimisatierisico per delictstype is voor verschillende bevolkingsgroepen en regio's. In de meeste landen zal blijken dat deze risico's voor kleine delicten betrekkelijk hoog zijn (2 à 10%), maar dat het risico m.b.t. ernstige geweldsmisdrijven bijzonder klein is.

36

Ten tweede kan de overheid zelf een actief voorlichtingsbeleid voeren m.b.t. de gegevens over de criminele werkelijkheid. De reclamecampagnes die zijn gericht op misdaadpreventie kunnen bijvoorbeeld tegelijkertijd worden gebruikt als voorlichtingscampagnes.

Literatuuroverzicht

Aromaa, K. Victimization to violence: a gallup survey.

International journal of criminology and penology, vol. 2, 1974, p. 333-346.

Alderson, J.C. The preventive aspect of policing (paper), Conference on the prevention of crime in Europe.

Cranfield, 1978.

Angenent, H. en H. Steensma. Onveilig Nederland?

Niekerk, 1976.

Arzt, G. Der Ruf nach Recht und Ordnung. Töbingen, 1976.

Balvig, F. Angst for Kriminalitet, Copenhagen, 1978.

Banks, C., E. Maloney en H.D. Willcock. Public attitude and the penal systems.

The British journal of criminology, vol. 15, nr. 3, July 1975, pp. 228-240.

- Biderman, A.D.** Report on a pilot study in the district of Columbia on victimization and attitudes toward law enforcement. Washington, D.C. Prepared for the president's commission on law enforcement and administration of justice, field surveys 1. U.S. government printing office, 1967.
- Block, R.L.** Fear of crime and fear of the police. *Social Problems*, vol. 19, nr. 1, 1971, pp. 91-101.
- Block, M.K. en G.J. Long.** Subjective probability of victimization and crime levels: an econometric approach. *Criminology*, vol. 11, nr. 1, 1973, p. 87-93.
- Boggs, S.L.** Formal and informal crime control: an exploratory study of urban, suburban, and rural orientations. *The sociological quarterly*, vol. 12, summer 1971, pp. 319-327.
- Brooks, J.** The fear of crime in the United States. *Crime and delinquency*, vol. 20, nr. 3, 1974, pp. 241-243.
- Coenen, A.W.M. en J.J.M. van Dijk.** Misdaad-verslaggeving in Nederland. The Hague, W.O.D.C., 1976.
- Conklin, J.E.** The impact of crime. New York, MacMillan, 1975.
- Cook, F.L. en T.D. Cook.** Evaluating the rhetoric of crisis: a case study of criminal victimization of the elderly. *Social service review*, 1976, vol. 50, nr. 4, p. 632-646.
- Courtis, M.** Attitudes toward crime and the police in Toronto: a report on some findings. University of Toronto, centre of criminology, 1970.
- Cozijn, C. en J.J.M. van Dijk.** Onrustgevoelens in Nederland. The Hague, W.O.D.C., 1976.
- Davis, F.J.** Crime news in Colorado newspapers. *American journal of sociology*, vol. 57, 1952, p. 325-330.
- Dijk, J.J.M. van en A.C. Vianen.** Criminal victimization in the Netherlands (1973-1976). The Hague, W.O.D.C., 1977.
- Dijk, J.J.M. van en A.W.M. Coenen.** Politie-

verslaggeving, koffiepraat en de angst voor misdrijven.

Tijdschrift voor criminologie, 1978, p. 86-100.

Ennis, P.H. Criminal victimization in the United States: a report of a national survey field surveys II.

Chicago, 1967, National opinion research center.

Erskin, H. The polls: fear of violence and crime.

Public opinion quarterly, 1974, p. 131-145.

Erskin, H. The polls: hopes, fears and regrets.

Public opinion quarterly, vol. 38, nr. 1, 1973/1974, p. 132-145.

Espinosa, M.E.L. de. Informe sobre la Encuesta de Victimizacion, C.I.S. Estudio nr. 1.152, 1978.

Fiselier, J.P.S. Slachtoffers van delicten: een onderzoek naar verborgen criminaliteit. Utrecht, Ars Aequi Libri, 1978.

38

Fürstenberg, Jr. F.F. Public reaction to crime in the streets.

The american scholar, 1971, p. 601-610.

Gibbons, D.C., J.F. Jones en P.G. Garabedian.

Gauging public opinion about the crime problem.

Crime and delinquency, vol. 18, nr. 2, 1972, p. 134-146.

Gubbels, H., C. Knapen, en B. Lochtenbergh. Onrustgevoelens bij jonge vrouwen ten aanzien van criminaliteit.

Rijks Universiteit Leiden, 1978.

Hall, S. A world at one with itself.

In: S. Cohen and J. Young (ed.), The manufacture of news, London, 1973.

Harris, R. The fear of crime.

New York, 1969.

Hindelang, M.J. Public opinion regarding crime, criminal justice and related topics.

Journal of research in crime and delinquency, vol. 11, nr. 2, 1974, p. 101-116.

Israel, H., W.R. Simmons en J.P. Robinson.

Demographic characteristics of viewers of television violence and new programs, 1970.

Jubelius, W. en M. Stein Hilbers. Vermittlung von Informationen über Kriminalität in Massenmedia.

Monatschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, vol. 60, nr. 3, 1977, p. 177-185.

- Kleiman, P.H. en D.S. David.** Victimization and perception of crime in a ghetto community. *Criminology*, vol. 11, nr. 3, 1973, p. 307-343.
- Knopf, T.A.** Media myth on violence. In: *New Society*, 12 november 1970.
- Lenke, L.** Criminal policy and public opinion towards crime of violence. In: *Violence in society*, vol. XI. Collected towards crimes of violence. society, vol. XI. Collected studies in criminological research. Strassburg, Council of Europe, 1974.
- McIntyre, J.** Public attitudes toward crime and law enforcement. *The annals of the american academy of political and social science*, vol. 374, November 1967, p. 34-46.
- Meyer, J.C.** Reporting crime and justice in the press. In: *Criminology*/august 1976.
- Mokken, R.J., en F. Bergsma.** Belangstellingspatronen en mediaselectie. In: H. Doudt (ed.). *Selectiviteit in de massacommunicatie*, Deventer 1971.
- Noelle-Neumann, E.** Öffentlichkeit als Bedrohung. *Beiträge zur empirischen Kommunikationsforschung*, 1977.
- Peyrefitte, A.** *Réponses à la violence*. Parijs, 1977, La documentation Française.
- Rhodes, R.D.** The insoluble problems of crime, 1977.
- Rock, P.** News as eternal recurrence. In: S. Cohen and J. Young (ed.), *The manufacture of news*, London, 1973.
- Roshier, B.** The selection of crime news by the press. In: S. Cohen and J. Young (ed.), *The manufacture of news*, Londen, 1973.
- Souchon, H. en L.M. Raymondis.** Questions of prevention (paper). Conference on the prevention of crime in Europe, Cranfield, 1978.
- Sparks, R.F., H.G. Genn, D.J. Dodd.** *Surveying Victims*, New York, 1977.
- Stephan, E.** *Die Stuttgarter Opferbefragung*. Wiesbaden, 1976.
- Stuart Hall,** in: S. Cohen and J. Young (ed.), *The manufacture of news*, London, 1973.
- Wade, en Schramm, W.** *The Mass Media*,

Public Opinion Quarterly, 1969, p. 197–209.
Weis, K. en M. Milakovich. Who's afraid of
crime? – or: How to finance a decreasing
rate of increase.

In: Politics and crime, ed. by S.F. Sylvester Jr.
and E. Sagerin 1974, p. 31-42.

Weringh, J. van. Onrust is van alle tijden.
Meppel, 1978.

De onrust over de criminaliteit*

door prof. dr. Jac. van Weringh

41

In het jaar 1720 wordt Ferdinand Huyck, zoon van de hoofdschout van Amsterdam, even buiten Naarden — hij is te voet op weg naar de hoofdstad — door drie mannen overvallen. Eén van hen dreigt met een pistool, het bieden van tegenstand is nutteloos. De struikrovers, van wie volgens de beschrijving van Jacob van Lennep, één een hatelijk voorkomen heeft en een ander een bruine, fielterige tronie, staken hun gewelddadige actie als een vreemdeling met een rode mantel ten tonele verschijnt. Deze kent de overvallers en weet hen van het verkeerde van hun gedrag te overtuigen. Aan Ferdinand Huyck geeft hij de waarschuwing mee, dat het onverantwoord is zich alleen op onveilige wegen te begeven. Dit voorbeeld uit de literatuur, een gebeurtenis van meer dan 250 jaar geleden, noem ik niet bij wijze van curiositeit, dat ook vroeger wel eens over de onveiligheid geklaagd werd. Het zou niet zoveel moeite kosten een boek samen te stellen, dat geheel is gevuld met uitspraken over de stijgende misdaad en de toenemende onveiligheid, niet over de laatste tien jaar, maar over een paar eeuwen. In verschillende perioden is de klaagzang aangeheven, dat het met de misdaad niet langer kan en dat er nu eindelijk eens iets aan gedaan moet worden. Onderzoek naar de vraag of in bepaalde perioden van de geschiedenis zulke klaagzangen meer gehoord worden dan in andere perioden is, bij mijn weten, nog niet verricht. Wel zijn er studies waaruit blijkt dat het ook in vroeger dagen met de criminaliteit, althans met de onrust daarover, niet best gesteld was. Een boek van Joel Samaha houdt zich bezig met de criminaliteit in het Engelse graafschap Essex ten tijde van koningin Elizabeth de eerste, dat was dus in de zestiende eeuw. Nog nooit is de

* Dit is hoofdstuk 2 uit: *Onrust is van alle tijden. Opstellen over criminaliteit in Nederland.* Boom, Meppel, Amsterdam, 1978.

criminaliteit zo hoog geweest, klaagde men toen, het geweld is verschrikkelijk toegenomen, onder de bevolking heerst angst.

Een nog treffender voorbeeld vind ik het geweld dat tegenwoordig in Italiaanse steden aan de orde van de dag is: aanslagen, ontvoeringen, ordeverstoringen en vechtpartijen, het gaat maar door. Uit de gebundelde voordrachten van een in mei 1969 gehouden congres over geweld en ordeverstoringen in Italiaanse steden tussen 1200 en 1500 blijkt echter dat het ook toen, nu honderden jaren geleden, aan de orde van de dag was. Ook toen vroegen de mensen zich af waar dat met het geweld naar toe moest; dat kan toch zo niet langer? Het heeft nog honderden jaren langer gekund en als de neutronenbom de activiteiten van de Italianen niet beëindigt, zal het nog honderden jaren voortduren.

42

De klacht dat je in Nederland niet veilig meer over straat kunt gaan is evenmin van de laatste tijd. In het anti-revolutionaire karikaturistische weekblad *De Houten Pomp* vond ik in het nummer van 28 maart 1930, ter inleiding op een vurig pleidooi voor de doodstraf, de volgende zinnen. 'Nauwelijks zijn we gekomen van den eenen gruwelijken roofmoord of een volgende brengt de gemoederen in beweging.' De openbare veiligheid, meent de schrijver, komt steeds meer in het gedrang. Zijn vrouw durft niet eens meer alleen een bos in, 'zover zijn we met de veiligheid in ons goede land!' Dat is bijna een halve eeuw geleden. In de inleiding tot dit boekje heb ik een reeks kranteberichten overgenomen. Eén daarvan behandelde de noodkreet van iemand over het vandalisme in Amsterdam-Noord: wanneer gaat de gemeente daar nu eindelijk iets aan doen? In dit verband is het niet alleen belangwekkend, maar wellicht ook enigszins ontmoedigend de volgende zin op te schrijven: 'Sedert korten tijd zijn verschillende personen en corporaties bezig naar middelen te zoeken om aan de baldadigheid der straatjeugd paal en perk te stellen'. Het ontmoedigende heeft dan vooral betrekking op de datum van de mededeling: deze is van juni 1896. De zin komt voor in een brochure van P. Jongejan, 'Hoofd eener School te Amsterdam': *De baldadigheid der straatjeugd en hoe wij ze kunnen bestrijden*.

Een buitengewoon leerzaam geschrift betreft het hier. Het uitgangspunt van Jongejan is, dat baldadigheid en straatschenderij altijd bedreven zijn. 'We behoeven, om ons van die waarheid te overtuigen, slechts even een terugblik in onze eigen jeugd te slaan.' Hij ontkent dat er veel verschil bestaat tussen de streken van de jeugd van vroeger en nu (= 1896). Er wordt veel geklaagd, vervolgt hij, maar bedacht moet worden dat ook het aantal dagbladen is uitgebreid en daarmee is eveneens de behoefte aan nieuwtjes en ingezonden stukken zoveel groter geworden. Voor die kranten is het daarbij een geluk dat ook nog de behoefte van de mensen toeneemt om een gedrukt stuk van zichzelf in de krant te willen lezen. Toegegeven: het klinkt wat speculatief, maar zeker voor die tijd, eind negentiende eeuw, lijken mij zijn veronderstellingen zeer verantwoord. Een aantal ernstige klachten, dat vaak in de krant wordt genoemd, bekijkt hij wat nader. Wat nogal eens voorkwam was het vechten van de ene school tegen de andere. Voor de omwonenden van het slagveld is dat een hinderlijke gebeurtenis, maar in mijn jeugd, vertelt Jongejan dan, kwam het veelvuldiger voor en was het zeker niet minder ernstig. Hij noemt als voorbeeld zijn eigen school in Den Haag, die strijd leverde met een andere. Dat waren formele vechtpartijen, waarbij de gewone wapens waren: messen, latten met spijkers en slingers met stukken ijzer. De verwondingen waren vele. Het bekladden van muren, deuren en urinoirs komt nu, aldus nog steeds Jongejan, minder voor dan in zijn jeugd. Hij vindt dat de schrijvers van die ingezonden stukken zich aan grote overdrijving schuldig maken, wanneer zij een gezicht zetten alsof zij daar in hun eigen jeugd nooit van gehoord hebben. Voorlopig neem ik hier afscheid van Jongejan, na nog te hebben meegedeeld dat ook ik in vroeger dagen in uitbundige baldadigheid betrokken ben geweest. Maar ik ben een 'dark number' gebleven.

De bedoeling van het voorgaande is om te laten zien dat de onrust over de criminaliteit niet een onderwerp is dat in de jaren zeventig van de twintigste eeuw is uitgevonden. Systematisch-historisch onderzoek zal op dit terrein veel aan het licht kunnen brengen. Niettemin

denkt elke generatie opnieuw dat zij zich voor het eerst in de geschiedenis met de ernst van deze problemen geconfronteerd weet. In deze tijd is dat eveneens het geval. De laatste jaren heb ik een groot aantal uitingen over die onrust verzameld. In een betrekkelijk willekeurige volgorde geef ik daarvan enige voorbeelden.

Op een mistige ochtend werd mij een tijd geleden op het Frederiksplein in Amsterdam door twee getuigen van Jehovah een pamfletje in handen gedrukt, waarin de vraag wordt beantwoord hoe misdaad en geweld zullen worden uitgebannen. Dat antwoord interesseert mij hier even minder dan datgene wat ik, zoals wordt opgemerkt, 'hoe dan ook' moet weten. 'Dat in veel streken minstens één lid van de meeste gezinnen beroofd, aangerand, verkracht of vermoord is. Dat de misdaad in veel kleine steden en landgebieden thans sneller toeneemt dan in de grote steden. Dat steeds meer vrouwen en kinderen de gewelddadigste misdaden begaan.'

44

Op 11 oktober 1973 stelde het lid van de Tweede Kamer voor DS'70, W. Drees jr. in een motie voor de sterkte van de politiekorpsen te vergroten. Daaraan lagen de overwegingen ten grondslag, dat verkeersdelicten en criminaliteit onrustbarend toenemen en dat de veiligheid van de burgers in onvoldoende mate is gewaarborgd. Bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer op 25 mei 1977 had DS'70 in Amsterdam overal gele pamfletten opgeplakt met de tekst: 'n Veilige stad - Drees - lijst 7'. Enige maanden voor de motie-Drees en wel op 20 juni 1973 konden radioluisteraars, die de zendtijd voor de politieke partijen hadden aanstaan, de secretaris van de Rooms-Katholieke Partij Nederland horen zeggen: 'Bankovervallen, inbraak en diefstallen, aanranding, beroving en mishandeling op straat zijn aan de orde van de dag. De politie raakt apathisch: hun gezag is ondermijnd, hun invloed verzwakt. De rechtspraak is immers verziekt, geeft veel te lage straffen.'

Het Amsterdamse dagblad *De Telegraaf* loopt al jaar en dag voorop als het gaat om het signaleren van de onrust onder de bevolking. Soms wordt een ingezonden-stukken-campagne georganiseerd om de gevoelens tot uitdrukking

te brengen. In juni 1973 stond het blad dagenlang vol met verhalen naar aanleiding van het feit dat de zangeres Lenny Kuhr op het station in Haarlem in elkaar was geslagen. Op 6 juni 1973 lezen we het volgende.

'Nederland lijkt een tweede New York te worden, schreef ik (= Henk van der Meyden). Maar de waarheid is erger. Het is al zover. Een vrouw alleen is niet slechts 's avonds of 's nachts als zij op straat loopt niet meer veilig maar ook overdag.'

Even verder schrijft hij:

'DE STRAATTERREUR IS, ZO BLIJKT UIT DE TALRIJKE REACTIES, EEN ONDERWERP DAT ONS LAND BEZIGHOUDT.

Velen voelen zich in gevaar.'

Naar aanleiding van de moord op twee jonge prostituées in Amsterdam, even vóór en even ná de jaarwisseling 1977/1978 staat in het weekblad *Privé* van 18 februari 1978 het volgende te lezen over Amsterdam.

45 'Een stad in de greep van de ongrijpbare wurger. Een panische angst heeft zich van de hoofdstad meester gemaakt, waarin zo onderhand iedereen iedereen verdenkt. De vrouwen van Amsterdam durven 's avonds niet meer alleen over straat.

Op de talrijke uitvalswegen ziet men in het donker nauwelijks nog vrouwen alleen over de trottoirs lopen, hetgeen in onze hoofdstad altijd een normaal verschijnsel is geweest. De oorzaak is duidelijk: de "wurger" loopt nog steeds vrij rond en kan ieder moment opnieuw toeslaan.'

Deze voorbeelden lijken mij voldoende voor het geven van een indruk van de toon en de inhoud van de hedendaagse klachten over de toenemende criminaliteit. Behalve in de media kunnen zulke uitlatingen ook worden vernomen bij de sigarenwinkelier, in de tram en op/in vele andere plaatsen. Daarbij valt allereerst op dat de gebruikte uitdrukkingen steeds dezelfde zijn, tussen 1973 en 1978 is, wat dat betreft, geen verandering opgetreden. Tussen 1930 en 1978 trouwens ook niet. De onrust wordt steeds op dezelfde wijze onder woorden gebracht en — nog geheel afgezien van de vraag wat we ons bij die onrust nu precies moeten voorstellen — daar zit iets clichématigs in. De uitdrukking dat je niet meer veilig op straat kunt lopen is in het maatschappelijk verkeer tot pasmunt geworden. Je weet niet meer precies wat en

hoeveel de uitdrukking waard is. Waar staat het voor? Met het stellen van zo'n vraag begeef ik mij in de bekende gevarezone, die omringd wordt door mensen die mij het liefst met hun pijlen willen neerschieten, omdat ze denken dat het stellen van een vraag gelijk staat aan het ontkennen van een verschijnsel. 'Daar heb je weer zo eentje', wordt dan geroepen, 'een verklaarder van de cijfers, die het altijd beter weet!' Het is verre van mij om iets beter te weten, zeker als het gaat om gevoelens van angst die mensen hebben als het de criminaliteit betreft. Mensen die bang zijn zijn bang, ook als hen wordt duidelijk gemaakt dat daar misschien minder reden voor is dan zij aannemen. Het probleem waar iemand mee zit die dit wil uitleggen, zoals ik hier, is het volgende.

46

In de samenleving gebeuren ernstige dingen die de gemoederen danig kunnen beroeren. Daarvan heb ik al een aantal voorbeelden gegeven. Soms echter is die beroering zo groot, dat van een rustige waarneming niet meer kan worden gesproken. Dat éne, zeer ernstige geval wordt dan, in de emoties, uitgebreid tot alle gevallen die zich zouden kunnen voordoen. Maar die gevallen doen zich lang niet altijd voor. Een uitspraak als deze betekent niet dat het gedrag dat wél voorkomt gekleineerd wordt of als onbelangrijk wordt afgedaan. Een inbraak kan iemand diep ongelukkig maken als iets van waarde is meegenomen. Hij of zij kan angstig worden voor een volgende keer. Wat gebeurt er als ik oog in oog met zo'n inbreker sta? Stel dat hij gewapend is, wat dan? In het pand, waar het Criminologisch Instituut 'Bonger' tot voor kort gehuisvest was, is in korte tijd drie keer ingebroken. De aanblik van opengerukte bureaus en het verdwijnen van kostbare spullen behoren niet tot de aangename ervaringen. Een dame die van haar tasje wordt beroofd door een bromfietser zal er moeite mee hebben een volgende keer vrolijk op straat te lopen, alsof er niets gebeurd is. Dat zijn ervaringen, die zich 'vastzetten' in het geheugen en mensen kopschuw en angstig kunnen maken. Niemand zal dat kunnen ontkennen, maar het gaat om de gevolgtrekkingen die aan zulke ervaringen worden verbonden. Hierboven heb ik iets overgenomen uit *Privé*, naar aanleiding van

de moord op twee jonge prostituées in Amsterdam. Dat zijn gruwelijke gebeurtenissen, gewurgd te worden gevonden onder een viaduct in de Haarlemmermeer is geen mooi einde voor een jonge vrouw. Het weekblad trekt daar echter conclusies uit die onjuist zijn. In Amsterdam lopen 's avonds ontelbare vrouwen op straat, ook alleen, dat kan iedereen constateren. Jammer is echter vooral dat *Privé* twee zulke 'bijzondere gevallen' voor alle vrouwen in Amsterdam van toepassing wil verklaren. Die stap kan niet worden gedaan. Om te beginnen betrof het prostituées die hun klanten op straat oppikten. Zonder aan dat beroep iets af te doen moet toch worden geconstateerd dat een dergelijke activiteit aanmerkelijke risico's met zich meebrengt. De kans dat je op die manier een halve gare, een op seksueel gebied gefrustreerde of een dwaze avonturier tegenkomt is toch vrij groot. Daar komt in dit geval dan nog bij dat beide prostituées aan de heroïne verslaafd waren en behoorlijk moesten verdienen om hun dagelijkse portie verslaving te kunnen bekostigen. Zij konden dus ook nog in het gecompliceerde netwerk van de heroïnehandel terechtkomen. Zeer weinig vrouwen in de hoofdstad gaan door het leven met deze twee extra-risicofactoren. Dat betekent niet, dat nooit een vrouw zal kunnen worden gewurgd, die geen aan de heroïne verslaafde prostituée is. De kansen daarop zijn alleen veel minder en *Privé* zou er beter aan doen daarop te wijzen. Als het op deze manier doorgaat, durven vrouwen straks overdag ook niet meer naar buiten en zullen zij zelfs de kiosk of sigarenwinkel, waar *Privé* verkrijgbaar is, niet meer kunnen bereiken. Het is noodzakelijk, zoals het bovenstaande leert, een onderscheid te maken tussen het criminele gedrag dat voorkomt en vaak zeer ernstig is en de onrust die daarover ontstaat. Dat zijn vaak verschillende zaken. Iemand die beroofd is blijft daar nog lange tijd de emotionele last van meedragen en dat is begrijpelijk. Die emoties delen zich ook vaak aan anderen mee en dat is minder begrijpelijk naar mate die anderen er verder van verwijderd zijn. Rond de gebeurtenissen in de criminele sfeer die in werkelijkheid plaatsvinden is veelal sprake van een emotionele vertekening, die min

of meer een eigen bestaan gaat leiden. Meer dan eens heb ik tijdens lezingen de ervaring opgedaan dat mensen buitengewoon emotioneel reageren, fel tekeer gaan tegen de onveiligheid in Amsterdam en zelfs aankondigen dat ze de stad gaan verlaten omdat je niet meer veilig op straat kunt lopen, *terwijl zij nooit van enig misdrijf het slachtoffer zijn geweest*. Gevraagd waarom ze dan zo tekeer gaan wordt met grote regelmaat verwezen naar het 'van-horen-zeggen'. De onrust is een gespreksonderwerp. Die gevoelens van onrust hebben, om het even wat moeilijker te zeggen, ook een cumulatieve werking. Die gevoelens stapelen zich op en verspreiden zich, maar onderhouden lang niet altijd meer een band met de werkelijkheid van wat er echt aan droevige dingen gebeurt. In dit verband zou ik enige opmerkingen willen maken over de zogenaamde opinie-onderzoeken, die bij tijd en wijle ook op dit gebied gehouden worden. Die laten zien dat de Nederlandse burger niet onbedreigd door het leven gaat. De Nederlandse Stichting voor Statistiek publiceerde in augustus 1973 de resultaten van een onderzoek onder een representatieve steekproef van de bevolking van 18 jaar en ouder. Ruim de helft van het aantal ondervraagden beoordeelt de situatie voor de Nederlandse bevolking als onveilig, wanneer er sprake is van gewelddaden zoals gijzelingen, vliegtuigkapingen, bomaanslagen en bankovervallen. Ik citeer uit het rapport voor wat de regionale spreiding betreft: 'Het ligt voor de hand, dat de ondervraagden die in de grootste drie steden wonen zich meer onveilig voelen dan de ondervraagden in de rest van het land'. Eind 1975 werd een boek gepubliceerd onder de titel *Zorgen voor morgen*. Het betreft hier een initiatief van het Verbond van Nederlandse Ondernemingen, dat ter gelegenheid van zijn 75-jarig jubileum een onderzoek liet verrichten naar opinies van de Nederlandse bevolking over taken in de samenleving. Het onderzoek is uitgevoerd door de Stichting Maatschappij en Onderneming in samenwerking met het Nederlands Instituut voor Publieke Opinie (NIPO). Aan een steekproef van 2850 Nederlanders werd de vraag voorgelegd welke onderwerpen uit een lijst van twintig als problemen werden ervaren. Enkele onderwerpen waren:

milieu, lucht en water schoner maken, de ontwikkelingslanden helpen, kortere werktijden invoeren, zorgen voor voldoende passende werkgelegenheid en, uiteraard: *verminderen van de misdadigheid, persoonlijke veiligheid vergroten*. Van deze onderwerpen moest worden aangegeven of men het volgende van toepassing vond: hieraan moet dringend en sneller iets gedaan worden — niet zo dringend en haastig, maar het is wel wenselijk dat er iets aan gedaan wordt — niets aan doen, want het is niet belangrijk genoeg — niets meer aan doen, want het is al bereikt, is al voor elkaar — hieraan is al teveel gedaan. De resultaten zal ik hier niet uitvoerig behandelen. Alleen vermeld ik dat de ondervraagden, die iets aan het hierboven cursief genoemde onderwerp gedaan willen zien, al dan niet dringend en sneller — de eerste twee antwoordmogelijkheden samen — tot een percentage van 97 komen. Bijna iedereen is dus van mening dat iets moet worden gedaan aan: *verminderen van de misdadigheid, persoonlijke veiligheid vergroten*. Wat betreft de regionale spreiding lezen we in het boek: ‘Men zou verwachten dat onder de bewoners van de grote steden meer mensen te vinden zijn die de misdaad sneller aangepakt willen zien dan onder de bewoners van kleine gemeenten. Het tegendeel is het geval, althans tot op zekere hoogte: het is juist in de gemeenten met tienduizend tot vijftigduizend inwoners dat het landelijk gemiddelde op dit punt overschreden wordt’. Wat zeggen nu zulke uitkomsten? Voor elk van de twintig onderwerpen waren twee mensen uitgenodigd om een commentaar te schrijven. In de *Korte weergave* dat bij het boek verscheen worden deze mensen omschreven als ‘vooraanstaande, deskundige Nederlanders’. Voor het onderwerp van de misdadigheid waren dat dr. W. Drees jr., de man van de bekende motie in de Tweede Kamer en de schrijver van dit boek. In een korte bijdrage heb ik toen over de resultaten opgemerkt: ‘Ik ben geneigd er weinig waarde aan toe te kennen’. Aan het eind ervan heb ik het ook nog een ongenueanceerd onderzoek genoemd, waartegen stelling dient te worden genomen. Omdat zulke peilingen nog regelmatig plaatsvinden zou ik er iets verder op willen ingaan. In de vraagstelling die aan de 2850 Nederlanders is voorgelegd

wordt er al van uitgegaan dat de misdadigheid hoog is en moet worden verminderd. Degenen die antwoord moeten geven worden dus al in een bepaalde richting gestuurd. Bovendien moet één antwoord worden gegeven op twee dingen: verminderen van de misdadigheid, persoonlijke veiligheid vergroten. Dat hoeft niet in elkaars verlengde te liggen. Ik zou van mening kunnen zijn dat de misdadigheid wel moet verminderen, maar dat het met mijn persoonlijke veiligheid prima gesteld is. Wat is trouwens persoonlijke veiligheid? Iemand die in een van druk verkeer voorziene binnenstad telkens opzij moet springen voor automobilisten die zich niet storen aan snelheidsbepalingen heeft een ander begrip van persoonlijke veiligheid dan iemand die in een villa woont waar een aantal keren is ingebroken. En wat is misdadigheid? Dat wordt in het onderzoek zelfs niet nader omschreven. Iedere mogelijkheid voor de ondervraagde om een genuanceerd oordeel te geven is al van te voren afgesneden door de wijze van vraagstelling. Wie zou overigens niet willen dat zijn persoonlijke veiligheid vergroot wordt? Niemand zal toch antwoorden dat het hoog tijd wordt dat hij (weer) eens beroofd wordt? In zo'n opinie-onderzoek wordt voorbijgegaan aan essentiële punten die in een wetenschappelijk onderzoek centraal zouden behoren te staan. De antwoorden zijn dan ook alleen de uitdrukking van het gebrek aan inzicht of de gemakzucht of het tekort aan tijd of enige combinatie hiervan van die opiniepeilers. Het publiceren van zulke antwoorden is een bevestiging van de opinies, er wordt namelijk geen opinie onderzocht. En dan heb ik het nog niet over de betekenis van wat 'opinies' genoemd wordt. Dat zijn vaak niet meer dan op één geval gebaseerde emoties. Die ontstaan door zelf als slachtoffer bij een misdrijf betrokken te zijn, door het 'van-horen-zeggen', door er over te lezen. Onder de onmiddellijke indruk van de roofoverval in mijn buurt heb ik een andere 'opinie' dan vier jaar later. Aan deze ingewikkelde zaken hebben de snelle jongens van het opinie-onderzoek geen boodschap. De Nederlandse Stichting voor Statistiek noemt het in 1973 voor de hand liggend dat de ondervraagden die in de drie grootste steden wonen zich meer onveilig

voelen dan die in de rest van het land. Maar in 1975 vindt weer een andere instelling dat juist in gemeenten van tienduizend tot vijftigduizend inwoners de opinie heerst dat de misdadigheid moet worden verminderd en de persoonlijke veiligheid vergroot. Zeker, de vraagstellingen in beide 'onderzoeken' waren niet dezelfde, maar zo'n tegenstrijdigheid is treffend. Zulke uitkomsten zeggen niets. Wat moeten voor het beleid verantwoordelijke figuren daarmee aanvangen? Meer politie in Assen, Helmond of Winterswijk, omdat in gemeenten van deze omvang gevonden wordt dat de persoonlijke veiligheid moet worden vergroot? Of meer politie in Amsterdam, Rotterdam en Den Haag? Opinie-onderzoeken op dit gebied kunnen tot het beleid geen bijdragen leveren. Dat doen zij wél tot de voortgaande onrust over de criminaliteit. Geen enkele ondervraagde kan zich veroorloven te antwoorden dat hij het niet zo erg vindt of dat hij van niets weet als hem zo'n veelbesproken onderwerp wordt voorgelegd. Zijn 'opinie' kan bijna niet anders zijn dan: er moet iets aan gedaan worden. Het wordt hoog tijd eens zeer kritisch na te denken over de betekenis en de functie van de zogenaamde opinie-onderzoeken, vooral als het gaat om zaken, die de maatschappij emotioneel beroeren. Het lijkt heel democratisch, maar het heeft meer te maken met wat wel het 'gesundes Volksempfinden' wordt genoemd. De opiniepeilers lijken daarbij van de gedachte uit te gaan dat de hersenpan van de mens met één soort waspoeder is gevuld. En dat stoppen ze er dan nog zelf in ook.

Ondertussen zal bij een aantal lezers toch weer de gedachte hebben postgevat dat de onrust over de criminaliteit hier als minder belangrijk wordt afgedaan. Dat is echter niet het geval. Wat ik probeer is de 'oneigenlijke' elementen ervan los te maken. In Nederland komen verschillende vormen van ernstige criminaliteit en vele vormen van minder ernstige, maar niettemin zéér hinderlijke criminaliteit voor. Niemand kan daaraan voorbijgaan en daar valt ook niets aan te kleineren of goed te praten. Dat met name de direct betrokkenen daarover inzitten ligt voor de hand, zij hebben het 'recht' om verontrust te zijn. Maar het gaat niet aan die onrust tot een ondefinieerbaar, spookachtig iets op te blazen

en daar vervolgens angstig naar te gaan kijken. De gevolgen daarvan zijn niet te overzien. Aan de onrust zit namelijk nog een 'oneigenlijke' kant, die bedenkelijk moet worden genoemd. Wie een groot aantal uitlatingen over de onrust doorleest valt het op dat sommigen zich er drukker om maken dan anderen. Met sommigen bedoel ik dan bij voorbeeld een aantal politieke partijen en een aantal media. De ene politicus hoor je er meer over dan de andere, dat is een ervaringsfeit dat ook voor kranten geldt. Is hier sprake van toeval of is in al die uitlatingen een zeker patroon te onderkennen? Ik veronderstel dat het laatste het geval is en zal proberen dat enigszins duidelijk te maken. De onrust kan in verband worden gebracht met de religieuze, politieke of commerciële doeleinden van een groepering of organisatie. In de radiotoespraak van de secretaris van de Rooms-Katholieke Partij Nederland, waaruit ik eerder iets aanhaalde, wordt ook opgemerkt, dat een leven zonder Christus een terugval betekent. Dat is geen *progressie*, maar *regressie*. Leven zonder Christus brengt met zich mee 'het oproepen van agressie, moord op ongeborenen, het doen toenemen van diefstal, verkrachting, mishandeling, beroving e.d.'. In de pogingen van deze partij de echte rooms-katholieke waarden te herstellen neemt de criminaliteit dus een belangrijke plaats in: die zal toenemen als geen gevolg wordt gegeven aan wat de RKPN, in naam van Christus, noodzakelijk acht. De beminde gelovigen worden ermee bang gemaakt. Het pamflet van de getuigen van Jehovah, dat mij op straat werd uitgereikt, heeft dezelfde strekking: eerst bang maken door in de zwartste kleuren het criminele kwaad te schilderen en dan de oplossing aanbieden: je aansluiten bij hun gezelschap. Op politiek gebied valt hetzelfde waar te nemen. Een partij als DS'70 heeft het onderwerp steeds in de verkiezingsstrijd ingebracht. 'Goed wonen in een veilige stad', liet zij in 1974 bij de gemeenteraadsverkiezingen in Amsterdam weten. En in 1977, bij de Tweede Kamer-verkiezingen, heette het in een pamflet, dat was opgeplakt in Amsterdam: "n Veilige stad - Drees - lijst 7'. Daarmee wordt gesuggereerd dat de bange en verontruste kiezer weer veilig op straat kan

lopen, als hij maar op Drees stemt. Het behandelen van zo'n thema in de verkiezingsstrijd betekent in een land als Nederland met zijn vele partijen, dat het behoorlijk moet worden 'aangezet', wil het nog indruk op de kiezers maken. Die onrust fungeert dan als politiek lokaas. Totdat hij vanwege zijn eigen criminele activiteiten het veld moest ruimen was de Amerikaanse ex-president Richard M. Nixon de onbetwiste grootmeester in het bespelen van zulke gevoelens van onrust over de criminaliteit (van anderen). Voor het verwerven van kiezersgunst kan die onrust profijtelijk zijn. Daar gaat het dan ook om, want geen politicus heeft ooit kans gezien die onrustgevoelens weg te nemen.

Het plegen van een (zwaar) misdrijf is nieuws en het ligt dan ook voor de hand dat vooral de kranten daar melding van maken, hoewel ook andere media als radio en televisie er soms aandacht aan besteden. Sommige kranten maken er echter méér werk van dan andere. In fors opgemaakte artikelen, veelal op de voorpagina, wordt de lezer gesuggereerd dat moord en doodslag aan de orde van de dag zijn. Kranten, waarin een moord op spectaculaire wijze wordt 'gebracht', vliegen de kiosken uit, zo leert de ervaring. Waarom brengen sommige kranten zoveel zware misdaad in hun kolommen? Het verslag van een ernstige gebeurtenis kan ten slotte ook op sobere, de lezer niet-opschrikken- de wijze gedaan worden. Er lijkt mij meer dan voldoende ruimte voor de veronderstelling, dat veel en groot publiceren over misdaad lezers trekt en veel lezers betekent nu eenmaal: veel kopers van losse nummers en/of een stijging van het abonentental. Hoe meer en hoe sensationeler de publikaties hoe groter het lezend publiek. Door een Nederlandse krant is een jaar of wat geleden een onderzoek gedaan onder nieuwe abonnees. Aan hen werd gevraagd welke berichten, rubrieken of artikelen meestal, zo nu en dan of bijna nooit gelezen werden. Uit dertig verschillende onderwerpen, waaronder het kleine dagelijkse nieuws uit de woonplaats, de sport, rechtbankverslagen, nieuwe auto's, het koninklijk huis en verhalen over het leven van televisie-, film- en showsterren, kwamen artikelen over een grote inbraak, moord e.d. op de eerste plaats, zowel

bij de ondervraagde vrouwen als mannen (bij de andere onderwerpen hebben mannen en vrouwen verschillende voorkeuren: bij wie komt het koninklijk huis en bij wie de sport het hoogst?). Door iedereen worden zulke artikelen meestal gelezen. Hieruit zou kunnen worden afgeleid dat het financieel gezien aantrekkelijk is veel over bepaalde misdrijven te publiceren: dat verkoopt goed. Is het toeval dat kranten die zich wat dit onderwerp betreft beperken tot een sobere berichtgeving economisch niet de sterkste zijn? De beeldvorming over de criminaliteit in onze samenleving en over die onrust zou wel eens voor een belangrijk deel door commerciële motieven kunnen worden bepaald. Het plaatsen van een artikel over een geval van doodslag op een binnenpagina doet veel potentiële kopers de kiosk voorbijlopen. Van belang is ook om te constateren dat kranten die om harde maatregelen tegen de toenemende criminaliteit roepen vaak dezelfde zijn die het verschijnsel met zoveel publiciteit omgeven. Dat is met name in verschillende buitenlanden het geval, zoals in de Bondsrepubliek (*Bild*) en Engeland (*Daily Express, The Sun*). Deze kranten brengen misdaad ook als een soort consumptieartikel. In Nederland is het *De Telegraaf*, die deze kenmerken vertoont, zij het in mindere mate dan de genoemde buitenlandse kranten. Het Amsterdamse dagblad, een verschijnsel op zichzelf, kondigde op 2 juli 1973 in een kadertje op de voorpagina een thriller in acht delen van de Engelse auteur Kingsley Amis als volgt aan.

'Moord met zachte hand is het ijzingwekkend spannende verhaal van een 14-jarige jongen, die betrokken raakt bij een moord in een Engelse voorstad. Heerlijke lectuur voor op het strand, in het bos, of welke luiërplaats dan ook. En natuurlijk mogen ook de thuisblijvers ervan meegenieten.'

Als een dag na publikatie van dit berichtje in een voorstad van Amsterdam een moord zou zijn gepleegd, waar een 14-jarige jongen bij betrokken was, zou in *De Telegraaf* niet over een ijzingwekkend spannend gebeurtenis zijn geschreven, maar over de onveiligheid, het tekort aan politie, de lage straffen in dit land en dat het allemaal schandalig is wat er

gebeurt. Ondanks de afschuw van gruwelijke misdrijven willen veel mensen de fijnste details ervan weten. Als er geen politieseries op de televisie zouden zijn, kon de zendtijd aanmerkelijk worden ingekort. Men kan er slechts naar raden waarom het publiek misdaadseries, waarbij op een moord meer of minder niet gekeken wordt, zo aantrekkelijk vindt. De dubbelzinnige houding tegenover de misdaad staat, denk ik, een genuanceerde opinievorming in de weg: genieten als het 'gemaakt' is voor krant, boek, radio of televisie en van diepe afkeer blijk geven als het zich in werkelijkheid voordoet, al is het nog zover van iemands bed. Of deze dubbelzinnige houding te veranderen valt is nog zeer de vraag; optimistisch ben ik daar althans niet over. De mens geniet nu eenmaal van het leed van anderen. Een ge-kaapte trein met tientallen bedreigde reizigers in een voorjaarslandschap bij De Punt is een toeristische trekpleister. Later, als het voorbij is, wordt het weer een leuk onderwerp voor een spannend televisiespel, dat wordt weer genieten, net als bij die films over de bevrijding van het gekaapte vliegtuig op het vliegveld van Entebbe, dat was nog eens spannend. Branden en grote verkeersongelukken trekken vaak zoveel publiek, dat politie, brandweer en ambulance slechts met de grootste moeite ter plekke kunnen komen. Voor misdrijven geldt hetzelfde: zich verlustigen in de misère, die iemand getroffen heeft, er eindeloos over praten en er alles over willen lezen. Als er ook nog aan verdiend kan worden, zijn er nauwelijks grenzen aan de berichtgeving te bekennen. Zolang de mensen het willen lezen in de krant en het willen zien op de televisie, zal weinig aan die houding van dubbelzinnigheid te veranderen zijn en zal ook de beeldvorming over criminaliteit een belangrijk commercieel onderwerp blijven. Daar valt weinig aan te doen, zeker als ook nog bedacht wordt dat de persvrijheid in een land als Nederland een zeer groot goed is. We willen het één en daar hoort het andere bij, hoezeer wij dat ook verfoeien. De onrust over de criminaliteit kan op nog een ander gebied in verband worden gebracht met commerciële doeleinden. De laatste jaren zien we een sterke opkomst van de beveiligingsindustrie. Deze biedt de middelen aan die een

antwoord moeten inhouden op de criminaliteit. Op 25 september 1971 verscheen in verschillende dagbladen een pagina-grote advertentie van Philips, waarbij de firma het anti-dieven-doojsje aan het publiek voorstelde. In de tekst lezen we bij voorbeeld.

‘Jammer maar waar. De criminaliteit in ons land stijgt onrustbarend. Elke dag vinden wij in onze kranten wel een bericht over de een of andere inbraak of roofoverval.’

Velen van ons laten hun huis of zaak met gemengde gevoelens achter, zo wordt vervolgd, want een goed functionerende alarminstallatie kost al gauw een paar duizend gulden.

‘Maar nu niet meer. Want nu is er het Philips anti-dieven-doojsje. Een compact elektronisch apparaat dat kostbaarheden in uw huis, zaak, caravan of boot beschermt voor slechts f 399,—. Inderdaad, ook ú kunt voortaan uw inbreker verrassen met een afschrikwekkend alarm-signaal. Tien tegen één dat hij onmiddellijk het hazepad zal kiezen.’

56

Bij het anti-dieven-doojsje is het niet gebleven, de ontwikkeling heeft zich duchtig voortgezet. In 1973, 1975 en 1977 zijn in Utrecht grote veiligheidsbeurzen gehouden, respectievelijk Safety Fair, Security '75 en Security '77. De catalogi van deze beurzen laten een sterke toename zien van het aantal bedrijven, dat zich in deze wereld beweegt. Waren er in 1975 nog 77 rubrieken in de catalogus in 1977 is dat aantal reeds tot 138 opgelopen. In een zeer suggestieve sfeer van voortdurend loeiende sirenes en manshoge affiches met teksten als ‘Die nacht dat Bello niet blafte’ proberen tientallen bedrijven op zo’n beurs hun beveiligingsapparatuur aan de bezoekers te slijten. Op de kleurrijke folders wordt gewaagd van grote onveiligheid, stijgende criminaliteit en toenemend vandalisme. Dat gaat steeds op dezelfde wijze: de misdaad neemt schrikbarend toe, maar een deel van dat onheil kán worden voorkomen door . . . volgt de naam van het beveiligingssysteem, dat de betrokken firma heeft aan te bieden. Uit het materiaal van de Security '77 te Utrecht geef ik het volgende voorbeeld.

‘Moet dit altijd maar doorgaan? NEE. Er komt nu een eind aan. De dagen der winkeldieven zijn geteld. Niet langer zullen machteloze winkeliers

pure winst uit hun zaken zien vloeien.' En: 'Want eindelijk is er een voor elke winkelier betaalbaar systeem uitgedokterd dat professionele dieven alle lust tot stelen beneemt. En dat gelegenheidsdieven en -dievegges voor hun misstappen behoed'.

Hoe het systeem eruit ziet staat er op de vuurrode folder niet bij en de prijs ook niet. De nieuwsgierigheid van de machteloze winkelier wordt nog even op de proef gesteld wat betreft dit systeem

'dat u uit het hart gegrepen zal zijn en waar u de komende dagen nog heel wat meer over gaat horen! Morgen en overmorgen meer nieuws'.

Andere systemen prijzen zichzelf aan als 'de sleutel tot een hypermoderne en betaalbare beveiligingsservice', waarbij nog eens als vanzelfsprekend geldt:

'Voor de kosten hoeft u het niet te laten!'

57

Eén alarmgroep, die liefst negen systemen te bieden heeft, zorgt, zoals letterlijk op de folder te lezen staat,

'in heel Nederland voor 'n veilig gevoel'.

De naam van de alarmgroep laat ik hier maar achterwege, ik maak geen reclame. Het zojuist genoemde anti-dieven-doojsje van Philips heeft destijds als zodanig enige bekendheid gekregen, anders had ik ter plekke wel over een elektronische industrie in het zuiden des lands gesproken, of zojets.

Een ander bedrijf, dat zichzelf als 'baanbrekend' aanprijst zet in een fraai uitgevoerd geschrift uiteen welke indeling te maken is van risicoklassen bij inbraak. Vier factoren dienen daarbij in ogenschouw te worden genomen, te weten: de aard van het gebouw, de ligging van het gebouw, de attractiviteit van de goederen en de concentratie van die attractieve goederen.

Door een systeem van preventiepunten kan de potentiële koper nagaan in welke beveiligingsklasse hij valt en wat hij dan 'volgens ons en de verzekeringsmaatschappijen dient te beveiligen'. Ik ga dat hier niet uitvoerig uit de doeken doen, maar u zult van mij willen aannemen dat het niet gering is. Dat geldt trouwens voor alles wat de beveiligingsindustrie bedenkt tegen, zoals dat in wéér een andere folder heet, 'de onaangename praktijken van de heren langvingers': het is niet gering. Omdat

hier en daar in het reclamemateriaal met nadruk wordt aangekondigd dat het in de toekomst 'nog moeilijker' zal worden op je eigen spullen te passen, zal ons op dit gebied nog zeer veel te wachten staan. Ik schrijf geen toekomstroman en zal mij daar in dit opstel niet verder mee bezighouden. We kunnen ons beter beperken tot de problemen die zich nu al voordoen met die beveiliging. Van overwegend praktische aard is het probleem dat een systeem vaak een alarm geeft dat vals is. Door menselijke fouten of technische storingen kan een signaal worden gegeven, zonder dat een inbreker eraan te pas komt dus. Blijkens een artikel van Karel Bagijn in *Het Parool* van 26 januari 1978 gaat het in bijna 95 procent van de binnengekomen meldingen om een vals alarm. Er is weinig fantasie voor nodig om te bedenken dat bij een toenemende hoeveelheid van steeds ingewikkelder apparatuur én bij het ongenueanceerd blijven doorgaan met over de onrust te spreken deze vorm van beveiliging in zijn tegendeel zal verkeren en zichzelf uit de markt prijst. Niemand zal er op den duur nog wijs uit kunnen worden. De bestaande apparatuur heeft er in de laatste vijf jaar ook niet toe kunnen bijdragen dat het aantal geregistreerde inbraken verminderd is. De cijfers stijgen, onder het geloei der sirenes, rustig door.

Van principiële aard lijkt mij het punt dat de onrust over de criminaliteit, zoals uit de ontwikkeling van de beveiligingsindustrie blijkt, een economisch goed is. Bij die onrust zijn grote financiële belangen ontstaan. De 'business' heeft zich erop geworpen en die is geheel afhankelijk van gevoelens van onveiligheid. Die heeft niet alleen alle belang bij het ontstaan en voortduren, maar ook bij het vergroten en versterken van die onrustgevoelens. Om de steeds zwaarder wordende concurrentie te kunnen volhouden, moet eveneens een steeds sterker beroep worden gedaan op die gevoelens; het één is niet los te maken van het ander. Een reeks nieuwe bedrijven is de laatste jaren op de markt verschenen met nog weer modernere, betere en baanbrekende methoden. Dat zal, gezien de aard van ons economisch bestel, dat men wel als kapitalistisch hoort kenschetsen, als maar zo voortgaan. Omdat van een econo-

misch goed sprake is, zal door de beter-betaalden meer veiligheid kunnen worden gekocht dan door de minder-bedeelden in onze maatschappij. Van dit probleem kunnen we ons niet afmaken met de cynische opmerking dat bij die laatsten ook veel minder te halen en de noodzaak van beveiligingsapparatuur daardoor geringer is. Ook hier wreekt zich dat alle vormen van criminaliteit altijd maar op één hoop worden gegooid. De meeste onrust over de criminaliteit ontstaat over die misdrijven die 'menselijke slachtoffers' hebben: berovingen, mishandelingen, moord en doodslag. De techniek staat voor niets, maar de uitvinding die voorkomt dat een oude dame van haar tasje beroofd wordt zie ik nog niet op de markt verschijnen. En de uitvinding van de snelle bromfiets, die de rover meestal ten dienste staat, is al gedaan. De ontwikkeling van de beveiligingsindustrie is een gevolg van de wijze waarop onze maatschappij is ingericht. Ons economisch stelsel maakt dat eenvoudigweg mogelijk. De mogelijkheden om deze ontwikkeling terug te draaien zijn zéér gering, zolang wij aan dit economisch stelsel de voorkeur geven. Iedereen die aan bepaalde eisen voldoet kan nu eenmaal een onderneming oprichten, die zich met HET antwoord op de criminaliteit op de markt vervoegt. Als ik daar behoefte aan zou hebben zou ik mij met een serie wervende teksten, ook nog voorzien van pakkende voorstellingen, in de concurrentieslag kunnen storten. Via de reclame op de televisie heb ik al geleerd dat ik bij banken, die tegenwoordig meedenkers zijn geworden, geld voor mijn onderneming kan lenen. Ik zal dat niet doen, maar wil slechts aandacht vragen voor het feit dat die beveiligingsindustrie die onrustgevoelens nodig heeft voor haar voortbestaan. Wil het bovenstaande zeggen dat iemand bij wie is ingebroken of iemand die daar bang voor is, omdat hij of zij kostbare spullen in huis heeft, zich niet moet kunnen beveiligen? Dat wil het bovenstaande niet zeggen. Iemand die zich wil vrijwaren tegen inbraak zal zich beveiligingsapparatuur moeten kunnen aanschaffen. De vraag is: bij wie?

Naar mijn opvatting is het gevaarlijk de nu aan de gang zijnde ontwikkeling ongestoord te laten doorgaan. Het concurrentie-principe

schept haar eigen werkelijkheid van de misdaad en dat is die waar de meeste spullen verkocht worden; geen ander belang dan de omzet heerst daar. De burger die zich veilig voelt zal door het merk van een andere firma weer in onzekerheid worden gebracht. De veiligheid van de Nederlandse staatsburger behoort echter geen industrieel object te zijn. Over wat allemaal tot de taak van de overheid behoort wordt zeer verschillend gedacht, zoals de politieke praktijk leert, maar zaken als gezondheid en veiligheid behoren daar, naar mijn idee, in elk geval wél toe. Wat die veiligheid betreft lijkt het mij dat de politie daarvoor zou moeten zorgen. In de Politiewet staat in artikel 28 dat de politie tot taak heeft in ondergeschiktheid aan het bevoegd gezag en in overeenstemming met de geldende rechtsregelen te zorgen voor de daadwerkelijke handhaving van de rechtsorde en het verlenen van hulp aan die deze behoeven. Nu ben ik geen jurist en weet derhalve niet hoe ik een wetstekst tegen het licht moet houden om te zien wat de bedoeling van de wetgever is geweest. Dat geeft misschien juist de gelegenheid het een en ander op te merken over het tweede deel van de politietaak: 'het verlenen van hulp aan die deze behoeven'. Hierover wordt de laatste tijd veel gesproken en geschreven, maar dan vooral in een betekenis alsof alle politiemensen een soort maatschappelijke werkers zouden moeten worden. Het behoeven van hulp zou echter ook betrekking kunnen hebben op die onveiligheid. Door allerhande ontwikkelingen in de samenleving voelen veel mensen zich onveilig. Om te voorkomen dat zij het object worden in een economische concurrentieslag zouden de aanmaak en verspreiding van beveiligingsapparatuur taken van de overheid moeten zijn. Het particuliere initiatief zou op dit gebied moeten worden opgeheven. Men kan zich voorstellen dat een in het leven te roepen staatsbedrijf zich met de fabricage van apparatuur bezighoudt en dat bij de politie speciale preventie-afdelingen komen, die deze aan de burgers verschaffen. Op deze wijze is het mogelijk om een kwaliteitscontrole uit te oefenen op wat er vervaardigd wordt en om de ontwikkeling in bedwang te houden, hetgeen uitgesloten moet worden

geacht bij het laten uitleven van de particuliere initiatieven. Ook in dit voorstel zullen niet alle problemen kunnen worden opgelost, maar er zijn meer garanties voor controle en zorgvuldigheid. En ook dit aspect van de veiligheid wordt daarmee een taak van de overheid, wat het in mijn ogen hoort te zijn.

Nauw verwant hiermee is een andere, snel verlopende ontwikkeling: die van de particuliere bewakingsdiensten. Ook hier tiert het particuliere initiatief welig. Al jaren kunnen we luisteren, als betref het de regelmaat in het kerkelijk jaar, naar de litanie van de politietekorten. Op het gebied van de bewakingsdiensten speelt dat personeelstekort geen rol; daar verdringen de diensten elkaar van het marktplein. 'De snelle groei van organisaties als die van (...) houdt verband met de toenemende onveiligheid in vele landen, met de groeiende gewelddadigheid van de misdaad en de noodzaak personeel en eigendommen te beschermen', zo lezen we in een op de Security '77 verspreide folder. Deze organisatie werkt met bewakers, patrouillewagens, gepantserde wagens, vaste radioposten en speciaal opgeleide honden. Andere organisaties doen daar met hun uitrusting niet voor onder. Iedereen kan begrijpen dat de toestand steeds onoverzichtelijker wordt als dit zo doorgaat. Allerlei mensen in uniformen en met petten op, soms met een hond aan de lijn, kan de burger tegenwoordig waarnemen, in een warenhuis, in Hoog-Catharijne en soms zelfs in het openbaar vervoer. Het lijkt allemaal veel op politie, maar dat is het nu juist niet. Een langdurige discussie kan worden opgezet over de vraag hoe de verhouding moet zijn tussen die bewakingsdiensten en de politie. Te constateren valt slechts dat de overheid hier haar taak uit handen heeft gegeven, misschien noodgedwongen vanwege een tekort aan financiële middelen voor de gewone politie. Maar die dient wel te zorgen 'voor de daadwerkelijke handhaving van de rechtsorde', zoals in artikel 28 van de Politiewet staat. Bewakingsdiensten kunnen daarvoor niet zorgen, die verkopen veiligheid en daar valt weinig van te verwachten als het gaat om het wegnemen van de onrustgevoelens over de criminaliteit. In andere landen, zoals de Bondsrepu-

blijk Duitsland, Canada en de Verenigde Staten is de ontwikkeling al stukken verder en lijken de bewakingsdiensten soms op privé-legertjes of vrijkorpsen, die zich bijna aan elke controle van de overheid of, nog beter, het bevoegd gezag hebben onttrokken. Gezien de uitrusting, waarover de in Nederland werkzame diensten beschikken mag hier dezelfde ontwikkeling worden verwacht. Als de onrust nog niet bestond, dan zou ze in elk geval worden uitgevonden. Kassa!

Onrustgevoelens bij jonge vrouwen ten aanzien van criminaliteit en het beeld dat ze hebben van verkrachting*

door C. Knapen en B. Luchtenbergh

Inleiding

63 De aanleiding tot het schrijven van deze scriptie was een onderzoek van het Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatie Centrum van het Ministerie van Justitie¹ over onrustgevoelens in Nederland in verband met criminaliteit. We wilden de relatief hoge onrustscores van jonge vrouwen ten aanzien van criminaliteit en met name ten aanzien van het delict verkrachting aan een nader onderzoek onderwerpen. Immers onrustgevoelens of angst vormen een directe aantasting van het welzijn, zeker wanneer we letten op de beperkingen, die men zich erdoor laat opleggen (het niet meer alleen over straat durven b.v.). De scriptie bestaat uit een literatuurgedeelte en een onderzoekgedeelte.

Waar hangen die onrustgevoelens mee samen?

Sekse blijkt een belangrijke variabele te zijn: volgens het WODC-onderzoek zijn vrouwen tweemaal zo angstig als mannen. Uit een onderzoek van Fiselier² blijkt, dat mensen met een lagere opleiding angstiger zijn dan mensen met een hogere opleiding. Ditzelfde blijkt uit een Amerikaans onderzoek van Hindelang³, die tevens vindt dat kleurlingen angstiger zijn dan blanken en ouderen angstiger dan jongeren. Wat hierin opvalt is, dat die groepen angstiger zijn, die in onze samenleving

* Samenvatting van een doctoraalscriptie criminologie te Leiden (1978) onder dezelfde titel, door H. Gubbels, C. Knapen en B. Luchtenbergh. Met name voor het onderzoeksdeel zij verwezen naar de oorspronkelijke versie (aanwezig op het WODC).

minder machtig zijn, die minder greep hebben (relatief gezien) op – ontwikkelingen in – de samenleving. Waarschijnlijk worden angsten voor ongrijpbare, abstracte zaken geprojecteerd op criminaliteit, een wat concreter begrip. Dit betreft dan vooral de angst voor geweldsdelicten en in mindere mate die voor economische delicten.

Consequenties van de angst voor criminaliteit

Naast het in acht nemen van bepaalde leefregels en het aanschaffen van verdedigingsmiddelen heeft het probleem criminaliteit ook een politieke kleur. Immers, mensen die criminaliteit het belangrijkste maatschappelijke probleem vinden, willen een hardere aanpak ervan.¹ Tevens zijn wij van mening, dat sommige politieke groeperingen gebruik maken van de angst voor criminaliteit door hierop in te spelen bij verkiezingscampagnes. Uitbreiding van politie en leger worden ermee gemotiveerd, welke uitbreiding kan leiden tot de bestanding van bestaande politieke verhoudingen.

Verder wordt op de angst ingespeeld door de zich snel ontwikkelende beveiligingsindustrie. Zoals elke commerciële bedrijfstak, zal ook deze erop uit zijn een markt te scheppen en die te behouden. Behoeften worden vergroot door de angst te manipuleren. M.a.w. de angst voor criminaliteit wordt in stand gehouden of zelfs vergroot zonder dat een reële toename van criminaliteit noodzakelijk is.

De man-vrouw verhouding in onze maatschappij

Naar onze opvatting worden vrouwen in onze maatschappij nog steeds onderdrukt, en wel op verschillende niveaus. Er is sprake van structurele onderdrukking van vrouwen, en van directe onderdrukking van de vrouw door de man, bijvoorbeeld binnen het gezin. De onderdrukking van vrouwen is o.a. het gevolg van en wordt in stand gehouden door het socialisatieproces in onze maatschappij. Dit socialisatieproces draagt ertoe bij dat mannen eerder opgroeien tot dominante, agressieve personen en vrouwen meer tot afhankelijke, onderworpen personen. Freezer⁴ meent dat door de socialisatie, zoals die in ons land plaats vindt, vrouwen ideale slachtoffers

worden voor een verkrachter; vrouwen leren immers passief te zijn en niet terug te vechten. Verkrachting komt voor in alle culturen, waar mannen zich superieur voelen aan vrouwen en waar mannen de macht in handen hebben, of in elk geval ernaar streven de macht in handen te houden. Volgens sommigen zal als gevolg van de emancipatiebeweging het aantal verkrachtingen in ons land toenemen, zoals dat nu reeds in Amerika het geval is. Immers, de machtspositie van de man komt in gevaar. Dit kan bij individuele mannen gevoelens van agressie oproepen die worden geuit d.m.v. seksueel geweld. Ook de houding van mannen tegenover verkrachtingen zou negatief beïnvloed kunnen worden door een gevoel van bedreigd te worden door de emancipatiebeweging.

Verkrachting

65

In ons Wetboek van Strafrecht wordt verkrachting als volgt omschreven. 'Hij die door geweld of bedreiging met geweld eene vrouw dwingt met hem buiten echt vleeselijke gemeenschap te hebben, wordt, als schuldig bevonden aan verkrachting, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste 12 jaren'. Deze omschrijving lijkt ons wat te beperkt. De essentie van het delict is volgens ons het plaatsvinden van seksuele gemeenschap tegen de wil van de vrouw. Het is moeilijk vast te stellen hoeveel verkrachtingen er in ons land plaatsvinden. In vele gevallen wordt namelijk geen aangifte gedaan. Verkrachting is het delict met het hoogste *dark number*.

Het algemene beeld dat mensen hebben van een verkrachting berust op een aantal vooroordelen. De dader is een onbekende (uit diverse studies komt naar voren dat de helft van de daders bekenden zijn) en hij is lichamelijk en/of geestelijk ziek (uit onderzoek blijkt dat verkrachters even normaal zijn als andere mannen, hoogstens iets agressiever). Verkrachtingen gebeuren op stille, donkere plekjes en de vrouw wordt altijd met geweld bedreigd. Er bestaat ook een aantal mythes over de verkrachte vrouw, zoals: vrouwen die verkracht worden lokken het zelf uit; vrouwen vragen erom verkracht te worden; een vrouw kan niet verkracht worden als ze het zelf niet

wil; en alleen mooie jonge vrouwen worden verkracht.

Een functie van deze vooroordelen is dat mannen zichzelf niet gauw als verkrachters zullen beschouwen, en zich in elk geval nooit schuldig behoeven te voelen, en dat vrouwen zich in de eigen kring tamelijk veilig kunnen blijven voelen. Om een verkrachting te voorkomen worden dikwijls maatregelen aangeraden die betrekking hebben op het vermijden van (met betrekking tot verkrachting) riskante situaties. Deze maatregelen beperken het gedrag van een vrouw en beknotten haar vrijheid. Andere maatregelen die worden geadviseerd liggen op het gebied van de zelfverdediging.

66

Uit follow-up studies blijkt dat een verkrachting nog lang na het gebeuren ingrijpende lichamelijke en/of psychische gevolgen kan hebben. In hoeverre een vrouw erin slaagt de verkrachting te verwerken, hangt in grote mate af van de reacties uit haar omgeving. Uit een studie van Doomen⁵ blijkt, dat de meeste vrouwen slechte ervaringen hebben m.b.t. reacties op het gebeurde van ouders of echtgenoten. Ook politie en justitie gaan er veelal van uit dat het de schuld van de vrouw is.

Verkrachting is een delict dat zich van andere delicten onderscheidt, doordat het zowel een agressief als een seksueel aspect in zich heeft.

Het onderzoek

Voordat we met het eigenlijke onderzoek begonnen, hebben wij een aantal hypothesen opgesteld. We wilden nagaan of er verbanden te leggen zijn tussen enerzijds de ervaring die men met criminaliteit heeft, de mate van emancipatie, assertiviteit, het deel van de wijk waar men woont, de informatie die men over criminaliteit heeft en het politieke stemgedrag en anderzijds de hoeveelheid angstgevoelens ten aanzien van criminaliteit in het algemeen en verkrachting in het bijzonder, de daarmee samenhangende gedragsconsequenties en de hoeveelheid vooroordelen die men ten aanzien van verkrachting heeft.

Verder wilden wij de diverse beelden en fantasieën, die vrouwen hebben over verkrachting, proberen te achterhalen.

Als meetinstrument hebben wij gekozen voor het afnemen van interviews. Voor een deel

hebben wij vragen overgenomen uit de vragenlijst die het WODC¹ gebruikte. Hierin hebben wij wijzigingen en aanvullingen aangebracht. Wij gebruikten verder een aantal verkorte tests en zelf ontworpen schalen. Daarnaast hebben wij naar aanleiding van de literatuur een open interview over verkrachting opgesteld.

Via de gemeente Den Haag kregen wij een steekproef van 120 vrouwen tussen de 25 en de 35 jaar uit de Transvaalwijk. De Transvaalwijk is een van de oudere wijken in Den Haag. De wijk is de dichtstbebouwde van Den Haag en tevens de wijk met de hoogste bevolkingsdichtheid. De bevolking bestaat vrijwel geheel uit handarbeiders met hun gezinnen. De laatste jaren is er een aanzienlijke toename van immigranten.

Voordat met het afnemen van de interviews begonnen werd, werden gesprekken gevoerd met een aantal sleutelfiguren in de wijk om een beeld te krijgen van het Transvaalkwartier en dan specifiek van de daar voorkomende criminaliteit.

Na een aantal proefinterviews konden wij uiteindelijk bij 58 vrouwen een interview afnemen. De overige vrouwen uit de steekproef vielen om diverse redenen af. De interviews zijn afgenomen in de maand oktober van het jaar 1977.

Resultaten van het onderzoek

Van de maatschappelijke problemen blijken criminaliteit, verkeersonveiligheid en woningnood de problemen te zijn, waarover de door ons geïnterviewde vrouwen zich het meest ongerust maken. Als specifieke wijkproblemen noemen zij het ontbreken van speelplaatsen voor kinderen, de verkeersonveiligheid en de slechte woonsituatie. Bij de wijkproblemen neemt criminaliteit slechts een kleine plaats in. Als we de angst voor verkrachting – zoals wij die gemeten hebben – vergelijken met de angst voor andere agressieve misdaden, blijkt dat vrouwen meer angst hebben voor een verkeersongeval dan voor een verkrachting. Als we de verkeersongevallen buiten beschouwing laten – men kan immers niet weten of dit steeds delicten zijn – dan hebben de vrouwen inderdaad meer angst voor verkrachting dan voor andere agressieve misdaden. Deze angst voor verkrachting leidt ertoe dat de vrouwen

's avonds zo weinig mogelijk alleen over straat gaan.

Van de ondervraagde vrouwen geeft ongeveer de helft aan, 's avonds niet alleen op straat te durven, omdat dat te onveilig is. Sommigen hebben alleen een vage, onbestemde angst, anderen geven aan specifiek bang te zijn om verkracht, aangerand of mishandeld te worden.

Uit de door ons uitgevoerde *statistische analyses* blijken de volgende verbanden naar voren te komen.

— Het verband tussen politiek stemgedrag en het hebben van vooroordelen over verkrachting is statistisch significant (0.02). Vrouwen die niet stemmen hebben in onze steekproef meer vooroordelen ten aanzien van verkrachting dan vrouwen die wel naar de stembus gaan.

— Ook blijkt er een statistisch significant verband te zijn tussen mate van emancipatie en het hebben van vooroordelen ten aanzien van verkrachting (0.05). Minder geëmancipeerde vrouwen blijken meer vooroordelen te hebben ten aanzien van verkrachting; meer geëmancipeerde vrouwen hebben minder vooroordelen.

— Ook het verband tussen assertiviteit en het aantal genoemde gedragsconsequenties blijkt significant (0.05). Assertieve vrouwen noemen minder gedragsconsequenties (d.i. maatregelen ter bescherming).

— Er blijkt een statistisch significant verband te zijn tussen het al dan niet geëmancipeerd zijn en de angst voor criminaliteit (0.01). Meer geëmancipeerde vrouwen blijken meer angst voor criminaliteit te hebben; minder geëmancipeerde vrouwen geven aan minder angst voor criminaliteit te hebben.

— Verder blijken er statistisch significante verbanden te zijn tussen aan de ene kant de interviewer en aan de andere kant angst voor criminaliteit, angst voor verkrachting, het aantal genoemde gedragsconsequenties, en de ervaring met criminaliteit. Vrouwen spreken meer angstgevoelens uit, noemen meer gedragsconsequenties en noemen meer ervaring met criminaliteit bij de vrouwelijke interviewer dan bij de mannelijke interviewers (er waren één vrouwelijke en twee mannelijke interviewers).

Het *open interview* over verkrachting levert de volgende gegevens op.

- Het stereotype beeld van de verkrachting buitenshuis, op donkere plaatsen, en gepaard gaande met geweld, wordt door vele respondenten naar voren gebracht. De meerderheid van de vrouwen meent ook, overeenkomstig het stereotype, dat verkrachters figuren zijn die lichamelijk en/of geestelijk ziek zijn. Het beeld van het slachtoffer als een vrouw die zelf de verkrachting uitlokt, wordt door onze respondenten niet onderschreven. De meerderheid van de geïnterviewde vrouwen meent dat het iedereen kan overkomen. Iedere vrouw kan volgens hen verkracht worden.
- Wat betreft de verschillende bedreigende aspecten die aan een verkrachting zijn verbonden, blijken de bedreiging van het agressieve aspect, die van het seksuele aspect en die van het feit dat je machteloos bent dicht bij elkaar te liggen. Er is een kleine aanwijzing dat vrouwen bangere zijn voor het agressieve aspect en het feit dat je machteloos bent, dan voor het seksuele aspect.
- Naast het niet naar buiten gaan als maatregel om een verkrachting te voorkomen, wordt hier veel genoemd dat je geen aanleiding moet geven, hetgeen dan inhoudt: niet te opzichtig gekleed gaan, niet alleen naar de kroeg gaan en niet kijken als iemand (een man) je aanspreekt. Al met al dus behoorlijk wat beperkingen die men zich op moet leggen om een verkrachting te voorkomen.
- Vrouwen die angstiger zijn voor criminaliteit in het algemeen, denken bij een verkrachting eerder aan geweld, en hebben een specifiek beeld van verkrachters en van de slachtoffers van een verkrachting.

Uiteraard zijn onze bevindingen moeilijk generaliseerbaar. Immers, de steekproef is vrij beperkt en een aantal meetinstrumenten (emancipatieschaal bv.) kon niet worden gevalideerd, gezien de hoeveelheid werk die dit met zich mee zou hebben gebracht. Het onderzoek heeft echter enkele nieuwe gezichtspunten opgeleverd waarmee in toekomstige onderzoeken rekening kan worden gehouden.

Literatuurverwijzingen

¹ Cozijn, C., en J.J.M. van Dijk. Onrustgevoelens in Nederland.

WODC-rapport, Ministerie van Justitie, juli 1976.

² Fiselier J.P.S., aangehaald in WODC-rapport van C. Cozijn en J.J.M. van Dijk (zie 1).

³ Hindelang M.J., Public opinion regarding crime, criminal justice and related topics.

Journal of research in crime and delinquency, 1975, U.S. Department of Justice.

⁴ Freezer, H., Het onderste uit de man.

De Arbeiderspers, Amsterdam, 1972.

⁵ Doomen, J. Verkrachting.

Uitgeverij In Den Toren, Baarn, 1976.

Slachtoffers van persoonlijke misdaad*

een empirische fundering voor een theorie
over persoonlijk slachtofferschap

door M.J. Hindelang, M.R. Gottfredson en
J. Garofalo

Teneinde de effecten op criminaliteit en die van de 'fear of crime' op het gedrag te onderzoeken, zijn gegevens gebruikt van slachtofferstudies uitgevoerd door het NCS (National Crime Survey).

71

Ten eerste onderzochten we of de respondenten de laatste paar jaar hun activiteiten hadden beperkt dan wel gewijzigd, om redenen van criminaliteit. Gevonden werd dat slechts iets minder dan de helft van de uit acht verschillende steden afkomstige respondenten dergelijke wijzigingen in hun gedrag hadden aangebracht. Wel waren er duidelijke variaties, vooral in verband met geslacht en leeftijd.

Vervolgens werd de aandacht gericht op enkele specifieke gedragingen, en daarbij begonnen aanwijzingen in de richting van veranderingen in gedrag als gevolg van misdaad en de individuele angst ervoor, geringer te worden. Slechts een klein deel van de respondenten die zeiden dat ze de laatste twee jaar 's avonds minder vaak waren uitgegaan, hadden dat gedaan uit angst voor criminaliteit. Verhuizing of het kiezen van een nieuwe woonplaats bleek niet erg af te hangen van aan misdaad gerelateerde factoren, noch de keuze van waar men ging winkelen.

Betekenen de resultaten met betrekking tot specifieke gedragingen dat het gedrag van de mensen *niet* in enige (significante) mate wordt beïnvloed door misdadigheid of de angst ervoor? We denken dat hetgeen uit

* Verkorte weergave van samenvatting en discussie van hoofdstuk 9 uit: *Victims of personal crime: an empirical foundation for a theory of personal victimization.*

Ballinger publishing company;
Cambridge, Mass.

(a subsidiary of J.B. Lippincott company).

andere bronnen blijkt en ook wel dat onze dagelijkse ervaring ertoe moet leiden om zo'n conclusie te verwerpen. De meest reële gevolgtrekking die we uit de gegevens van het acht-steden-onderzoek en uit andere bronnen kunnen trekken is dat voor de meeste mensen effecten van criminaliteit of van de 'fear of crime' zich eerder voordoen als *subtiele aanpassingen* in het gedrag, dan als belangrijke verschuivingen in de algemene gedragslijn. Dat wil zeggen: mensen veranderen eerder *de manier waarop* ze dingen doen, dan dat ze veranderingen aanbrengen in *wat* ze doen. Zo zal iemand bijvoorbeeld net zo vaak uit blijven gaan als voorheen, maar steeds vaker een taxi nemen, of minder vaak alleen over straat gaan, of bepaalde gelegenheden gaan vermijden. Diezelfde persoon zal wellicht ook niet direct gaan verhuizen, maar wel extra sloten op zijn deur aanbrengen, of 's-avonds het licht aanlaten als hij weggaat.

Ook op een ander niveau kunnen mensen keuzes maken die hen van misdaad vrijwaren, zelfs al speelt het vermijden van criminaliteit geen bewuste rol bij het nemen van bepaalde beslissingen. Als een bepaald gezin een huis kiest in een mooie buurt met veel groen, rustige straten en zonder café's, vindt het dit zelf mogelijk een esthetisch zeer verantwoorde keus, maar die esthetische kwaliteiten zijn wel in hoge mate gerelateerd aan het ontbreken van criminaliteit.

Een nog indirecter voorbeeld is de keus van mensen om liever in winkelcentra in voorsteden te gaan winkelen, dan in het centrum van grote steden. In feite is het hier niet het winkelend publiek zelf dat de misdaad tracht te vermijden, maar speelt dit publiek in op de gedachte van winkeleigenaars, dat het met het oog op de criminaliteit veiliger is om zich in zo'n buitenwijk te vestigen. Dat die winkeliers dat doen is niet zo verwonderlijk, want uit onderzoek is gebleken dat juist detailhandelaren in het algemeen veel hogere risico's lopen om beroofd of bestolen te worden, dan privé-huishoudens.

Er zijn natuurlijk sommige mensen, voor wie de 'fear of crime' een primaire rol speelt bij de keus van wat ze al of niet zullen doen. Het blijkt dat dit vooral het geval is bij oudere

mensen. Meestal echter blijken sociale of economische rollen of posities de primaire gedragsbeïnvloedende krachten te zijn. Bezorgdheid om criminaliteit is duidelijk een bijkomende factor, die subtiele wijzigingen kan teweeg brengen in gedrag, waarvoor in eerste instantie om andere redenen gekozen wordt.

Literatuuroverzicht

Algemeen
Strafrecht en strafrechtspleging
Criminologie
Reclassering
Gevangeniswezen
Politie
Psychiatrische zorg
Kinderbescherming
Drugs

Uitleen van tijdschriften

74

Van de artikelen, die in deze rubriek zijn gepubliceerd, kan een kopie worden aangevraagd bij het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum van het Ministerie van Justitie, Schedeldoekshaven 100, 's-Gravenhage, tel. 070-70 79 11.

Algemeen

1

Elman, D., en T.J. Killebrew. *Incentives and seat belts: changing a resistant behavior through extrinsic motivation.*

Journal of applied social psychology, 8e jrg., nr. 1, januari/maart 1978, blz. 72-84 (U.S.A.).

Omdat eerder pogingen om het dragen van autogordels te bevorderen ineffectief of onuitvoerbaar bleken te zijn, is een aantal veldexperimenten gedaan om een techniek van gedragsbeïnvloeding te testen die gebruik maakt van een bescheiden positieve prikkel. In drie afzonderlijke onderzoeken werd het gebruik van gordels bij 4.745 rijders bekeken, wanneer zij van een parkeerterrein afreden nadat zij een pamflet hadden ontvangen om aan de veiligheid te herinneren. Enkele versies van het pamflet boden aan een bepaald aantal rijders, die een gordel droegen een cadeaubon, andere versies gaven geen aansporing. De resultaten toonden aan dat een aansporing, onafhankelijk van de waarschijnlijkheid van uitbetaling, het gebruik van autogordels van 15% naar bijna 40% deed stijgen. De gevolgtrekkingen voor toekomstig onderzoek en de toepassingsmogelijkheden worden besproken.

Floyd Ciruli, L. *The psychopath: The law on the boundary line.*

International journal of offender therapy and comparative criminology, 22e jrg., nr. 1, 1978, blz. 80-90.

Een onderscheidend kenmerk van een samenleving is het proces van het stellen van regels. Er worden grenzen gesteld waar bepaald gedrag binnen valt en geaccepteerd wordt, terwijl ander gedrag daar buiten valt en als deviant wordt bestempeld. Normen zijn relatief ten opzichte van hun sociale milieu. Zij worden gemaakt en versterkt door leden van de samenleving. Twee van de meest machtige hoofdfiguren in dit proces zijn tegenwoordig de psychiatrische en juridische professies. Ondanks een zekere cooperatie tussen deze professies, heeft het verschil in opvatting een duidelijke invloed op het trekken van grenzen. In dit artikel behandelt de auteur de problemen rond psychopaten. Binnen de psychiatrie behandelt men hen als ziek. Binnen het recht ligt het moeilijker. In de strafwet is er de regel dat elk individu verantwoordelijk is voor zijn daden. De normen van de wet mochten zo dicht mogelijk bij de opvattingen van de samenleving blijven. De mensen achten een persoon niet verantwoordelijk voor daden welke hij niet onder controle heeft. Zolang men de psychopaat echter niet als zodanig kwalificeert, zal de weerstand tegen behandeling als zieke voortduren. De auteur concludeert dat er gedrag op de grens van normaal en deviant, crimineel en ziek, zal blijven bestaan, daar het proces van etikettering de basisvorm en het karakter van de maatschappij bepaalt.

Met literatuuropgave.

Forer, L.G. *The law: excessive promise and inadequate fulfillment.*

Crime and delinquency, 24e jrg., nr. 2, april 1978, blz. 197-206 (USA)

De auteur meent dat het juridisch bedrijf in de V.S. niet meer tegemoet komt aan de eisen van de bevolking. De wettelijke procedures zijn nog steeds even ingewikkeld en er komen steeds meer geschillen voor de rechter mede vanwege de toenemende juridisering. Een oplossing zou kunnen zijn dat meer informele conflictoplossers worden ingeschakeld. Met name het strafrecht wekt veel ongenoegen omdat het een geringe preventieve werking heeft, omdat er geen gelijkheid in de straftoemeting is, en omdat het voorbij gaat aan de problemen van slachtoffers van delicten. Deze dienen volgens de schrijver schadeloos gesteld te worden door de betrokken delinquent(en). De materiële en immateriële schade van het slachtoffer wordt op deze wijze vergoed en de dader krijgt de kans zich te rehabiliteren. Noodzakelijk bij dit systeem is dat de Overheid een voldoende aantal arbeidsplaatsen voor delinquenten subsidieert. Daders van slachtofferloze delicten zullen een bijdrage moeten geven aan een noodfonds.

Tenslotte stelt de auteur voor om ongeschoolde delinquenten verplicht onderwijs te laten genieten.

4

Kelman, H.C. *Privacy and research with human beings.* Journal of social issues, 33e jrg., nr. 3, zomer 1977, blz. 169-195 (USA).

De privacy van participanten aan sociaal en psychologisch onderzoek kan volgens de auteur op drie manieren bedreigd worden. In de eerste plaats kan openbare bekendmaking van hun ideeën en gedragingen leiden tot schadelijke nevenverschijnselen. In de tweede plaats kunnen de methoden die gebruikt worden om informatie te verzamelen de deelnemers aan het onderzoek beroven van de mogelijkheid zich te presenteren zoals ze willen (o.a. bij participerende- en geheime observatie). In de derde plaats kan de privacy van de participanten geschonden worden door onderzoeken te doen op terreinen die als te persoonlijk en te intiem worden beschouwd, bijv. op sexueel gebied. De auteur bespreekt de psychologische betekenis van het beschermen van de privacy op deze drie terreinen, de verschillende methoden van onderzoek en op welke wijze deze bedreigend voor de privacy kunnen zijn, de maatregelen die deze bedreiging kunnen minimaliseren en tenslotte die voorwaarden waaraan voldaan moet zijn wil een bepaalde aantasting van het recht op privacy nog gerechtvaardigd kunnen worden.

Met literatuuropgave.

5

Levin, H.A. en F. Askin. *Privacy in the courts: law and social reality.*

Journal of social issues, 33e jrg., nr. 3, zomer 1977, blz. 138-153 (USA)

De noodzaak voor juristen om meer en meer af te gaan op de ervaring en kennis van de sociale wetenschappen, wordt door velen erkend. In de praktijk zijn juridische beslissingen echter nog meestal gebaseerd op mythen omtrent het menselijk gedrag in plaats van op empirische feiten. Na een korte bespreking van het recht op privacy in de V.S. doen de auteurs verslag van hun onderzoek. Het doel was te bepalen in hoeverre het Amerikaanse Hooggerechts-hof sociale gegevens liet doorwerken in haar beslissingen. Daartoe werden tien uitspraken uit de periode 1967-1974 nader onderzocht waarbij de beslissingen gebaseerd werden op veronderstellingen omtrent de psychologische dimensies van het recht op privacy. Zij constateren dat het Hof en de advocaten er niet in geslaagd zijn op een adequate wijze de theorieën en gegevens van de sociale wetenschappen te benutten en het begrip privacy te omschrijven. Tenslotte geven de auteurs enkele richtingen aan voor het toekomstig onderzoek op het gebied van de privacy en doen zij

de aanbeveling meer sociale wetenschappers te betrekken bij het onderwijs aan juristen.
Met literatuuropgave.

6

Lopez-Rey, M. *La criminalité et les droits de l'homme.* Revue de science criminelle et de droit pénal comparé, nr. 1, januari-maart 1978, blz. 1-11.

In talloze landen is de schending van de mensenrechten een belangrijk gedeelte gaan vormen van de nationale criminaliteit. Dit beeld vinden we echter niet terug in de criminele statistieken van die landen omdat de criminologie zich tot nu toe nauwelijks met dit verschijnsel heeft beziggehouden. De auteur maakt een onderscheid tussen de 'gewone' misdaad en de 'gelegitimeerde' vormen van criminaliteit die vaak door de machthebbers van een land worden uitgeoefend. Hij geeft vervolgens een overzicht van de belangrijkste schendingen van de rechten van de mens in de wereld en concludeert dat iedere burger of groep wiens rechten geschonden worden, het recht moet hebben zich te beklagen bij een internationale rechterlijke instantie. Verder geniet onder andere een betere handhaving van de minimumregels voor de behandeling van gedetineerden, die de Verenigde Naties in 1955 hebben opgesteld, de voorkeur boven een herziening van deze regels.

7

Richards, J.M. *An ecological analysis of the impact of the U.S. Supreme Court's 1973 abortion decision.* Journal of applied social psychology, 8e jrg., nr. 1, januari/maart 1978, blz. 15-29 (USA).

Bij dit onderzoek werd de aanbeveling van Campbell (1969) gevolgd om wijzigingen in het sociaal beleid als experimenten te behandelen. De ecologische kenmerken van de staten werden gecorreleerd met meetgegevens over het vóórkomen van legale abortus in de verschillende staten. Deze gegevens betreffen zowel de periode vóór als ná de uitspraak van de Hoge Raad. D.m.v. pad-analyse werden deze correlaties onderscheiden in directe effecten en effecten als gevolg van de abortuswetten van de staten. De uitspraak van de Raad gaf een geleidelijke vermindering te zien in het effect van de abortuswetten op het vóórkomen van abortus en in de indirecte effecten van ecologische variabelen. Belangrijkste trend onder de directe effecten van de ecologische variabelen was een geleidelijke toename in het verband tussen omvang van de bevolking en aantal keren gepleegde abortus. De verschillen tussen de wetten van de staten bleven van invloed op de abortuscijfers per 1000 vrouwen uit de reproductieve leeftijd en het aantal malen abortus per 1000 levendgeborenen.
Met literatuuropgave.

Veenman, J., en L.G. Jansma. *Molukkers in Nederland: beleid en onderzoek.*

Mens en maatschappij, 53e jrg., nr. 2, 1978, blz. 217-230.

De schrijvers bespreken de in januari 1978 verschenen regeringsnota 'De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland'. Zij gaan in op de door de regering gegeven verklaring waarom grote groeperingen van Molukkers het RMS-ideaal huldigen en op haar standpunt inzake hun streven naar een vrije Republiek der Zuid-Molukken. Zij kenschetsen de teneur van deze verklaring als een 'teleurstellings hypothese', en menen dat het beleid minder gericht moet zijn op dwang en meer op het bieden van mogelijkheden, in het bijzonder tot de vrije keuze van de plaats van huisvesting. De tekst van de verklaring lijkt volgens de schrijvers nauwelijks blij te geven van een op onderzoekresultaten steunend beleid. Ter voorziening in een blijkbaar aanwezige lacune geven de schrijvers aan in welke richting onderzoek zou dienen te worden gedaan. Daarbij noemen zij als thema's van fundamenteel onderzoek: de positie van minderheidsgroeperingen in de Nederlandse samenleving; de emancipatie van minderheidsgroeperingen; en gewelddadig politiek extremisme. Als onderwerpen voor beleidsvoorbereidend onderzoek noemen zij onderwijs; werkgelegenheid, sociaal cultureel werk en druggebruik. Zij pleiten ervoor een aantal van deze onderzoeken te verrichten vanuit symbolisch-interactionistisch perspectief. Met literatuuropgave.

78

Strafrecht en strafrechtspleging

9

Atkinson, J., '*Racketeer influenced and corrupt organizations*', 18USC §§ 1961-68: *Broadest of the federal criminal statutes.*

The journal of criminal law and criminology, 69e jrg., nr. 1, lente 1978, blz. 1-19.

In dit artikel licht de auteur de betekenis toe van de wettelijke regeling inzake de 'racketeer influenced and corrupt organizations'. Dit stuk wetgeving valt op binnen de overige wetgeving op het terrein van de organisationele criminaliteit door haar grote ingrijpendheid. Hoge straffen worden erin opgelegd, terwijl haar bereik zeer ruim is. Dit laatste komt doordat deze wet in haar terminologie heeft gebroken met de traditie dat de begrippen uit de strafwet zeer beperkt moeten worden geïnterpreteerd. Hoewel de wet vnl. gericht is op de grootschalige, georganiseerde misdaad, is zij niet uitsluitend hierop van toepassing. Hierdoor is volgens de auteur, ondanks het nobele streven om de georganiseerde misdaad effectief aan te pakken, een wet van kracht geworden die veel ruimte laat voor misbruik.

Bohnstedt, M. *Answers to three questions about juvenile diversion.*

Journal of research in crime and delinquency, 15e jrg., nr. 1, januari 1978, blz. 109-123 (USA).

In dit artikel worden elf Californische 'diversion'-projecten geëvalueerd. Op de volgende drie vragen worden antwoorden gegeven: 1. Hoeveel cliënten werden er feitelijk buiten het traditionele justitiële systeem gehouden? 2. Hoeveel geld werd er door het bestaan van dergelijke programma's bespaard? 3. Werd de recidive verminderd? Van de 3871 cliënten bleek slechts de helft buiten de justitiële sfeer gehouden te zijn. De andere helft zou niet vervolgd geweest zijn, als de projecten niet hadden bestaan. Omdat er eigenlijk maar weinig cliënten in de justitiële molen zouden zijn gekomen, boden de programma's geen financiële besparingen. De kosten van de programma's waren hoger dan de besparingen. De meeste cliënten uit de diversion-programma's werden binnen zes maanden opnieuw gearresteerd, ongeveer in dezelfde mate als de controlegroep, die op de traditionele manier was behandeld. Drie projecten echter hadden een recidiveverminderend effect. De onderzoekers doen aanbevelingen t.a.v. diversion-projecten.

Met literatuuropgave.

Jette, P.R., en F. Montanino. *Face-to-face interaction in the criminal justice system. Differential leverage interaction strategies.*

Criminology: an interdisciplinary journal, 16e jrg., nr. 1, 1978, blz. 67-87 (USA).

Sociale interactie op een face-to-face basis komt niet alleen voor op micro-niveau, zoals sommige schrijvers beweren, maar is eveneens als verklaringmodel te gebruiken in een macro-georganiseerde situatie. In het artikel wordt een differentieel interactiemodel uitgewerkt, waarbij aangetoond wordt dat organisaties in sterke mate de mogelijkheid en de aard van de face-to-face interacties bepalen, afhankelijk van de soort instelling, de structuur, de processen e.d. Bij een interactie is in deze organisaties in ieder geval sprake van twee deelnemers; 1: de 'super', de officiële representant van de organisatie die de beschikking heeft over een aantal handelingsstrategieën, 2: de 'sub', de outsider die advies en hulp zoekt bij de 'super', met een andere maar beslist niet minder sterke beschikking over een aantal strategieën. De verschillende organisaties hebben niet hun invloed op het feit dat er interactie plaatsvindt, maar op de manier waarop de 'super' en de 'sub' hun eigen aandeel kunnen hebben op de interactie die binnen dat bepaalde instituut mogelijk is. De toepassing van het interactiemodel op het gerechtsinstituut en op het crimineel justitieel systeem

werpt een nieuw licht op de conventionele uitleg van de processen, het krachtenspel en de activiteiten van de individuen die hierbij betrokken zijn. De auteur is van mening dat hierdoor een beter begrip kan ontstaan van de verschillende individuen in de 'super' en 'sub' positie en omgekeerd kan dit een illustratie zijn van de algemene toepasbaarheid van dergelijke analyses van macrosystemen.
Met literatuuropgave.

12

Kruse, F. *NS-Prozesse und Restauration. Zur justitiellen Verfolgung von NS-Gewaltverbrechen in der Bundesrepublik.*

Kritische Justiz, 11e jrg., nr. 2, 1978, blz. 109-134 (B.R.D.).

80

Van verschillende zijden hebben personen en instanties in West-Duitsland hun ongenoegen uitgesproken over de milde bestraffing en behandeling van nationaal-socialistische oorlogsmisdadigers. Aan de hand van de vervolging van 'KZ-Verbrechen' en 'Einsatzgruppenverbrechen' in de periode 1945-1965 wil de auteur nagaan of er inderdaad sprake is van een onrechtvaardige en ongelijke behandeling van deze categorie daders. Na een overzicht te hebben gegeven van de nationaal-socialistische misdaden schetst de auteur uitvoerig de maatschappelijke achtergrond waartegen de vervolging van oorlogsmisdadigers in West-Duitsland moet worden begrepen. Wat zijn statistisch onderzoek betreft, komt hij tot de conclusie dat niet alleen oorlogsmisdadigers veel milder gestraft worden dan andere delinquenten, maar dat ook binnen deze groep van oorlogscriminelen duidelijke verschillen in straf-toemeting bestaan. Personen die hun misdaden in concentratiekampen begingen en zij die een minder hoge schoolopleiding hebben genoten worden aanmerkelijk zwaarder bestraft.

Met literatuuropgave.

13

Novoa Monreal, E. *Alternatives et moments critiques du droit pénal d'aujourd'hui.*

Revue de science criminelle et de droit pénal comparé, nr. 4, oktober-december 1977, blz. 755-777.

De auteur is van mening dat het huidige strafrecht zich in een duidelijke impasse bevindt. Terwijl gebleken is dat het strafrecht geen adequate oplossingen voor het criminaliteitsprobleem biedt, en misschien zelfs criminogeen werkt, denkt het merendeel van de strafrechtjuristen nog dat zij een centrale rol spelen in de bestrijding van de misdaad. Het doel van de schrijver is het aangeven van enkele spanningsvelden binnen het moderne strafrecht. Zo ziet hij een tegenstrijdigheid tussen de gerechtelijke fase enerzijds en de executiefase anderzijds. De eerste fase wordt beheerst door een juridisch rigorisme, terwijl gedurende de tweede fase de resocialisatie centraal staat. Andere

thema's die door de auteur behandeld worden zijn: de verhouding van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid tegenover de morele verantwoordelijkheid, het gevaar van juridisch dogmatisme tegenover de sociale werkelijkheid, de eis van depenalisering tegenover de behoefte om bijvoorbeeld sociale rechten ook d.m.v. het strafrecht te handhaven (omissiedelicten). Tenslotte wordt de rol van het strafrecht tegenover de criminologie en andere gedragswetenschappen besproken en gaat de auteur nog in op de verhouding tot de politiek.

Met literatuuropgave.

14

Pease, K. *Community service and the tariff.*

The criminal law review, mei 1978, blz. 269-275.

81 Sedert de Criminal Justice Act van 1972 worden in Engeland community service orders als alternatieve straffen uitgevaardigd. Ondanks de wijd verbreide toepassing ervan heerst er onzekerheid of community service enkel of slechts bij voorkeur in de plaats van onvoorwaardelijke vrijheidsstraf opgelegd dient te worden. Een enquête onder probation officers, die in zake het opleggen van community service moeten adviseren en een grote invloed op de vonniswijziging hebben, wees uit dat de meningen inzake deze kwestie ongeveer gelijkelijk verdeeld waren. Toetsing van een aantal vonnissen wees uit dat in ruim de helft van het aantal uitgevaardigde community service orders er geen onvoorwaardelijke vrijheidsstraffen opgelegd zouden (kunnen) zijn. De auteur pleit voor een harmonisering van het beleid en voor het ontwerpen van vaste tarieven, waarbij de duur van de community service gekoppeld zou moeten worden aan de duur van de gevangenisstraf. Zo zou ook de wetsovertreder in staat gesteld worden een beredeneerde keuze te maken welke van de twee straffen hij verkiest.

Met literatuuropgave.

15

Pope, C.E. *Postarrest release decisions: An empirical examination of social and legal criteria.*

Journal of research in crime and delinquency, 15e jrg., nr. 1, januari 1978, blz. 35-53 (USA).

In dit artikel wordt de invloed van sociale factoren en het bestaan van een strafregister op de beslissing om eenmaal gearresteerde inbrekers vrij te laten vóór het gerechtelijk onderzoek, onderzocht. De gegevens zijn tussen april 1972 en mei 1973 verkregen uit een speciaal voor het delict 'inbraak' opgesteld programma, georganiseerd door de 'California council on criminal justice'. Informatie over in hechtenis genomen inbrekers bevatte demografische kenmerken zoals leeftijd, ras, geslacht, aantal bij het misdrijf betrokken partners en de afstand tussen de woonplaats van de dader en de plaats waar het delict gepleegd werd. Wet-

telijke factoren richtten de aandacht op de criminele geschiedenis van een dader, gepleegde inbraken, druggebruik e.d. Bij het onderzoek is gebruik gemaakt van een techniek waarbij op een bepaalde manier kenmerken met een voorspellende waarde worden geanalyseerd (PAA). Het onderzoek richt zich op het gewicht van bepaalde kenmerken met betrekking tot de wijze waarop de zaak na arrestatie wordt afgehandeld. Met literatuuropgave.

16

Pradel, J. *L'individualisation de la sanction: essai d'un bilan à la veille d'un nouveau code pénal.*

Revue de science criminelle et de droit pénal comparé, nr. 4, oktober-december 1977, blz. 723-753 (F.).

Aan de vooravond van een nieuwe Code Pénal maakt de auteur een balansopname van de mogelijkheden die de huidige Franse strafwetgeving biedt om tot een individualisering van de straf te komen. In een historisch overzicht vanaf 1791 wordt de ontwikkeling van het individualiseringsstreven gevolgd. De auteur concludeert dat de noodzaak van de individualisering ligt in het feit dat resocialisatie zonder differentiatie onmogelijk is en dat een in psychologische zin gelijke straftoemeting voor iedereen anders onbereikbaar is. In zijn beschrijving van de verschillende individualiseringsmogelijkheden maakt de auteur een onderscheid tussen de gerechtelijke fase en de daaropvolgende executiefase. In de eerste fase bieden de keuze van het type, het quantum en soms het regiem van de sanctie en het al of niet kwijtschelden van de straf, mogelijkheden om de straf te individualiseren. In de tweede fase kan er differentiatie bestaan in het tijdstip van executie en het toe te passen regiem dat kan verschillen naar o.a. de persoonlijkheid, sekse, gezondheid en justitiële antecedenten van de daders. De individualisering kan in deze fase de oorspronkelijk uitgesproken straf in verregaande mate van karakter doen veranderen zoals bij de voorwaardelijke invrijheidsstelling en gratie. De auteur constateert dat de mogelijkheden tot individualisatie indrukwekkend zijn en dat de nieuwe Code Pénal deze ontwikkeling gelukkig niet zal teruggedraaien.

Met literatuuropgave.

17

Wilson, D.W., en E. Donnerstein. *Guilty or not guilty? A look at the 'simulated' jury paradigm.*

Journal of applied social psychology, 7e jrg., nr. 2, april/juni 1977, blz. 175-190 (USA).

Mensen die beslissingen nemen met hypothetische gevolgen (schijn- of laboratoriumjury) kunnen in feite een oordeel vellen dat afwijkt van het oordeel van die mensen, die beslissingen nemen die leiden tot werkelijke gevolgen voor een bepaald individu. Doel van het onderzoek is te bekijken of dergelijke groepen werkelijk tot een verschillend oordeel komen. In drie

experimenten tonen de auteurs aan dat in het geval van werkelijke gevolgen meer het schuldig wordt uitgesproken, dan in het geval van hypothetische gevolgen. Dit leidde tot de conclusie, dat veel van het huidige onderzoek aangaande hypothetische jury's misleidend kan zijn en dat er in de toekomst meer aandacht behoort te worden gegeven aan de variabele: *werkelijke* tegenover *hypothetische* gevolgen. Mogelijke factoren die leiden tot verschillen tussen werkelijke en hypothetische gevolgen worden onderzocht.

Met literatuuropgave.

18

Yoder, S. A., *Criminal sanctions for corporate illegality*.

The journal of criminal law and criminology, 69e jrg., nr. 1, lente 1978, blz. 40-58.

Steeds meer Amerikanen zijn zich bewust geworden, van de misdrijven die binnen het bedrijfsleven plaatsvinden. Hoewel verschillende consumenten-organisaties steeds meer ongerechtigheden in het bedrijfsleven aanwijzen, slagen zij er volgens de auteur toch niet in om dit soort onrechtmatigheden te voorkomen. Naar zijn mening is dit vnl. te wijten aan het ontbreken van adequate strafrechtelijke sancties. Bij de discussie over dergelijke sancties keren 3 vraagpunten steeds terug t.w. de mate van morele verwijtbaarheid van dit soort daden, aan wie kan het gedrag verweten worden en hoe zwaar moet dan worden gestraft om enig effect te sorteren. Op deze vragen gaat de auteur nader in met onder andere een overzicht van de effecten van bestaande sancties. In het algemeen lijkt volgens de auteur de geldboete een effectieve sanctie voor deze categorie delicten.

Met literatuuropgave.

Criminologie

19

Beijk, J. *Schets van een psychofysiologische theorie over risiconemend gedrag en criminaliteit*.

Nederlands juristenblad, 53e jrg., nr. 28, 19 augustus 1978, blz. 564-572.

Als verklaring van de beroering die is ontstaan door het voorgenomen psychofysiologische onderzoek van Buikhuisen, wordt door de auteur aangevoerd dat criminologen niet op de hoogte zijn van wat psychofysiologisch onderzoek bij delinquenten in concreto inhoudt en wat de theoretische en empirische aspecten van dergelijk onderzoek zijn. In de eerste plaats tracht de auteur het misverstand omtrent de betekenis van de termen 'psychofysiologisch' en 'psychobiologisch' uit de wereld te helpen. Omdat de auteur samen met anderen ook bezig is met een psychofysiologisch onderzoek met delinquenten, besteedt hij aandacht aan de theoretische overwegingen welke aan dat onderzoek ten grondslag liggen. Hun uitgangspunten

zijn in belangrijke mate geïnspireerd door het werk van Schachter die stelt dat een emotie pas tot stand komt wanneer er sprake is van twee simultaan werkende processen: enerzijds een intern fysiologisch proces en anderzijds een cognitief proces. Een uitvoerig overzicht geeft de auteur van het empirisch onderzoek (o.a. bij psychopaten) met betrekking tot deze emotietheorie. Tenslotte wordt nader ingegaan op de implicaties van de geschetste theorie, om vervolgens de kritiek van Schuyt op de plannen van Buikhuisen (NJ 27-5-'78), voorzover deze generaliserend bedoeld is naar alle psychofysiologisch onderzoek met delinquenten, te toetsen aan de feiten.
Met literatuuropgave.

20

Berkowitz, L. *Whatever happened to the frustration-aggression hypothesis?*

American behavioral scientist, 21e jrg., nr. 5, mei/juni 1978, blz. 691-708.

Het betoog van de schrijver laat zien hoe agressief gedrag een wisselwerking is van cognitieve en motivationele processen. De oorspronkelijke formulering (Dollard, 1939) waar zij handelde over het bereiken van een geanticipeerd doel, maakte meer gebruik van een verwachtings- of cognitief concept dan algemeen werd erkend. Sommige onderzoekers voegden er de hypothese aan toe dat mensen hun gevoelens eerst verbaal onder 'boos zijn' moeten categoriseren alvorens agressief te worden. De experimenten van de schrijver tonen echter aan dat dit niet nodig is en zijn bevindingen stemmen overeen met de theorie van James en Lange dat er geen emotie volgt maar het gewaar worden van een verandering in fysieke toestand. De oorspronkelijke frustratie-agressiehypothese werd verward met een catharsis theorie die stelde dat agressie frustratie vermindert, maar de schrijver verwerpt de catharsis als deel van de oorspronkelijke formulering. Bovendien aanvaardt hij niet dat iedere agressieve handeling wordt ingeleid door frustratie. De kern van de oorspronkelijke theorie die in sterke mate door feiten wordt ondersteund is, dat frustratie tot agressie leidt. De schrijver concludeert dat de theorie beter kan worden uitgedrukt door te zeggen dat aversieve ervaring of pijn tot agressie leidt.

Met literatuuropgave.

21

Brown, W.K. *Black gangs as family extensions.*

International journal of offender therapy and comparative criminology, 22e jrg., nr. 1, 1978, blz. 39-45.

Om meer inzicht te verkrijgen in de omstandigheden van delinquentie van een 'black gang' gaat de auteur in op de dynamiek van het leven van een negergezin uit de lagere klasse. De complicaties van ongunstige gezinsomstandigheden mogen niet gezien worden als oorzaak van delinquentie, zij zijn niet de enige factor.

De 'black gang' subcultuur in Philadelphia laat zien dat de 'gang' de eerste referentiegroep is van een kind in een zwart getto. De 'gang' wordt één grote familie. Men noemt elkaar 'brother' en 'sister'. De invloed van oudere leden van een 'gang' op de jongere leden is groot; er ontwikkelt zich een sterke relatie tussen een 'old head' en een 'young boy'. De jeugd leert dat, om in het getto te kunnen leven, zij elke nuance in de specifieke levensstijl van het getto moet begrijpen en dat het middel om te overleven wordt gevormd door een vast netwerk van persoonlijke relaties waarop zij in geval van nood kan rekenen. De 'gang' leert zulke relaties veilig te stellen en leert de jongeren de levensstijl waarin zij moeten functioneren. Met literatuuropgave.

22

Buikhuisen, W. *De 'regressies' van Schuyt.*

Nederlands juristenblad, 53e jrg., nr. 27, 22 juli 1978, blz. 526-530 (N.).

85

In dit artikel geeft de auteur een weerwoord aan Schuyt (zie excerpt nr. 38). Hij beroept zich erop dat bepaalde uitspraken hem ten onrechte toegedicht worden, maar dat zelfs in het algemeen gesproken de wetenschapsfilosofische uitspraken van Schuyt voor amendering vatbaar zijn. Schuyt verdedigt de stelling dat men sociaal gedrag niet kan verklaren met behulp van elementen die genomen zijn uit een ander incompatibel terrein. In principe is deze stelling waar, maar Schuyt stelt slechts dat er sprake is van incompatibele systemen, hij vergeet het waar te maken. Daarnaast brengt de auteur, in tegenstelling tot Schuyt, geen systemen met elkaar in verband maar groepeerde hij elementen tot een nieuw systeem. Schuyt stelt ook dat het onderzoek van Buikhuisen onvoldoende toepassingsmogelijkheden biedt. De auteur is van mening dat Schuyt zijn uitspraak niet beargumenteert, maar tevens dat de beschikbare resultaten van onderzoek in een volstrekt tegenovergestelde richting wijzen.

23

Cernkovich, S. A. *Conceptual and empirical ambiguity in classoriented theories of crime and delinquency.*

International journal of criminology and penology, 6e jrg., nr. 2, mei 1978, blz. 105-120.

De auteur bespreekt in het kort de theorieën van Merton, Cloward & Ohlin, Miller, Quinney, Becker en Turk die allemaal gebaseerd zijn op de veronderstelling dat de factor sociale klasse een zeer belangrijke rol speelt bij het ontstaan van en/of de reactie van anderen op deviant gedrag. Om de relatie tussen sociale klasse enerzijds en de verdeling, frequentie, etiologie en de sociale reacties tot misdaad anderzijds te kunnen bepalen, moet men allereerst weten hoe het begrip sociale klasse te definiëren en te operationaliseren. Het falen in het kunnen omschrijven en meten van dit basisconcept heeft geleid tot een aanzienlijke theore-

tische en empirische tweeslachtigheid in de studie van crimineel gedrag. De auteur wil niet beweren dat de sociale klasse een onbelangrijke factor is bij het ontstaan van crimineel gedrag, maar hij betreurt het dat het begrip zo onnauwkeurig en inconsistent wordt gehanteerd. Wanneer hier geen verandering in komt zal de criminologie verstrikt raken in een verwarrende terminologie en twijfelachtige, onbewezen verbanden. Met literatuuropgave.

24

Clarke, M.J. *White collar crime, occupational crime, and legitimacy.*

International journal of criminology and penology, 6e jrg., nr. 2, mei 1978, blz. 121-136.

86

Ondanks veranderde gezichtspunten aangaande de vooronderstellingen die aan de criminologie ten grondslag liggen, is de discussie rondom het begrip 'white collar crime' sinds Sutherland weinig vruchtbaar geweest. Het begrip is zo uitgerekt dat sommigen zelfs alle delicten die niet door de werkende klasse worden gepleegd hieronder laten vallen. De auteur tracht tot een nieuwe classificatie te komen van alle delicten die in de sfeer van het werk worden gepleegd. Bij deze indeling maakt hij gebruik van het begrip legitimiteit dat een belangrijke verklarende waarde heeft. Aan de kant van de werknemer onderscheidt hij de 'blue collar crime' en de 'white collar crime' en aan de kant van de werkgever de 'criminal corporation' en de 'corporate crime'. Alle vier onderscheiden zij zich van de andere vormen van vermogensdelicten zoals inbraak en roofoverval, doordat de daders gebruik maken van hun legitieme positie. Daders van 'blue collar crimes' kunnen hun legitimiteit het minste beheersen, terwijl daders van 'corporate crimes' hier de beste gelegenheid toe hebben. Ook het verschijnsel winkeldiefstal wordt door de auteur in verband gebracht met het begrip legitimiteit. Deze indeling moet het volgens de schrijver mogelijk maken om in de toekomst met meer nuance te praten over de 'occupational crimes'. Met literatuuropgave.

25

Conrad, J.P. *Thinking about dangerous offenders.*

Criminal justice abstracts, 10e jrg., nr. 1, maart 1978, blz. 99-130.

De definitie van wat een gevaarlijke misdadiger is heeft sedert de middeleeuwen een aanzienlijke verandering ondergaan. Volgens de auteur werd zijn gevaarlijkheid oorspronkelijk voor een flink deel toegeschreven aan een zekere – zij het zeer tijdelijke – sociale macht. Men denke bijvoorbeeld aan de terreur van rondtrekkende vagebonden. Vooral na de industriële revolutie in de 19e eeuw werden misdadigers niet zozeer gevreesd vanwege hun sociale macht maar veel meer vanwege hun gebrek daaraan, deel als zij uitmaakten van de ondergeprivilegieerde klasse. In de 20e

eeuw won het klinisch perspectief aan invloed en werd de misdadiger in toenemende mate gedefinieerd in termen van psychopatische, sociopatische of anti-sociale persoonskenmerken. De auteur eindigt zijn artikel met een vergelijking van het klinisch en juridisch perspectief op de gevaarlijke misdadiger door toetsing van o.a. enkele psychopatenwetten uit de USA.

26

Dobash, R.E. en R.P. Dobash. *Wives: the 'appropriate' victims of marital violence.*

Victimology, 2e jrg., nr. 3-4, 1977-78, blz. 426-442 (USA).

De historische documenten die in dit artikel gepresenteerd worden, illustreren de juridische, godsdienstige en culturele erfenissen die inhouden dat de vrouw in het huwelijk een ondergeschikte rol speelt en dat het gebruik van geweld tegen haar wettelijk gerechtvaardigd wordt. De meeste ideologieën die ten grondslag lagen aan het gebruik van geweld jegens de vrouw bestaan nog steeds en zitten onontwarbaar vast in onze huidige juridische, godsdienstige, politieke en economische praktijken. De schrijvers tonen aan dat in de meeste hedendaagse samenlevingen het gebruik van geweld door de man binnen het huwelijk (of soortgelijk samenlevingsverband) nog steeds als een normale zaak wordt beschouwd. De auteurs doen dit o.a. aan de hand van een in Schotland verricht onderzoek van politieregisters en van diepte-interviews, gehouden bij mishandelde vrouwen die hun toevlucht hadden genomen tot een opvangcentrum.

Met literatuuropgave.

27

Eve, R.A. *A study of the efficacy and interactions of several theories for explaining rebelliousness among high school students.*

The journal of criminal law and criminology, 69e jrg., nr. 1, lente 1978, blz. 115-125.

In dit artikel vergelijkt de auteur de effectiviteit van de drie belangrijkste categorieën theoretische verklaringen die in de loop der tijd voor de verklaring van delinquent of afwijkend gedrag van adolescenten zijn gehanteerd. Deze vergelijking vindt plaats in een toepassing op een te verklaren concreet verschijnsel t.w. het rebellerend gedrag van middelbare scholieren. De drie theoretische stromingen die worden onderscheiden zijn de 'anomie' theorieën, 'cultuur conflict' theorieën en de 'sociale controle' theorieën. Na een uitwerking van de methodiek van het onderzoek, construeert de auteur een model waarbinnen de verklarende kracht van de theorieën kan worden vergeleken. Hieruit blijkt dan dat de theorieën niet ieder voor zich een volledige verklaring voor het onderzochte verschijnsel kunnen bieden, maar dat elk enkele aspecten van het verschijnsel kan verhelderen. Het voorgestelde model kan

de onderlinge samenhang van de verschillende verklaringen verduidelijken, zodat de drie theorieën tezamen een betere verklaring bieden dan de afzonderlijke theorie.

28

Fersch, E.A., P.E. Goldfine en J. Vrabel. *The need for sanctuary from the community.*

International journal of offender therapy and comparative criminology, 22e jrg., nr. 1, 1978, blz. 68-79.

88

Er is een theorie welke pleit voor behandeling van de misdadiger in zijn eigen omgeving. Argumenten hiervoor zijn het belang van het behoud van zijn relaties in verband met de terugkeer in de maatschappij en de vergrote kans op rehabilitatie bij een behandeling in de samenleving. In dit artikel stellen de auteurs dat het niet altijd waar is dat misdadigers het best behandeld worden in hun eigen omgeving. Bepaald antisociaal gedrag is nl. eerder een reactie op spanningen in de omgeving dan op onverwerkte psychische conflicten of een gestoorde persoonlijkheid. De auteurs behandelen de delinquentie van een jongen welke duidelijk verband hield met de diverse reacties van de gemeenschap op een politieman die onopzettelijk de broer van de jongen had doodgeschoten. Dit geval suggereert derhalve dat een conflict in de gemeenschap antisociaal gedrag van de adolescent kan veroorzaken en versterken. Deze theorie bevat drie elementen: 1. Er moet een continuerend conflict zijn over een belangrijke zaak, van grote hevigheid en over een significante periode; 2. Het conflict in de gemeenschap leidt direct tot antisociaal gedrag van het bij het conflict betrokken individu; 3. Het antisociale gedrag van het individu leidt tot een verder conflict tussen belangrijke instellingen van de stad over de behandeling van de persoon. Naast het begrip van de intra-psychische conflicten van een individu, moet men de effecten van gebeurtenissen in de omgeving op het gedrag van het individu in zijn beschouwing betrekken. Dit moet de basis vormen voor de beslissing omtrent behandeling van de misdadiger in of buiten zijn omgeving.

29

Giordano, P.C. *Girls, guys and gangs: the changing social context of female delinquency.*

The journal of criminal law and criminology, 69e jrg., nr. 1, lente 1978, blz. 126-132.

De historisch gegroeide overtuiging dat delinquentie een typisch mannelijke aangelegenheid is, heeft tot gevolg gehad dat de theorieën zich sterk in die richting hebben ontwikkeld. Dit heeft een beperking van de verklaring van vrouwelijke delinquentie tot gevolg gehad.

Zo voert men gewoonlijk psychologische of persoonlijke problemen als verklaring aan voor delinquent gedrag bij vrouwen. Ook wordt aangenomen dat het

delinquente repertoire van meisjes bestaat uit zeden-delicten, onverbeterlijkheid en van huis weglopen, en dat ze minder zijn betrokken bij ernstige delicten. De statistieken wijzen de laatste tijd echter op het in sterkere mate betrokken zijn bij delicten van allerlei en ook ernstiger aard. De schrijver wil met dit beschrijvend onderzoek nagaan welk soort van sociale verbanden hier een rol spelen.

Uit deze beschrijving blijkt, dat met name vriendschapsrelaties met andere vrouwen een groot deel van de verklaring van delinquent gedrag door vrouwen opleveren. Meer onderzoek is nodig naar delinquente beïnvloeding door mannen.

Met literatuuropgave.

30

Gray, W., en L.R. Gray. *System specifics in offender therapy.*

International journal of offender therapy and comparative criminology, 22e jrg., nr. 1, 1978, blz. 56-67.

De auteurs gaan er van uit dat een misdaad het resultaat is van voorboden welke geactiveerd zijn. Het is naar hun mening mogelijk bepaalde wetsovertredingen te correleren met bepaalde invloeden van thuis en typen van mentaliteit. Deze specifieke, stelselmatige voorboden van de misdaad zijn consistent voor elk individu of elke groep. We kunnen dan leren het activeren van deze ongepaste voorboden van de misdaad te blokkeren. Voor een groot aantal wetsovertredingen worden deze voorboden aangegeven o.a. voor exhibitionisme, het weglopen door jongens en meisjes, winkeldiefstal door vrouwen, brandstichting, kindermishandeling, verkrachting, doodslag en het rijden onder invloed van alcohol. Voor deze gevallen wijzen de auteurs ook op de manieren om de vormende factoren te blokkeren.

Met literatuuropgave.

31

Heilbrun Jr., A.B., L.C. Heilbrun and K.L. Heilbrun. *Impulsive and premeditated homicide: an analysis of subsequent parole risk of the murderer.*

The journal of criminal law and criminology, 69e jrg., nr. 1, lente 1978, blz. 108-114.

Volgens de auteurs neemt het gewelddadig gedrag in de samenleving nog sterker toe dan uit de officiële statistieken blijkt. In een overzicht zetten de auteurs de theorieën die ter verklaring van gewelddadig gedrag werden gehanteerd naast elkaar. Zij wijzen hierbij op het relevante verschil tussen de impulsieve en voorbereide moord. Bij sommige theorieën is wel aangenomen, dat bepaalde subculturen rijker zijn aan impulsiviteit dan andere. Dit zegt dan echter niets over de voorbereide, geplande gewelddadigheden. Bij de daders van impulsieve moordaanslagen blijkt het succes in een 'parole' begeleiding het kleinst te zijn. Dit is een resul-

taat van een onderzoek waarvan de auteurs de opzet en uitvoering uitvoerig toelichten.
Met literatuuropgave.

32

Hepburn, J.R. *Race and the decision to arrest: An analysis of warrants issued.*

Journal of research in crime and delinquency, 15e jrg., nr. 1, januari 1978, blz. 54-73 (USA).

Zowel de conflicttheorie als de etiketteringstheorie geven een theoretische basis aan de hypothese dat niet-blanken meer dan blanken de kans lopen gearresteerd te worden op onvoldoende bewijs. Alle arrestaties die in 1974 in een grote stad in het midden-westen hadden plaatsgevonden (N = 28 235) zijn geanalyseerd teneinde het verband tussen ras en de op de arrestatie volgende uitgifte van een bevelschrift tot inhechtenisneming te kunnen vaststellen. Typen misdrijf, leeftijd, geslacht en samenstelling naar ras van de omgeving zijn constant gehouden. Toch blijven niet-blanken een groter aandeel behouden in de arrestaties die niet worden gevolgd door een bevel tot inhechtenisneming. De resultaten worden besproken vanuit de conflicttheorie en de etiketteringstheorie.

Met literatuuropgave.

90

33

Hilberman, E., en K. Munson. *Sixty battered women.* Victimology, 2e jrg., nr. 3-4, 1977-78, blz. 460-470 (USA).

In een periode van twaalf maanden bleek de helft van alle vrouwen die zich wendden tot een plattelandskliniek voor psychiatrische zorg, het slachtoffer te zijn van binnen het huwelijk gebruikt geweld. De schrijfsters ontdekten opvallende overeenkomsten tussen deze vrouwen. Zo bleken zij vaak hun kinderen te mishandelen, bleek hun echtgenoot nogal eens alcoholist of pathologisch jaloers en bleken ze zelf dikwijls last te hebben van angstgevoelens, slapeloosheid, depressie en tal van lichamelijke klachten. Op basis van hun ondervindingen geven de auteurs tips voor het herkennen van mishandelde vrouwen en voor behandeling. Zij vinden dat dit soort geweld ten onrechte in de privésfeer blijft en ook dat het niet de publieke aandacht krijgt die het verdient. Immers de relatie tussen geweld thuis en een nieuwe generatie van criminelen wordt op die manier over het hoofd gezien.
Met literatuuropgave.

34

May, D. *Juvenile shoplifters and the organisation of store security: a case study in the social construction of delinquency.*

International journal of criminology and penology, 6e jrg., nr. 2, mei 1978, blz. 137-160.

In zijn inleiding spreekt de auteur zich uit als een aanhanger van de labeling-theorie. Hij wil aantonen dat elke verklaring van het verschijnsel winkeldiefstal en iedere andere vorm van crimineel gedrag, primair gezocht moet worden in de structurele en ideologische kenmerken van het sociale controle systeem waarin dat gedrag zich voordoet en niet in de acties of kenmerken van degenen die als winkeldief of dievegge gedefinieerd worden. Om een inzicht te krijgen in de structurele en ideologische facetten van de winkelbeveiliging, heeft de auteur tien vraaggesprekken gehouden met management- en veiligheidspersoneel van negen verschillende grootwinkelbedrijven in Schotland. Achtereenvolgens gaat hij in op de organisatie van de winkelbeveiliging, de commerciële belangen en attitudes van de bedrijven, de verschillende bestrijdingsmethoden van winkeldiefstal, de screening en identificatie van daders en het aanhouden van hen door het beveiligingspersoneel. De schrijver concludeert dat het 'law-enforcement'-proces uitermate selectief is. De regels die hierbij worden aangehouden leert men slechts kennen in hun toepassing. Met literaturopgave.

Newton, A. M. *Prevention of crime and delinquency*. Criminal justice abstracts, 10e jrg., nr. 2, juni 1978, blz. 245-266 (USA).

In dit artikel wordt niet gepoogd een overzicht te geven van de ontelbare voorstellen tot misdaadpreventie. De aandacht wordt slechts gericht op het relatief geringe aantal recente programma's, die wetenschappelijk zijn geëvalueerd. Bovendien beperkt de auteur zich tot de effectiviteit van primaire en secundaire preventieprogramma's. Primaire preventieprogramma's zijn gericht op wijziging van criminogene voorwaarden in de fysieke en sociale omgeving in het algemeen en wijziging van de fysieke omgeving om de gelegenheid tot crimineel gedrag te reduceren. Onder secundaire preventietechnieken vallen acties om d.m.v. surveillance de vrede in de wijk te bewaren, diversie, screening op predelinquent gedrag, interventieprogramma's, screening van werknemers en analyse van de plaatsen waar misdadigheid voorkomt om vormings- en modificatieprogramma's in de wijk mogelijk te maken. 'Tertiaire preventie', gericht op voorkoming van recidive, wordt alleen kort aangehaald. De programma's hebben een aantal kenmerken gemeen. 1. Weinig uitzonderingen daargelaten, hebben ze misdaad niet gereduceerd. 2. Veel pogingen tot misdaadpreventie hebben de mogelijkheid in zich tot ernstige sociale neveneffecten. De extra kosten in verhouding tot andere programma's maken het ineffectief. 3. Bij de meeste pogingen tot misdaadpreventie bestaat de kans op verplaatsing van de problemen. Hoewel misdaad (misschien alleen tijdelijk) op speciale gebieden verminderd kan worden, is er ver-

plaatsing naar andere gebieden, andere doelen of andere tijden.

Met literatuuropgave.

36

Pontell, H.N. *Deterrence, theory versus practice.* *Criminology, an interdisciplinary journal* 16e jrg., nr. 1, 1978, blz. 3-23 (USA).

Sinds kort is er weer een opleving te constateren rondom de afschrikkingstheorie. Onderzoekers leggen de nadruk op de relatie tussen de zekerheid en zwaarte van straffen en de misdaadcijfers. Op grond van deze relatie komen zij tot de conclusie dat strafsancties een afschrikkende invloed hebben op de misdaad. In dit artikel wordt een andere hypothese behandeld, nl.: misdaadtoename zou overladend kunnen werken op de bestaande legale machinerie en dit zou de oorzaak kunnen worden van het afnemen van de strafzekerheid. Aan de hand van gegevens uit vroegere onderzoeken laat de schrijver zien dat misdaad eerder en meer van invloed zou kunnen zijn op de strafzekerheid dan dat de strafzekerheid van invloed is op de misdaadhoeveelheid. Dit is een nieuw gegeven dat twijfels oproept bij de conclusies die verkregen zijn uit recente onderzoeken over misdaadafschrikking. De auteur benadrukt dat er meerdere gegevens betrokken moeten worden bij het onderzoek, zoals de relatie tussen demografische kenmerken, misdaadcijfers en legale sancties, de socio-economische status e.d., voordat het relatieve effect van straf als afschrikmiddel bepaald kan worden.

Met literaturopgave.

37

Ross, R.R., en H.B. McKay. *Behavioural approaches to treatment in corrections: requiem for a panacea.* *Canadian journal of criminology*, 20e jrg. nr. 3, juli 1978. blz. 279-296 (Can.).

In dit artikel analyseren de auteurs een speciale behandelingswijze; gedragsbeïnvloeding, -verandering, welke gezien de recent geformuleerde kritieken geplaatst kan worden binnen het gebied van de gedragscorrectie. De auteurs merken op dat het in het geheel niet duidelijk is of gedragscorrectieprogramma's leiden tot rehabilitatie en/of tot misdaadreductie. Een kritische analyse van deze behandelingsbenadering zal moeten plaatsvinden, voordat kan worden overgegaan tot de conclusie of deze benadering al of niet succesvol is. De schrijvers geven een inventarisatie van bestaande onderzoeken (totaal 53) naar gedragsveranderingsprogramma's, uitgevoerd in instituten en in leefgemeenschappen. Op grond van de verzamelde gegevens concluderen zij dat gedragsmodificatieprogramma's een corrigerende invloed hebben, maar dat het zeker geen, al de problemen oplossend, wondermiddel is. Wanneer men oordeelt vanuit het oogpunt van recidivisme is het resultaat somber te noe-

men. De auteurs vinden dit echter een te beperkt uitgangspunt. Voor een adequater begrip van de beperkingen en waarden van gedragsmodificatieprogramma's is een diepergaand onderzoek nodig voordat onnodig, zo waarschuwen de auteurs, het kind met het badwater wordt weggegooid.
Met literatuuropgave.

38

Schuyt, C.J.M. *Reflex of reflectie: antwoord aan Buikhuisen en Van Dijk.*

Nederlands juristenblad, 53e jrg., nr. 27, 22 juli 1978, blz. 517-526 (N.).

De auteur dient Buikhuisen en Van Dijk van repliek. (Beiden hadden gereageerd op een eerder dit jaar door de auteur gepubliceerd artikel.) Buikhuisen wordt onder andere verweten dat hij de toepasbaarheid als norm voor onderzoek wel voor anderen stelt maar niet voor zichzelf. Daarnaast meent de auteur dat men, in plaats van de door Buikhuisen voorgestelde nevenschikking van variabelen uit diverse wetenschappelijke domeinen, zal moeten uitgaan van verschillende, van elkaar onafhankelijke domeinen. Wil men gegevens van het ene domein gebruiken bij de analyse van gegevens in het andere domein dan zijn daar transformatieregels voor nodig. Dit wetenschapsfilosofische probleem, waaraan ethische en rechtsfilosofische argumenten nauw gekoppeld zijn, wordt door Buikhuisen niet onderkend. Wanneer Buikhuisen en Van Dijk een diep ingrijpende vorm van gedragsbeperking voor ogen staat, dan moeten er echter wel strengere eisen gesteld worden aan de wetenschappelijke bewijsvoering, met name ten aanzien van de causaliteit. Met een dergelijke ingreep wordt namelijk de persóón van de dader bestraft, niet uitsluitend de daad.

Met literatuuropgave.

39

Smith, Jr. D.C. *Organized crime and entrepreneurship.*

International journal of criminology and penology, 6e jrg., nr. 2, mei 1978, blz. 161-177.

In 1968 en 1970 heeft het Amerikaanse Congres een belangrijk deel van de voorstellen van de 'President's Crime Commission overgenomen met het doel de georganiseerde misdaad te bestrijden. De auteur noemt de campagne een duidelijke mislukking, hetgeen volgens hem te wijten is aan het gebruik van een verkeerd uitgangspunt. De Commission stond voor ogen dat de georganiseerde misdaad in de Verenigde Staten het resultaat was van een Italiaans-Amerikaanse samenzwering die gekenmerkt werd door corruptie, illegaliteit, immoraliteit enz. De schrijver pleit meer voor een benadering van de georganiseerde misdaad als een onderneming die zijn werkzaamheden heeft uitgebreid met illegale praktijken. Om een betere inter-

pretatie van deze activiteiten mogelijk te maken, ontwerpt hij een theorie van de zogenaamde 'illicit enterprise' die afstand neemt van de opvatting van georganiseerde misdaad als een soort Maffia.

Met literatuuropgave.

40

Stotland, E. *White collar criminals.*

Journal of social issues, 33e jrg., nr. 4, herfst 1977, blz. 179-196 (U.S.A.).

De 'white collar crime', waaronder de auteur elk crimineel misbruik van vertrouwen verstaat, heeft de Amerikaanse samenleving economische, politieke en morele problemen opgeleverd. Bovendien is ook de 'gewone' misdaad sterk door dit verschijnsel beïnvloed. In de eerste plaats hebben de traditionele misdadigers ondervonden dat zij niet slechter zijn dan de gemiddelde mens. Dit geloof zou hun morele weerstanden tegen crimineel gedrag verder verzwakt kunnen hebben. In de tweede plaats hebben de 'white collar criminals' voor veel materiële en immateriële ellende onder hun slachtoffers gezorgd waardoor deze weer meer ontvankelijk voor criminele activiteiten zijn geworden, in het bijzonder wanneer zij hiermee hun daders kunnen terugpakken. De auteur gaat verder in op de motivaties die tot 'white collar criminality' kunnen leiden: hebzucht, doelblokkering, superioriteit over slachtoffers, ego-bevestiging, machtswellust, vermeende menslievendheid en groepsconformisme. Naast deze positieve motivaties zijn er ook nog negatieve die de psychologische weerstanden tegen witte-boorden-criminaliteit kunnen wegnemen: de morele tweeslachtigheid van 'white collar crime', de lichte strafbedreiging, het feit dat slachtoffers zich soms zelf schuldig voelen, de vaak onpersoonlijke slachtoffers en het geloof van de dader in zijn eigen goedheid. De auteur pleit tenslotte voor meer psychologisch onderzoek ten behoeve van de bestrijding van de 'white collar crime'.

Met literatuuropgave.

41

Suedfeld, P. *Beyond sentimentality.*

International journal of offender therapy and comparative criminology, 22e jrg., nr. 1, 1978, blz. 49-55.

Gedurende lange tijd werden gevangenen gezien als instrumenten van wraak en vergelding tegenover degenen die de regels van de samenleving overtraden. Een korte periode van pragmatisme en moralisme bracht hier verandering in. De laatste jaren heeft deze opvatting plaats moeten maken voor wat de auteur noemt de sentimentele visie. Deze visie heeft verscheidene varianten. Er is bijvoorbeeld een psychiatrische opvatting dat de misdadiger een zieke is en een politieke en sociologische visie dat de misdadiger het slachtoffer is van de samenleving. De auteur geeft enkele onderzoeksgegevens en opvattingen van mensen

die zich bezig hebben gehouden met gevangnissen, weer. Uit deze gegevens en opvattingen moeten we concluderen dat we onwetend zijn over de meeste dingen die de kans op rehabilitatie bepalen. We moeten derhalve een houding van empirie en van pragmatische flexibiliteit ontwikkelen.
Met literatuuropgave.

42

Wachter, M.A.M. de. *Toestemming van proefpersonen*. Medisch contact, 33e jrg., nr. 30, juli 1978, blz. 925-928.

Toestemming van proefpersonen geniet steeds meer de aandacht van onderzoekers, maar ook van sponsors van experimenteel onderzoek. Tussen beide in staat soms een medisch-ethische commissie. Deze helpt de onderzoeker bij het verkrijgen van 'informed consent', anderzijds adviseert zij de sponsor onder meer over het ethisch gehalte van de consentvoorwaarden. De ethische waarde van een toestemming hangt af van adequate informatie, d.w.z. informatie die volstaat om de proefpersoon vrij en verantwoord te laten beslissen. Een ontwerp van ethische richtlijnen ten behoeve van onderzoekers en van aanbevelingen voor medisch-ethische commissies zal dienstig zijn ter bevordering van 'informed consent'.
Met literatuuropgave.

95

Reclassering

43

Cobean, S.C., en P.W. Power. *The role of the family in the rehabilitation of the offender*. International journal of offender therapy and comparative criminology, 22e jrg., nr. 1, 1978, blz. 29-38.

Detentie heeft een crisis voor het gezin tot gevolg. Bevredigende functionering van het gezin gedurende de periode van opsluiting vergroot de rehabilitatie van de gedetineerde. De auteurs bespreken enkele projecten waar men uitgaat van een verminderde kans op recidive wanneer de contacten met de buitenwereld tijdens het verblijf in de gevangenis gehandhaafd worden. De auteurs behandelen achtereenvolgens verschillende fasen, elk toegelicht met een voorbeeld. De eerste fase wordt gevormd door de periode van preventieve hechtenis, waarin de verschaffing van realistische informatie noodzakelijk is. In de beginperiode van de detentie is emotionele begeleiding en het oplossen van financiële problemen essentieel. De derde fase is de middelste periode van de detentie, waarin de druk der omstandigheden erg zwaar wordt. Begrip is dan van groot belang. In de laatste fase van het verblijf in de gevangenis is een voorbereiding op de terugkeer in de maatschappij van belang voor zowel de gedetineerde als zijn familieleden. In de behandeling van gedetineerden moet niet alleen de nadruk worden gelegd op

contact met de gedetineerde, maar ook het gezin dient erbij te worden betrokken.
Met literatuuropgave.

44

Wolff, J. *Berufsbildende Massnahmen im Erwachsenenstrafvollzug.*

Kriminologisches Journal, 10e jrg., nr. 1, voorjaar 1978, blz. 1-20 (BRD).

De auteur betreurt het dat er zo weinig samenhang bestaat tussen de mogelijkheid om tijdens de strafuitvoering een beroepsopleiding te volgen en de eisen die het resocialisatieproces stelt. Het resocialisatieproces is meer het resultaat van sociaal-structurele veranderingen dan het gevolg van rationele beslissingen aangaande de strafuitvoering. De mogelijkheden tot het volgen van een beroepsopleiding zijn enerzijds afhankelijk van de economische en sociaal-politieke ontwikkeling, anderzijds worden zij begrensd door de specifieke faciliteiten van de betreffende inrichtingen. De auteur bespreekt nogal uitvoerig de problemen die hiervan het gevolg zijn, zoals bijvoorbeeld het feit dat veel delinquenten tot beroepen uit de secundaire sector worden opgeleid terwijl de (toekomstige) vraag zich steeds meer op de tertiaire sector richt. Een probleem is vaak ook de motivatie van de betrokken delinquenten. Door gewillig te staan tegenover het voorstel van het volgen van een beroepsopleiding verwacht men bepaalde privileges te verkrijgen, zoals voortijdige vrijlating. De auteur verwacht minder moeilijkheden als de opleidingsmogelijkheden beter zouden aansluiten bij de persoonlijke levensomstandigheden van de delinquenten.

Met literatuuropgave.

Gevangeniswezen

45

Directeurenconferentie 1978. *(met inleidingen van: prof. mr. F.L. Beijart en mr. E.P. von Brücken Fock).*

Balans, 9e jrg., nr. 6/7, juni/juli 1978, blz. 1-11.

Als thema voor de directeurenconferentie 1978 (directeuren van Huizen van Bewaring en Gevangenisdirecteuren) was gekozen het rapport van de commissie doelstelling en functie Huis van Bewaring (commissie van Hattum). De heer Tulkens, hoofd van de directie gevangeniswezen, geeft in zijn toespraak enkele gezichtspunten weer t.a.v. dit rapport. De cardinale vraag voor de conferentie lijkt of het in dit rapport geschetste toekomstbeeld een antwoord geeft ter oplossing van de problemen van nu en welke concrete aanwijzingen het bevat voor verdere beleidsbepaling en uitvoering. De aandacht wordt gevestigd op drie condities waaraan voor realiseerbare plannen moet zijn voldaan nl. ruimte, personeel en organisatie.

De heren Beyaart en von Brücken Fock gaan vervolgens in op de door de voorbereidingscommissie meest belangrijk geachte onderwerpen van het rapport. 1. Bewaarders, gestichtswachters, rijksreclasseringsambtenaren in algemene dienst. 2. De drie opdrachten van het Huis van Bewaring. 3. Accommodatie en activiteiten. 4. Hulpverlening. Uit de discussies blijken de volgende conclusies te trekken. T.a.v. de aspecten: opdrachten Huizen van Bewaring en accommodatie is men het in grote lijnen eens met hetgeen de commissie Van Hattum hierover naar voren brengt. T.a.v. de hulpverlening en nog duidelijker t.a.v. de taak van de bewaarder komen echter verschillen aan het licht.

46

Jacobs, J.B. *What prison guards think: a profile of the Illinois force.*

Crime and delinquency, 24e jrg., nr. 2, april 1978, blz. 185-196 (USA).

De auteur bespreekt de resultaten van een survey-onderzoek onder 929 gevangenebewaarders uit Illinois dat gehouden werd tussen juli 1974 en oktober 1975.

Het onderzoek schetst eerst de demografische achtergrond van de bewakers en gaat vervolgens in op de opvattingen van de bewakers ten opzichte van: hun beroep, de oorzaken van criminaliteit, het morele gehalte van de gevangenen en het nut van de gevangenisstraf. Het stereotype beeld van de gevangenebewaarder als een strenge en gedisciplineerde persoon, wordt niet bevestigd. De auteur constateert dat het opnemen van minderheidsgroepen in het korps van bewakers niet het gewenste effect heeft gehad. Zij schijnen soms strenger op te treden dan hun blanke collega's. Tenslotte pleit de schrijver voor verder onderzoek op dit terrein.

Met literatuuropgave.

47

Krebs, A. *John Howard Einfluss auf das Gefängniswesen Europas- vor allem Deutschlands.*

Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe 27e jrg., nr. 1, februari 1978, blz. 41-52.

John Howard maakte tussen 1775 en 1790 een zevental reizen naar de belangrijkste gevangenis en hospitalen van Europa. Hij legde zijn bevindingen en ideeën neer in tal van werken, waarvan het beroemdste is 'The state of prisons in England and Wales, with preliminary observations and an account of some foreign prisons' (1777). De leidende gedachte in de geschriften van Howard is de later vanwege haar onverwezenlijkbaarheid zo bekritiseerde stelregel dat de gevangenisstraf vooral moet dienen om de gevangene een beter en sociabeler mens te maken. Aan de hand van een aantal thema's uit Howard's werken, o.a. met betrekking tot de vormen van opsluiting, arbeid en regiem, schetst de auteur de doorwerking van Howard's ideeën i.h.b. in het 18e en 19e eeuwse Noord-

Amerika, Frankrijk en Duitsland. Wat Duitsland betreft was zijn invloed op de reorganisatie van het Pruisische gevangenisstelsel in de eerste helft van de 19e eeuw onmiskenbaar. Wegbereider van Howard's ideeën was daar Wagnitz, die in navolging van de beroemde voorman een beschrijving gaf van diverse Duitse gevangenispenitentiarieën.
Met literatuuropgave.

48

Newcomb, T.M. *Characteristics of youths in a sample of correctional programs: Differences associated with programs and time spent in them.*

Journal of research in crime and delinquency, 15e jrg., nr. 1, januari 1978, blz. 3-24 (USA).

Uit alle bekende regimes voor jeugdige gedetineerden werd een representatieve steekproef getrokken. Aan 1672 personen uit 42 regimes werden vragen gesteld over ervaringen en houdingen voordat zij aan het regime werden onderworpen en erna. De antwoorden werden in de eerste plaats geanalyseerd naar het verband tussen aantal deelnemers in het regime en verblijfsduur van een persoon en de misdadigheid ervoor en erna. Bepaalde combinaties van factoren blijken een significant verband te vertonen met misdadigheid na deelname. De bevindingen doen vermoeden dat het proces waarbij de variabelen uit het regime van invloed zijn geweest op het misdaadniveau erna, beïnvloed kan zijn door verschillen in invloed van medege-detineerden.

98

Politie

49

Fijnaut, C., en L. van Ouirive. *Beschouwingen aangaande het rapport 'Politie in verandering'.*

Het tijdschrift voor de politie, 40e jrg., nr. 1, januari 1978, blz. 14-25.

In hun commentaar op het rapport 'Politie in verandering' gaan de auteurs eerst het belang van dit rapport in de geschiedenis van de Nederlandse politie na. Traditioneel werd bij een beschouwing van de politieorganisatie uitsluitend op een formele manier de bovenbouw belicht. Aan het traditionele historische en juridische beschrijvingsperspectief is een operationele toegevoegd. In het tweede deel van hun kritiek sommen zij een aantal bezwaren tegen het rapport op. Zij vragen zich o.a. af of een empirisch onderzoek niet te verkiezen was geweest en of er geen sprake is van een te eenzijdig-theoretische benadering van het sterkte-probleem. In hun slotbeschouwing stellen zij het zeer belangrijk te vinden dat men de nieuwe analysemethode in de projectgroep heeft gekozen. Daarnaast merken zij op, dat wellicht een hechte samenwerking tussen de projectgroep, Nederlandse onderzoeksdiensten en Belgische onderzoekers wenselijk is, zeker vanuit de Benelux-gedachte.
Met literatuuropgave.

Hanewicz, W.B. *Police personality: a Jungian perspective.*

Crime and delinquency, 24e jrg., nr. 2, april 1978, blz. 152-172 (USA).

Bestaan er persoonlijkheidskenmerken die vrijwel alle politiemensen gemeen hebben? Om deze vraag te kunnen bevestigen is het volgens de auteur niet nodig om exclusieve kenmerken te vinden die alleen bij politiemensen aanwezig zijn. Voldoende is dat er overeenkomsten in persoonlijkheid zijn. Aan de hand van een literatuuronderzoek komt de auteur tot de conclusie dat dergelijke overeenkomsten inderdaad te vinden zijn. Vervolgens geeft hij de resultaten weer van een onderzoek onder honderden politiemensen en andere beroepsbeoefenaren met behulp van de zgn. Myers-Briggs-Type-Indicator (MBTI), die gebaseerd is op de theorie van Jung. Met behulp van deze methode deelt men de respondenten, die een vragenlijst hebben ingevuld, in in zestien verschillende persoonlijkheidstypen. Karakteristiek voor politiemensen blijkt te zijn: pragmatisme, onpersoonlijk optreden, goed in het organiseren, besluitvaardigheid, realisme enz. De waarde van deze gegevens is niet dat nu een betere selectie van politieagenten mogelijk is, maar dat men, naast meer organisatorische mogelijkheden, politiemensen nu een opleiding kan geven met behulp van betere leermethodes die aangepast zijn aan hun persoonlijkheid.

Met literatuuropgave.

Holzman, H.R. *Violence and dissent: a comparative analysis of police control of protest demonstrations in Japan and the United States.*

Abstracts on police science, 5e jrg., nr. 6, nov/dec. 1977, blz. 337-351.

In dit artikel geeft de schrijver een analyse van de verschillende wijzen van benadering door de oproerpolitie van grote protestdemonstraties in respectievelijk Japan en de Verenigde Staten. In beide landen bestaat een wettelijk recht om te demonstreren en in beide landen hebben de bestuurlijke autoriteiten mogelijkheden om aan het houden van demonstraties via vergunningstelsels voorwaarden te verbinden. Het in de hand houden van de demonstraties zodat zowel de demonstranten hun recht kunnen uitoefenen alsook dat het publiek zijn gewone gang kan gaan, is de beheersings-taak van de politie. De demonstraties in Japan zijn in het algemeen militaristischer van aard en gewelddadiger dan in de V.S. Zo is in Japan het gebruik van molo-tovcocktails zo populair geweest dat er een speciale wet is gemaakt die het gebruik hiervan verbiedt. In Amerika ligt de nadruk niet zozeer op helmen, stoken en gasmaskers als in Japan. In Japan is het regelen van massademonstraties de verantwoordelijkheid van een speciale politieafdeling, 9700 man sterk, de Kido-tai genaamd. Het zijn allemaal vrijwilligers die al min-

stens een jaar bij de politie zijn. Ze dragen gewoonlijk geen vuurwapens, ze zijn erg gericht op zelfbeheersing en discipline. De Kidotai hebben een staat van dienst om trots op te zijn: sinds 1952 zijn ze tegenwoordig geweest bij honderden demonstraties waar miljoenen mensen bij betrokken waren. Slechts drie demonstranten zijn gedurende deze soms zeer gewelddadige demonstraties omgekomen en niet een daarvan door de Kidotai. Twee leden van de Kidotai werden gedood. Het succes van de Kidotai ligt in hun grote professionele discipline en de minimale beleidsvrijheid van de individuele politieman. De meeste Amerikaanse politiemensen die ingezet worden bij demonstraties hebben geen speciale training voor dit werk, speciale oproerpolitie-eenheden bestaan slechts in geringe mate en vaak voor korte tijd. Het feit dat in de V.S. politici een belangrijke invloed hebben op de politieleiding is een belangrijk verschil met de Japanse situatie. De grote zelfbeheersing en discipline van de Kidotai is volgens de schrijver het belangrijkste verschil.

Met literatuuropgave.

52

Kelling, G.L. *Police field services and crime: the presumed effects of a capacity.*

100

Crime and delinquency, 24e jrg., nr. 2, april 1978, blz. 173-184 (USA).

De schrijver bespreekt de onderzoeken die gedaan zijn naar verschillende politietaken en activiteiten, zoals het surveilleren, het in actie komen na een melding, het werken in een klein team en het recherchewerk, en de invloed van de technologische ontwikkeling op het politiewerk. Hij concludeert dat al deze activiteiten opgezet zijn met het doel de criminaliteit te verminderen, maar dat in plaats hiervan de politie van de burgers vervreemd is geraakt en dat de angst voor criminaliteit onder de bevolking juist is toegenomen. De auteur meent dat de politie nooit enige greep van betekenis op de criminaliteit zal krijgen of ze zou een zeer hoge prijs moeten betalen. Waarom zou men dan zijn toevlucht nemen tot activiteiten die contacten met de burgers verhinderen en de criminaliteit niet eens doen afnemen? In de toekomst zal de politie zich dan ook moeten inspannen om de interactie tussen hen en de burgers te verbeteren en om een groot gedeelte van de angst die onder de bevolking leeft, weg te nemen.

Met literatuuropgave.

53

Lundman, R.J., R.E. Sykes en J.P. Clark. *Police control of juveniles. A replication.*

Journal of research in crime and delinquency, 15e jrg., nr. 1, januari 1978, blz. 74-91 (USA).

In 1970 legden Black en Reiss acht proposities voor, die naar hun mening voorzagen in de aanzet tot een empirisch portret van het toezicht houden over jeug-

digen door de politie. Het is de vraag in hoeverre de gegevens en interpretaties van hun onderzoek te generaliseren zijn. De auteurs, die in dit artikel verslag uitbrengen, hebben het onderzoek herhaald, met als belangrijkste motief de mate te onderzoeken waarin de bevindingen van Black en Reiss opgaan voor contacten tussen de politie en jeugdigen in een grote stad in het westen, in 1970/1971. Van de 1978 ontmoetingen tussen politie en jeugdigen voldeden 200 aan de criteria voor analyse, namelijk er bestond een vermeende overtreder en deze vermeende overtreder was jonger dan 18 jaar. Gekeken wordt naar ontdekking van afwijkend gedrag, de ernst van dit afwijkend gedrag, het percentage arrestaties, de ernst van het delict en arrestatie, de aanwezigheid en voorkeur van degene die aangifte doet en arrestatie, aanwezig bewijs in een bepaalde situatie en arrestatie, gedrag en arrestatie. In het algemeen blijken de gegevens de conclusies van Black en Reiss te ondersteunen. Een aantal subproposities, verhelderingen en uitbreiding van hun bevindingen worden echter voorgesteld. Verschillende theoretische en empirische gevolgtrekkingen van deze bevindingen worden aan een beschouwing onderworpen.

Met literatuuropgave.

101

54

Pasman, M., en D. Vermunt. *Congres Ned. Vereniging voor Kriminologie*.

Proces, 56e jrg., nr. 7/8, juli/aug. 1978, blz. 186-196.

De auteurs geven in dit artikel een overzicht van een aantal bijdragen aan het congres van de Nederlandse Vereniging voor Kriminologie getiteld 'Beslissingsmomenten in het strafrechtelijke systeem'. Zij beperken zich tot de bijdragen op het terrein van de politie en het Openbaar Ministerie.

Ten aanzien van de politie is op het congres o.a. naar voren gekomen, dat deze selectief optreedt bij haar verbaliseringsbeleid. Ook bij de aangiften die gedaan werden selecteert de politie. Vrouwen worden minder serieus genomen. De opleiding van de politie is ook niet gericht op de grote discretionaire bevoegdheid. Hieraan dient meer aandacht te worden besteed zodat de opleiding meer op de praktijk aansluit. De voordrachten die betrekking hadden op het Openbaar Ministerie, waren in de meeste gevallen van kwantitatieve aard, een enkele bood de resultaten van een observatieperiode bij het O.M. Hieruit kwam o.a. naar voren, dat de officier veelal werkt vanuit bepaalde typefracties van zijn ervaringskunnen. Hij heeft hierbij zowel het bestrijden van de misdaad op het oog als naleving van de procedurele regels.

55

Peijsjer, C.N. *De welzijnscomponent in de politietaak; de rol van de politie in de bevordering van de democratische sociale orde*.

In dit artikel gaat de auteur nader in op het functioneren van de rayonagent in Den Haag. Hij gaat eerst nader in op de formeel-juridische basis van deze specialisatie. Naar zijn mening laat de ruime wettelijke omschrijving van de politietaak die wel toe. Na een overzicht van de doelstellingen van de politie schetst hij een beeld van de regeringsvisie op de sociale politietaak. Hierbij schenkt hij tevens ruime aandacht aan het rapport 'Politie in verandering' van de Projectgroep Organisatiestructuren. Tot slot laat hij met een aantal voorbeelden zien hoe in de praktijk de kleinschalige politiezorg gestalte krijgt en hoe de rayonagent werkt. Verbetering van de contacten met de bewoners van de betrokken wijken en vergroting van het onderlinge vertrouwen zijn het resultaat. Met literatuuropgave.

56

Perrick, F. *Politie in verandering*. Het tijdschrift voor de politie, 40e jrg., nr. 1, januari 1978, blz. 2-14.

102

In dit artikel bespreekt de auteur het rapport van de 'Projectgroep Organisatiestructuren Gemeentelijke Politiekorpsen' ingesteld bij Beschikking van de Minister van Binnenlandse Zaken dd. 24 februari 1976. Het rapport bestaat uit twee delen. Het eerste deel geeft naar de mening van de auteur het standpunt van de projectgroep, het tweede deel bevat een drietal uitgebreide verkenningen uit resp. een juridisch, sociologisch en besluitkundig perspectief. In het eerste deel geeft de projectgroep een overzicht van de huidige politie organisatie. Zij constateert dat in 1966 een keerpunt aanwezig was in het functioneren. Toen werden met behoud van de bureaucratische structuur en de instrumentele functionering verschillende vernieuwingen binnen de organisatie aangebracht. In zijn commentaar op dit hoofdstuk stelt de auteur o.a. dat de sociale welzijnsfunctie van de politie geen uitvinding van de zestiger jaren is. In de volgende hoofdstukken schetst de projectgroep een nauwe organisatie opzet met als uitgangspunt 'sociale beheersing gericht op het scheppen van condities voor verandering van de maatschappelijke orde'. Tot slot geeft de projectgroep aan hoe ze deze voorstellen denkt uit te werken. De auteur van dit artikel stelt tenslotte vast dat de projectgroep in het interessante rapport in feite niet aan de officiële ministeriële opdracht heeft beantwoord.

57

Projectgroep Organisatiestructuren. *Politie in verandering; een aanzet tot verdere discussie*.

Het tijdschrift voor de politie, 40e jrg., nr. 1, januari 1978, blz. 25-35.

In deze reactie op de kritiek van Perrick, Fijnaut en van Oustrive op het rapport 'Politie in verandering' geeft de werkgroep haar commentaar en maakt de optiek duidelijk van waaruit zij over de dingen heeft nagedacht. In een aantal algemene opmerkingen wordt erop gewezen, dat door de critici geen alternatieve oplossingen zijn aangeboden en dat de kritiek erg onzorgvuldig is. Hierna wordt nader ingegaan op verschillende vormen van methodologische kritiek zoals: het ontbreken van empirie, de vaardigheid, de functie-model benadering, de historische analyse en de plaats van de sterkte-problematiek. Tot slot wordt een uitgebreide toelichting gegeven op de aanpak via actie-onderzoek van het sterkte-vraagstuk van de politie. Naar de mening van de projectgroep is dit geen op zichzelf staande, louter technische kwestie. Hierdoor levert een technisch-methodologisch onderzoek naar sterkte en formatie weinig op.

58

Robinson, C.D. *The deradicalization of the policeman: a historical analysis.*

Crime and delinquency, 24e jrg., nr. 2, april 1978, blz. 129-151 (USA).

103

De auteur vecht het traditionele beeld van de politie, nl. als een conservatieve instelling, aan. Hij geeft een historisch overzicht van de politietaak en rekent de politieman tot de arbeidersklasse, waardoor deze in een tweeslachtige positie komt te verkeren. Als instrument van de heersende klasse moet hij namelijk optreden tegen mensen uit zijn eigen klasse. Dit proces waarbij de politieman zich onderwerpt aan de eisen van de regerende elite noemt de auteur 'deradicalization'. Hiertegenover staat het 'radicale' optreden van de politie wanneer zij zich niet voor het karretje van de overheid laat spannen. Het oprichten van een professionele 'state police' is het antwoord van de heersende klasse geweest op deze 'radicale' tendensen onder vaak plaatselijke politiemannen. De schrijver bespreekt verder de ontwikkeling van de politie-vakbonden en de verhouding van dezen tot de vakbeweging in het algemeen en gaat verder in op het militante optreden van politiemannen vanaf de politiestaking in Boston van 1919 tot heden.

Met literatuuropgave.

Psychiatrische zorg

59

Andrew, J.M. *Values in counseling probationers.*

International journal of offender therapy and comparative criminology, 22e jrg., nr. 1, 1978, blz. 11-20.

De auteur bespreekt in dit artikel de problemen rond de behandeling van voorwaardelijk veroordeelden. In tegenstelling tot de neurotische persoon heeft de overtreder te weinig angst of de angst faalt in het hem af-

houden van antisociaal gedrag. De angst moet niet na de handeling, maar daarvoor ontstaan. Het schuldgevoel, wat alleen na de handeling kan optreden, is zinloos als het niet omgezet kan worden in een anticiperende ongerustheid. Bij de behandeling zal men naar de mening van de auteur, eerst uit moeten maken of het bewuste of het onbewuste van de voorwaardelijk veroordeelde de 'cliënt' is. Men kan gebruik maken van verbale methoden en van niet-verbale methoden, zoals vorming, behandeling met medicijnen en gedragsbeïnvloeding. Als met geen enkele methode een interne controle voortgebracht kan worden, zal de gemeenschap aandringen op externe controle. Dit kan zijn supervisie of autonomie. Tot slot spreekt de auteur zich uit over het belang van de relatie tussen de adviseur en de voorwaardelijk veroordeelde. Met literatuuropgave.

60

Swaan, C. de, *G.G.Z.-portret: Bart de Smit, gevangenispsychiater.*

Maandblad geestelijke volksgezondheid, 33e jrg., nr. 7/8, juli/aug. 1978, blz. 503-523.

104

In dit artikel laat de auteur de gevangenispsychiater aan het woord. Bart de Smit heeft als gevangenispsychiater de visie dat de klant de koning is in het Huis van Bewaring. Hij vindt dat hij niet het recht heeft op de gevangene in te gaan hakken. Ook wanneer louter om medicamenten wordt gevraagd is een doorvragen niet altijd geboden. Het is immers zo, volgens De Smit, dat je met veel achtergrondinformatie als psychiater toch niets kan beginnen. Zo kan je als psychiater niet bewerkstelligen dat een buitenlander niet uit het land wordt gezet. Ook al weet je dat dat de reden voor z'n slapeloosheid is. Volgens De Smit kun je je ook afvragen of iemand die in het Huis van Bewaring goed slaapt niet ziek is. Met een groot aantal voorbeelden laat De Smit zien wat het werk van een gevangenispsychiater is en hoe hij daar tegenaan kijkt. Zo vindt hij ook dat hij herhaaldelijk met situaties wordt geconfronteerd waaruit blijkt dat het strafrecht vaak oneigenlijk gebruikt wordt. In discussie met De Smit gaat de auteur verder uitgebreid in op o.a. de onwaarachtigheid van de hulpverlenings situatie onder dwang, en op het medische en juridische schuld begrip. Tot slot geeft De Smit zijn visie op de strafrechtspleging en licht hij toe waarom hij ondanks veel kritiek op het systeem toch zijn werk kan blijven doen.

Kinderbescherming

61

Gentry, C.E. *Incestuous abuse of children: The need for an objective view.*

Child welfare, 57e jrg., nr. 6, juni 1978, blz. 355-364.

Het misbruiken van kinderen is in vrijwel alle landen een sociaal probleem geworden. Volgens de auteur van

dit artikel ligt bij de aanpak van dit probleem de nadruk op de bescherming van misbruikte kinderen en het voorkomen van herhaling. De zgn. primaire preventie, waarbij men wil voorkomen dat er kindermisbruik plaatsvindt, komt op de tweede plaats. Het zijn naar de mening van de auteur vooral de maatschappelijke reacties op dit verschijnsel die deze preventie zo moeilijk maken. Hij behandelt ter illustratie van deze reacties, achtereenvolgens de reactie van het slachtoffer, van de misbruiker en van de familie van het slachtoffer.

Bij de behandeling moet volgens de auteur vooral aandacht worden besteed aan de behoefte aan niet-seksuele genegenheid van het slachtoffer. Na in 't kort te zijn ingegaan op de behandeling van de dader, gaat hij tot slot na of inmiddels uit de gevallen die zijn bestudeerd ook factoren zijn af te leiden die dit soort gedrag voorstellen.

Met literatuuropgave.

62

Koers, A.J. *Slachtoffers bij kindermishandeling.*

Proces, 56e jrg., nr. 7/8, juli/aug. 1978, blz. 171-181.

De auteur gaat in dit artikel nader in op de gevolgen van de kindermishandeling. Hij beperkt zich daarbij tot het kind als slachtoffer en laat de gevolgen voor de volwassenen zodoende buiten beschouwing. Hij onderscheidt vier groepen oorzakelijke factoren. De eerste groep vormen de emotionele ervaringen van de ouders in hun eigen jeugd, de tweede groep factoren vormt de emotionele geschiedenis van het kind vanaf de conceptie tot de geboorte, de derde groep wordt gevormd door de socio-economische factoren en de vierde groep door de gezinsinteracties. Na deze oorzakelijke factoren uitgebreid te hebben besproken, geeft hij een toelichting op de verschillende vormen van mishandeling. De lichamelijke mishandeling naast de emotionele mishandeling. Van deze laatste bespreekt hij als voorbeeld de symbolische relatie waarbij bij het kind de illusie wordt gewekt, dat je zonder de betrokken ouders niet kunt functioneren. Tot slot gaat hij nader in op de vormen van incest die naar zijn mening ook samenhangen met de kindermishandeling.

63

Lundman, F.J., and F.R. Scarpitti. *Delinquency prevention: recommendations for future projects.*

Crime and delinquency, 24e jrg., nr. 2, april 1978, blz. 207-220 (USA).

Het huidige misdadeprobleem kan in ruime mate worden toegeschreven aan de acties van jongeren. Vandaar dat talloze programma's zijn opgesteld om jeugdcriminaliteit te voorkomen. De auteurs geven een kort overzicht van deze projecten en constateren dat niet één een duidelijk preventief effect heeft gehad. Om toekomstige projecten de richting te wijzen

geven zij vervolgens negen aanbevelingen. Zo pleiten zij ervoor dat voortaan alle projecten gepubliceerd worden, ook wanneer zij op niets zijn uitgelopen. Verder zal men preventie niet kunnen bereiken wanneer men zich slechts richt op de behandeling van individuen. Ook het sociologisch en sociaal-psychologisch perspectief verdienen aandacht. De auteurs waarschuwen ervoor dat men voorzichtig moet omspringen met de jongeren die betrokken worden bij een project. Het gevaar van een 'self-fulfilling prophecy' is groot wanneer zij al vroeg geïdentificeerd worden als potentiële misdadiger. De overige aanbevelingen zijn van meer methodische aard, zoals het pleiten voor een meer experimentele opzet wanneer men nieuwe projecten ontwikkelt en het objectief kunnen meten van het preventieve effect van een speciaal programma.

Met literatuuropgave.

64

Somerhausen, C. *Les comités de protection de la jeunesse – dix années d'expérience.*

Revue de droit penal et de criminologie, 58e jrg., nr. 1, januari 1978, blz. 3-27 (B.).

106

De wet van 8 april 1965 betrekking hebbend op de jeugdbescherming creëerde de raden voor jeugdbescherming die de sociale bescherming van minderjarigen tot doel hebben. Deze raden komen voort uit de ideeën die de juridische bescherming van minderjarigen in België beïnvloed hebben. Als gevolg van de structuur welke in 1965 is gekozen, is een van de doeleinden niet bereikt, nl. een samenwerking van de gemeenschap voor de sociale bescherming. Het sociale bewustzijn is wel naderbij gebracht, maar het bereikt nog slechts een deel van de bevolking. Het hoofddoel van de raden is de sociale bescherming, maar zij hebben ook deel aan de juridische en algemene jeugdbescherming. Deze drie activiteiten worden door de auteur uiteengezet. Sommigen suggereren dat de sociale bescherming als taak van de raden voor jeugdbescherming moet vervallen en dat deze dan onder gebracht moet worden bij andere hulpverleningsinstellingen. Een omschrijving van het werkterrein van de verschillende instellingen is noodzakelijk. De auteur acht het niet nodig correcties aan te brengen op de visie van de wetgever van 1965. De verbeteringen, aan het slot van het artikel genoemd, vergroten de kracht van de instelling die bestemd is om aan bepaalde jongeren de hulp te geven waarop zij recht hebben.

Met literatuuropgave.

Drugs

65

Bayer, R. *Heroin addiction, criminal culpability, and the penal sanction: the liberal response to repressive social policy.*

In 1973 presenteerde Nelson Rockefeller aan de New York State legislature een enorm pakket maatregelen om het drugmisbruik tegen te gaan. Liberale politici hebben zich hevig verzet tegen deze voorstellen. Deze oppositie getuigt, volgens de auteur, van een toenevende incoherentie van de liberale sociale politiek met betrekking tot deviant gedrag. In een beschouwing over de ontwikkeling van liberale opvattingen over deviantie en sociale controle, toont de schrijver aan dat deterministische sociale theorieën hier een grote invloed op hebben gehad. De verschillende sociologische, psychologische en fysiologische theorieën beschouwen een heroïneverslaafde bijvoorbeeld als iemand die gestuurd wordt door krachten die buiten zijn invloed blijven, als een slachtoffer van een ziekte. De auteur wijst op de onverenigbaarheid in de vooronderstellingen die ten grondslag liggen aan de toepassing van strafrechtelijke sancties en het beschouwen van verslaving als een ziekte. Tenslotte komt hij tot de conclusie dat de liberale opvattingen leiden tot het dilemma: gedwongen behandeling of ongesanc-tioneerd druggebruik, hetgeen de verwarring verklaart rond de huidige pogingen tot het formuleren van een rationeel sociaal beleid met betrekking tot drugverslaving.

Met literatuuropgave.

66

Booth, R.E., en R.A. Grosswiler. *Correlates and predictors of recidivism among drinking drivers.*

The international journal of the addictions, 13e jrg., nr. 1, 1978, blz. 79-88 (USA).

De auteurs proberen in dit onderzoek die factoren te determineren, die het beste recidive onder dronken rijders voorspellen. Hiertoe werden, uit een totaal van 96 vroegere deelnemers aan een door de rechter opgelegde behandeling, follow-up interviews gehouden onder 47 personen (de overige 49 weigerden, waren fysiek niet in staat of waren uit het gezichtsveld verdwenen). De mogelijke predictoren bestonden uit historische feiten, namelijk gebeurtenissen en omstandigheden op het moment van arrestatie, evenals spanningen veroorzakende gebeurtenissen na het beëindigen van de behandeling. Ook tijdsfactoren leken van belang te zijn, zoals lengte van de behandeling en de tijd die na beëindiging van de behandeling verlopen is, samen met demografische gegevens zoals beroep en inkomstniveau. Recidive werd geoperationaliseerd als een multidimensionele constructie, en werd vastgesteld aan de hand van gerechtsdossiers van wel en niet-geïnterviewden. Voorts werd de geïnterviewden gevraagd of ze sinds hun behandeling nog onder invloed hadden gereden en of ze momenteel al dan niet werkloos waren. Tenslotte werd recidivisme gemeten aan de hand van vragen naar zelf-gepercipieerde veranderingen in drinkgewoonten van de geïnterviewden. De bevindingen

gen tonen aan, dat gevangenisstraf, boete en intrekking van rijbewijs geen invloed hebben op toekomstig recidiveren. Het op het moment van arrestatie betrokken zijn bij een ongeluk vertoont echter een significant positief verband met toekomstig succes van de behandeling. De auteurs bespreken de conclusies die, uit deze constatering getrokken moeten worden.

67

Colaço Belmonte, J.A.F. *Medische verstrekking van heroïne ongewenst.*

Tijdschrift voor alcohol, drugs en andere psychotrope stoffen, 4e jrg., nr. 2, juni 1978, blz. 51-58.

In dit artikel worden de diverse mogelijke varianten van heroïne-verstrekking aan een onderzoek onderworpen. Anticipatie op de mogelijke gevolgen van zowel een hoogdrempelige als een laagdrempelige heroïne-verstrekking, waarbij de mate van verslaving een criterium voor toelating tot het programma uitmaakt, leidt volgens de auteur tot de conclusie dat heroïne-verstrekking, in welke vorm dan ook, in een aanzienlijke verbreiding van het totale gebruik van heroïne zal resulteren. Speciaal de veronderstelling dat een dergelijke benadering de verdwijning van de illegale heroïnehandel zou opleveren is niet gewettigd. Betoogd wordt dat de enige manier om uit het steeds omvangrijker wordende probleem te komen een radicale bestrijding van de grote handel is. De auteur acht een dergelijke aanpak verwezenlijkbaar en geeft een aantal oorzaken aan waardoor de bestrijding van de narcotica-handel tot dusver weinig succesvol is geweest. Met name de onderschatting van het probleem voor de samenleving als geheel en de daaruit voortvloeiende (te) geringe bereidheid meer geld en mankracht aan de bestrijding te spenderen worden als oorzaak genoemd. Met literatuuropgave.

Boekwerken

Over de adressen der bibliotheken waarbij de genoemde publikaties ter inzage kunnen worden gevraagd, kunnen inlichtingen worden ingewonnen bij het Wetenschappelijk onderzoek- en documentatiecentrum, Schedeldoekshaven 100, 2500 EH 's-Gravenhage, tel. 070-70 79 11.

Analysis of prison industries and recommendations for change.

Washington, National institute of law enforcement and criminal justice, Law enforcement assistance administration, U.S. Department of justice, 1978.

Anderson, R. *Representation in the juvenile court.*
London, Routledge & Kegan Paul, 1978.

109

Assessment of coeducational corrections; by J.G. Ross, E. Heffernan, J.R. Sevick et al.

Washington, National institute of law enforcement and criminal justice, Law enforcement assistance administration, U.S. Department of justice, 1978.
National evaluation program, phase I report.

Bannink, M., en C. de Graaf. *Rechtspositiebeleving bij jongeren;* een onderzoek naar de O.I.S.
Utrecht, J.A.C., 1978.

Broer, W. *Politie in schoksgewijze verandering.*

Rotterdam, Erasmus universiteit Rotterdam, Faculteit sociale wetenschappen, Vakgroep bedrijfssociologie, 1977.

Brouwer, A.G., en L.T. van der Linden. *Onderzoek informatieverwerking 'Valkenheide':* eindverslag ten behoeve van de Coördinatiecommissie wetenschappelijk onderzoek kinderbescherming.
Maarsbergen, z. uitg., 1978.

Classification for parole decision policy; by D.M.

Gottfredson, C.A. Cosgrove, L.T. Wilkins et al.
Washington, National institute of law enforcement and criminal justice, Law enforcement assistance administration, U.S. Department of justice, 1978.

Clifford, W. *Planning crime prevention.*

Lexington enz., D.C. Heath and Co., 1976.

Contracting for correctional services in the community; summary; vol. I; by G. Kassebaum, J. Seldin, P. Nelligan et al.

Washington, National institute of law enforcement and criminal justice, Law enforcement assistance administration, U.S. department of justice, 1978.

Differential, The, pressures towards schizophrenia and delinquency; by S.G. Shoham, L. Weisbrod, R. Markowsky et al.

Tel Aviv University, z.j.

Duyne, P.C. van. Criminaliteitsoverlast bij de horeca. 's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1978.

Onderzoek en beleid; no. 8.

Felkenes, G.T., and H.K. Becker. Law enforcement; a selected bibliography; 2nd ed.

Metuchen, N.Y., 1977.

Forst, B., J. Lucianovic and S.J. Cox. What happens after arrest?; a court perspective of police operations in the District of Columbia.

Washington, National institute of law enforcement and criminal justice, Law enforcement assistance administration, 1978.

110

Garofalo, J., en L.P. Sutton. Compensating victims of violent crime: Potential costs and coverage of a national program.

New York, Criminal justice research center, U.S. Department of justice, Law enforcement assistance administration, National criminal justice information and statistics service, 1977.

Goldberg, N.A., and J.L. Lichtman. Guide to establishing a defender system.

Washington, National institute of law enforcement and criminal justice, Law enforcement assistance administration, U.S. Department of justice, 1978.

Henry, M. L'Evolution des formes violentes de la délinquance juvenile rapport au comité d'Etude juvenile; rapport au comité d'Etude de la violence.

Vaucresson, Centre de formation et de recherche de l'éducation surveillée, 1977.

Hermann, R., M. Single and J. Boston. Counsel for the poor; criminal defence in urban America.

Lexington enz., Heath, 1977.

Hindelang, M.J., M.R. Gottfredson, and J. Garofalo. Victims of personal crime: an empirical foundation for a theory of personal victimization.

Cambridge Mass., Ballinger, 1978.

Istha, D., en N.W. de Smit. Crisisinterventie; therapie of strategie.

Alphen a/d Rijn, Samsom, 1977.

Junger-Tas, J. *Crime and Dutch society*; paper presented at the International sociological association specialized research symposium Stockholm, Sweden, august 1-12, 1978.

The Hague, Research and documentation centre of the Ministry of justice, 1978.

Laan, J. van der. *De raad voor de kindbescherming en het beleid in kinderstrafzaken.*

Groningen, Kriminologisch instituut, 1978.

Linden, B. van der. *Regiem en recidive.* Een onderzoek naar het effect van twee verschillende gevangenisregiems op de recidive van middellang gestraften.

's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1978.

Onderzoek en beleid; no. 3.

Manning, P.K. *Police work: The social organization of policing.*

Cambridge, Mass. enz., Massachusetts institute of technology, 1977.

Montaron, J.P. *Les jeunes en prison; 'on nous enfonce'.*

Paris, éd. du seuil, 1977.

Moyer, S., et S.B. Harris. *L'auto-évaluation dans les centres résidentiels communautaires.*

Ottawa, Solliciteur Général Canada, 1978. 2 dln.

I Guide

II Les perspectives d'avenir et les pièges.

O'Donnel, P., M.J. Churgin, and D.E. Curtis. *Toward a just and effective sentencing system; agenda for legislative reform; (forew. by E.M. Kennedy).*

New York etc., Praeger, 1977.

Outshoorn, J., en M. van Soest. *Lijsbehoud; tien jaar abortusstrijd in Nederland (1967-1977).*

Den Haag, Stichting uitgeverij Dolle Mina, 1977.

Pels, T.V.M. *Verboden drugs; literatuurstudie over: 1. drugs, druggebruik en druggebruikers, 2. het strafrechtelijk beleid inzake drugs.*

Amsterdam, Studiebureau van de Raad voor de jeugdvorming, 1978.

Petersilia, J., P.W. Greenwood and M. Lavin. *Criminal career of habitual felons.*

Washington, National institute of law enforcement and criminal justice, Law enforcement assistance administration, U.S. Department of justice, 1978.

Politie in de samenleving.

Den Haag, Vereniging van Nederlandse gemeenten, 1978.

Privacy and security of criminal history information; compendium of state legislation.

Washington, National criminal justice information and statistics service, Law enforcement assistance administration, U.S. Department of justice, 1978.

Privacy and security of criminal history information; a guide to record review and challenge.

Washington, National criminal justice information and statistics service, Law enforcement assistance administration, U.S. Department of justice, 1978.

Raad voor de jeugdvorming; eerste advies over de opvang van agressieve jongeren; uitg. door het Ministerie van cultuur, recreatie en maatschappelijk werk. 's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1977.

Rechterlijke, De, bevoegdheid volgens het E.E.G. jurisdictie- en executieverdrag: de bevoegdheidsregeling van het Europees executieverdrag door A.V.M.

Struycken. — Enkele aantekeningen bij de toepassing van de artikelen 5 (1.), 5 (3.), 17 en 18 van het verdrag van 27 september 1968 door J.E. Krings.

Deventer, Libresso, 1978.

Rutgers, H.J. 'Conventions on penal law regarding aircraft'.

Utrecht, z.uitg., 1978.

112

Shanahan, D.T. Patrol administration; management by objectives; 2nd ed. Boston etc., Holbrook press, 1978.

Sparks, R.F., H.G. Genn and D.J. Dodd. Surveying victims; a study of the measurement of criminal victimization, perceptions of crime, and attitudes to criminal justice.

Chichester enz., Wiley, 1977.

Technical tasks and results.

Washington, National institute of law enforcement and criminal justice, Law enforcement assistance administration, U.S. Department of justice, 1978.

Thalheimer, D.J. Community supervision, probation, restitution, community service; cost analysis of correctional standards.

Washington, National institute of law enforcement and criminal justice, Law enforcement assistance administration, U.S. Department of justice, 1978.

Tigges, L.C.M. De organisatie van de vroeghulp; eerste interimrapport van het onderzoek naar het functioneren van de vroeghulp.

's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1978.

Onderzoek en beleid, no. 7.

Voortgangsverslag over de ontwikkelingsprojecten op het gebied van jeugdwelzijn; (voorz. C. Blankesteijn).

's-Gravenhage, Ministerie van justitie, projectenbegeleidingscommissie jeugdwelzijnsbeleid, 1978.

Vreemdeling en recht; jonge balie congres 1977; congresbundel.

Zwolle, Tjeenk Willink, z.j.

Weisberg, S. *Pretrial programs*; cost analysis of correctional standards.

Washington, National institute of law enforcement and criminal justice, Law enforcement assistance administration, U.S. Department of justice, 1978.

Witkowski, G., E.R. Rest, and G.J. Busiel. *Probation officer case aide project phase II.*

Chicago, PHS Research Grant, judicial center, etc., ca. 1978.

Wooldrik, H.P. *Drugs en de Nederlandse strafwet.*

Bilthoven, Federatie van instellingen voor alcohol en drugs, 1977.

Zaharchuk, T., and J. Lynch. *Operation identification – a police prescriptive package.*

Ottawa, Solicitor general Canada, Research division, 1978.

Rectificatie verhuisdatum WODC

In Justitiële verkenningen nr. 7/1978 werd abusievelijk vermeld dat het WODC verhuist per 1 december 1979.

De juiste ingangsdatum is evenwel
1 december 1978

Bezoekadres

Schedeldoekshaven 100
's-Gravenhage

Postadres

Postbus 20301
2500 EH 's-Gravenhage

114

Telefoon

070-70 79 11